

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOSYOLOJİK AÇIDAN
SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI VE
SOSYALLEŞTİRME ROLLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Süleyman ŞANLI

**Enstitü Anabilim Dalı: İlköğretim
Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Bilgiler Eğitimi**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN

HAZİRAN – 2007

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOSYOLOJİK AÇIDAN
SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI VE
SOSYALLEŞTİRME ROLLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Süleyman ŞANLI

**Enstitü Anabilim Dalı: İlköğretim
Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Bilgiler Eğitimi**

Bu tez 27.06.2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

.....
Yrd.Doç.Dr. Abdullah TAŞKESEN

Jüri Başkanı

.....
Yrd.Doç.Dr.Kenan OLGUN

Jüri Üyesi

.....
Yrd.Doç.Dr.Kazım YILDIRIM

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

SÜLEYMAN ŞANLI

27.06.2007

ÖNSÖZ

Eğitim bir ülkenin kültürel, ekonomik ve siyasi yönden kalkınmasını sağlayan ve nitelikli elemanları yetiştiren en önemli sosyal kurumdur. Ülkelerin yetişmiş insan ihtiyacını eğitim kurumları karşılamaktadır. Eğitim açısından Sosyoloji ise, eğitim kurumlarında yetişen bireylerin topluma kazandırılıp kazandırılmadığını, topluma uyum süreçlerini, toplumsal davranışlarını, toplumsal değer ve kurallara eğilimlerini konu edinir. Birey toplumsal katılımı gerçekleştirmiş ve topluma uyum sağlamışsa eğitim amacına ulaşmış demektir. Dolayısıyla birey toplumsallaşmış yani sosyalleşmiştir.

Sosyolojik Açıdan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyalleştirme Rollerini başlıklı araştırma konumuz; eğitimin temel araçlarından olan sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme rolleri üzerinde durmaktadır. Çünkü birey eğitim hayatı boyunca edindiği bilgileri ders kitapları vasıtası ile almaktadır. Bu bilgiler aynı zamanda bireyin sosyalleşip sosyalleşememesini de etkilemektedir. İşte sosyal bilgiler ders kitapları bireyin sosyalleşmesini sağlayıp bireyi topluma kazandırabilecek en ideal ders kitaplarını oluşturmaktadır. Disiplinler arası bilgilere dayalı olarak hazırlanması, bireyin birçok yönden gelişmesine yardımcı olması bunun en önemli göstergesidir.

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eğitim açısından sosyolojinin tanımı ve toplumsal fonksiyonlarına değinerek eğitim sosyolojisinin toplumsal yönü üzerinde durduk. İkinci bölümde; sosyalleşme, sosyalleşmenin amacı ve tipleri, sosyalleşme araçları, sosyalleşme ve eğitim ilişkisini inceledik. Üçüncü ve son bölümde ise sosyal bilgiler ders kitapları ve sosyalleştirme rollerini ele aldık.

Bu tez çalışmasında her konuda sabırla ve hoşgörü ile yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç.Dr. Abdullah TAŞKESEN'e, çalışmam esnasında yardımseverliğinden dolayı Doç.Dr. M.Said ÖZERVARLI'ya, ayrıca çalışmam boyunca fedakârlığını esirgemeyen kardeşim M.Nurullah ŞANLI'ya, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma ve bugünlere gelmemde büyük pay sahibi olan aileme Őükranlarımı sunuyorum.

Süleyman ŞANLI

15.05.2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
SUMMARY.....	viii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: EĞİTİM VE SOSYOLOJİ.....	7
1.1 Sosyolojinin Tanımı.....	7
1.2. Eğitim Açısından Sosyolojinin Tanımı ve Toplumsal Fonksiyonları.....	8
1.3. Toplumsal Açından Eğitim Sosyolojisinin Önemi.....	11
1.4. Eğitim Sosyolojisinin Toplumsal Amacı.....	12
1.5. Toplumun Eğitim Üzerindeki Etkileri.....	13
BÖLÜM 2: SOSYALLEŞME.....	15
2.1 Kavramsal Çerçeve.....	15
2.1.1. Sosyalleşme Kavramı.....	15
2.1.2. Siyasi Sosyalleşme.....	17
2.2. Sosyalleşmenin Amacı ve Tipleri.....	18
2.2.1. Sosyalleşmenin Amacı.....	18
2.2.2. Sosyalleşme Tipleri.....	19
2.3. Sosyalleşme Araçları.....	21
2.3.1. Aile.....	22
2.3.2. Okul.....	26

2.3.2.1. Okulun Görevleri.....	28
2.3.2.1.1. Toplumsal Görev.....	28
2.3.2.1.2 Ekonomik Görev.....	28
2.3.2.1.3. Seçme ve Yerleştirme Görevi.....	29
2.3.2.1.4.Sosyal Şahsiyet ve İyi Bir Vatandaş Yaratma Görevi.....	29
2.3.2.1.5. İnsanlık Şuurunun Uyandırılması.....	29
2.3.3. Arkadaş Grupları.....	29
2.3.4. Kitle İletişim Araçları.....	31
2.4. Sosyalleşme ve Eğitim.....	32
2.4.1. Eğitimin Tanımı ve Kapsamı.....	32
2.4.2. Uygulamaya Göre Eğitim Türleri.....	34
2.4.2.1. Örgün Eğitim.....	34
2.4.2.2. Yaygın Eğitim.....	35
2.4.3. Eğitim ve Sosyalleşme İlişkisi.....	35
2.5. Ders Kitaplarının Sosyalleştirme Rolü ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	37
2.5.1. Ders Kitaplarının Tasnifi.....	37
2.5.2. Sosyalleştirmede Ders Kitaplarının Rolü.....	38
2.5.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Önemi.....	41
2.5.4. İlköğretim Programlarında Sosyal Bilgiler Dersinin Yeri.....	46
2.5.5. Yeni İlköğretim Programı.....	47
2.5.6. Yeni Sosyal Bilgiler Programı(Müfredatı).....	52
2.5.7. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları.....	65

2.5.7.1.	4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	68
2.5.7.2.	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	71
2.5.7.3.	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	72
2.5.7.4.	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	74
2.5.7.5.	Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitapları.....	75

BÖLÜM 3: SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI VE

SOSYALLEŞTİRME.....77

3.1	Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Siyasi İçerikli Bazı Kavramlar.....	77
3.2.	Atatürkçülük.....	77
3.3.	Millet ve Türk Milleti.....	82
3.4.	Devletçilik.....	86
3.5.	Halkçılık.....	89
3.6.	Demokrasi.....	90
3.7.	Din ve Laiklik.....	94
3.8.	Kadın ve Aile.....	96
3.9.	Ekonomi.....	101
3.2	Fertlerde Gerçekleşmesi İstenen ve İstenmeyen Davranışlar.....	105
3.2.1.	Etkin ve Sosyal Vatandaş.....	105
3.2.2.	Kendini Tanımak.....	109
3.2.3.	Geçmişini Öğrenmek.....	113
3.2.4.	Haklarını Öğrenmek.....	117
3.2.5.	Toplum İçin Çalışmak.....	122

3.2.6. Vatanseverlik.....	126
3.2.7. Milletini Sevmek (Milliyetçilik).....	127
3.2.8. Teknolojinin Yanlış Kullanımı.....	130
3.2.9. Çevre Kirliliği.....	133
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	137
KAYNAKLAR.....	141
ÖZGEÇMİŞ.....	148

KISALTMALAR

m.e.b. : Milli Eğitim Bakanlığı

ttkb. : Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

t.d : Tebliğler Dergisi

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

v.b. : Ve benzeri

v.s. : Vesaire

A.B. : Avrupa Birliği

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: 4. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri ve Süreleri.....	56
Tablo 2: 5. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri ve Süreleri.....	57
Tablo 3: 6. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	58
Tablo 4: 7. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	59
Tablo 5: 4. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceri.....	61
Tablo 6: 5. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceri.....	61
Tablo 7: 6. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceri.....	62
Tablo 8: 7. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceri.....	62
Tablo 9: 4. Sınıf Doğrudan Verilecek Değer.....	64
Tablo 10: 5. Sınıf Doğrudan Verilecek Değer.....	64
Tablo 11: 6. Sınıf Doğrudan Verilecek Değer.....	65
Tablo 12: 7. Sınıf Doğrudan Verilecek Değer.....	65

Tezin Başlığı: Sosyolojik Açıdan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Ve Sosyalleştirme Rollerini	
Tezin Yazarı: Süleyman ŞANLI	Danışman: Yrd.Doç. Dr Abdullah TAŞKESEN
Kabul Tarihi: 27 Haziran 2007	Sayfa Sayısı: VIII(ön kısım) + 148 (tez)
Anabilimdalı: İlköğretim	Bilimdalı: Sosyal Bilgiler Eğitimi
<p>Eğitim sistemi bir ülkenin kalkınmasını sağlayacak en önemli güçlerden bir tanesini meydana getirmektedir. Ülkenin kalkınmasını da eğitim kurumlarında yetişen nitelikli insanlar gerçekleştirmektedir. Sosyal bilgiler dersi bir ülkenin ihtiyaç duyduğu başarılı, katılımcı, etkin, sosyal ve iyi vatandaşları yetiştirme potansiyeline sahip önemli bir derstir. Bu potansiyel ancak sosyalleştirme vasıtası ile uygulama olanağı bulabilir. Çünkü sosyalleşme bireyin toplumsal ilişkilerde bulunarak, topluma katılması ve kendisini toplumun asil bir üyesi olarak hissetmesini sağlayarak ona şahsiyet ve güven duygusu vermektedir. Böylece birey sosyalleşerek topluma kazandırılabilir. İşte Sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak tasarlanan sosyal bilgiler ders kitapları bireyin sosyalleşmesini sağlayacak en ideal ders kitaplarını oluşturmaktadır. Bu bakımdan sosyal bilgiler ders kitapları önem arz etmektedir.</p> <p>Sosyolojik Açıdan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyalleştirme Rollerini adlı araştırma konumuz; sosyal bilgiler ders kitaplarının bireyi sosyalleştirebilme özelliğini ortaya çıkarmak adına yapılmıştır. Bunu yaparken sosyolojik bir bakış açısı doğrultusunda eğitimin toplumsal fonksiyonlarını da göz ardı etmeyecek bir çalışma olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme faaliyetinde bulunurken fertlerde gerçekleşmesi istenen/istenmeyen davranışların neler olduğu da belirtilmiştir. Bu da bireyin toplumsal katılım sürecinde uyması gereken toplumsal kural ve değerlerin ne olduğunu bilmesini sağlayacaktır.</p> <p>Konuyla ilgili olarak önce ilgili literatür taranmış ardından araştırmaya konu olan sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Yeni İlköğretim programına göre hazırlanmış hem Milli Eğitim Bakanlığı hem de Özel Kesime ait yayınevlerinin, her sınıftan birer tane olmak üzere 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme rolleri incelenmiştir. Bunun yanı sıra milli eğitime ait belgeler ve ikinci derece kaynaklardan da faydalanılmıştır.</p> <p>Araştırma sonucunda Sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme rolünün olduğu tespit edilmiş olup, sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme rolleri başarılı bulunmuştur. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitapları, bireylerin sosyal ve kültürel bir şahsiyet sahibi olmalarını da sağlamaktadır. Birey sosyal bilgiler ders kitapları sayesinde sosyalleşip topluma uyum sağlayabilmektedir. Böylece sosyal bilgiler sayesinde etkin, sosyal ve iyi vatandaşlar yetişerek toplumun ve ülkenin kalkınması gerçekleştirilebilmektedir.</p>	
Anahtar kelimeler: Eğitim, Sosyoloji, Sosyalleştirme, Ders Kitabı, Sosyal Bilgiler	

Sakarya University Insitute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: The Role Of Social Sciences Textbooks İn Socialization Through Sociological Perspectives	
Author: Süleyman ŞANLI	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Abdullah TAŞKESEN
Date: 27 June 2007	Nu. of pages: VIII (pre text) + 148 (main body)
Department: Primary Education	Subfield: Social Sciences Education
<p>The education system is one of the key factors in the development of a country. The development of a certain country is dependent on the number and quality of its educated people. Similarly a social science is a course that helps to educate citizens of the country to become successful, active, social and good. This opportunity can realize only through socialization of the individuals. Socialization is a process that makes individuals to feel as a primary member of his society and to get confidence through his contributions to the community. Through this process the individual becomes a part of society. The textbooks of social sciences, therefore, have an important role in this process.</p> <p>Our research topic titles as “The Role of Social Sciences Textbooks in Socialization through Sociological Perspectives”, examines the impact of the textbooks in this field on socialization. This study at the same time pays attention to the social aspects of education in a sociological approach. It also focuses on the wanted/unwanted reactions of the student during the process of socialization. This will help the individuals to know the rules that they should follow while they socialize.</p> <p>During the research project, first the related literature was searched, and then the textbooks of the field were examined. All books, written according to the new curriculum for grades 4 to 7 that are published by the Ministry of Education and by the private publishers were checked for their role in socialization. The educational documents and secondary literature were also used and benefited.</p> <p>At the end of our research, we concluded that there was indeed a role of the Social sciences textbooks in socialization, and they were successful in applying their role. They also contribute to the development of the cultural identity of the individuals. The individuals are quite socialized by studying those books. By educating students, social sciences contribute to the development of society and its country.</p>	
Keywords: Education, Sociology, Socialization, Textbooks, and Social Sciences.	

GİRİŞ

Her çocuk dünyaya gözlerini açtığı anda ilk olarak ailesiyle karşılaşır. Bu, çocuğun sahip olduğu ilk çevredir. Çocuk büyüdükçe yaşadığı çevrenin görgü kurallarını, içinde bulunduğu sosyal tabakanın dilini öğrenir. Okula gitmeye başlar. Eğitim görür. Çocuğun sahip olduğu ikinci önemli çevre burasıdır. Burada yeni arkadaşlar edinir, arkadaşlık gruplarına katılır, oyunlarını onlarla birlikte oynayarak adeta bütünleşir. Bütün bunlar aslında yetişen her çocuğun, her bireyin, kısacası insanoğlunun toplumdan etkilenme yollarından bazılarıdır. İçinde bulunulan bu ortamlar çocukları hayata hazırlar. Onlara hayatın gerçeklerini, amaçlarını, yaşadıkları toplumun değer yargılarını, bir arada yaşamayı olanaklı kılan toplumsal kuralları öğretir. Aynı zamanda onların düşünce ve davranışlarını etkileyerek yönlendirir.

İşte sosyoloji insanların sosyal davranışlarını, toplumsal davranış şekillerini, toplumsal kuralları ve toplumsal yasaları tespit etmeye çalışan bir bilim dalıdır. İnsanların meydana getirdikleri toplulukları ve toplumsal kurumları da inceleyen bir bilimdir.

Eğitim ise toplumun sosyal kurumlarından bir tanesidir. Eğitim hakkında bilim adamları birçok tanımda bulunmuşlardır. Genel olarak eğitim için; bireyde istendik yönde davranış değişikliği meydana getirerek, bireyin yeteneklerinin en üst düzeye çıkarılması işidir diyebiliriz. Birey sadece kendini geliştirmek için eğitim almaz. Aynı zamanda topluma hizmet etmek içinde eğitim görür. Böylece hem kendine hem topluma fayda sağlar. Toplumun sosyal açıdan gelişmesi ve bireyin sosyalleşmesinde eğitimin büyük rolü vardır.

Sosyolojik açıdan eğitim; bireyi içinde yaşadığı topluma kazandırmak, oraya uyumunu sağlamak, içinde yaşadığı toplumda yeteneğini ve davranış biçimini geliştirme işini kapsar. Bireyin sosyalleşmesini (toplumsallaşması) ve kendini geliştirmesini sağlar. Aristoteles bile insanı diğer hayvanlardan toplumsal olması yönü ile ayırmaktadır. Çünkü insan doğası gereği sosyal bir varlık olduğu için ancak diğer insanlarla birlikte yaşamaya ve karşılıklı ilişkide bulunmaya başlamakla esas şahsiyetini ve insanlığını kazanmaktadır. Sosyal bir çevre olmadan ve öyle bir çevre içinde yaşamadan insan olmak mümkün değildir.

Sosyal çevre insanların oluşumu ve gelişimi için önemlidir. Bireyler sosyalleşme vasıtasıyla sosyal ve kültürel bir kişilik kazanarak grup ve kurumlara katılırlar. Çünkü insan şahsiyetini ancak sosyalleşme vasıtasıyla kazanabilir. Toplum insanın şahsiyetini etkilediği gibi, insanda toplumu etkileyebilecek güç ve kabiliyete sahiptir. Sosyalleşme aynı zamanda toplumun devamlılığını sağlar. Her toplumun örf ve adetleri, gelenekleri kısacası kültürel değerleri sosyalleşme yolu ile yeni kuşaklara aktarılmaktadır. Toplumdaki eğitim-öğretim sistemi ve okullar, toplumun devamlılığını sağlayan, kültürel değerleri yeni kuşaklara aktaran, yeni yetişen nesillerin neler öğrenebileceklerini belirleyen ve sosyalleşme işini düzenleyen kurumlardır.

Okullarda okutulan ders kitapları öğretim amacıyla kullanılan en temel kaynaklardır. Eğitimde bilgilerin öğrencilere aktarımını sağlayan en önemli araçlardan bir tanesidir. “Genellikle okullarda okutulacak ders kitaplarında yetiştirilecek iyi insan tipinin ölçüleri, modelleri verilmekte ve öğrencilerden de bu ölçü ve modelleri örnek almaları istenmektedir (Doğan,1994: 13). Toplumsal düzenin korunması ve sürdürülmesine yönelik değerlerin aktarılması ve yeniden üretilmesinde ders kitapları önemli bir rol oynar. Sorunsuz bir sosyalleşme (toplumsallaşma) sürecinin gerçekleşmesi içinde tartışmalı konulara olabildiğince az yer verilir ya da bu tür konulara değinilmez. Ders kitaplarında yer verilen bilgiler ile kültürel süreklilik devam ettirilmeye çalışılır ve bu ders kitaplarının açık işlevini oluşturur. Bu işlev ders kitaplarının açık sosyalleştirici (toplumsallaştırıcı) işlevidir (İnal,1996: 13).

İşte Sosyolojik Açıdan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyalleştirme Rollerini adlı araştırma konumuzun ana gövdesini oluşturan sosyal bilgiler ders kitapları yukarıda ifade ettiğimiz bu açık sosyalleştirici işlevi yerine getirecek en ideal ders kitaplarını oluşturmaktadır. Çünkü eğitim sisteminin merkezinde ders kitapları bulunur. Ülkelerin ihtiyaç duyduğu nitelikli insanları yetiştiren eğitim sistemidir. Disiplinler arası bir anlayışla hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında temel hedef etkin, sosyal ve iyi birer vatandaş yetiştirmektir. Ayrıca vatandaşlık görev ve sorumlulukları yönünden öğrencileri; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, özverili, erdemli, araştırmacı, çalışkan ve iyi vatandaşlar olarak yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Araştırmamızı önemli kılan ve sosyolojik açıdan sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme rollerinin olup olmadığını incelememize yönelten; sosyal bilgiler ders

kitaplarının, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak topluma yetenekli, girişimci, kaliteli ve sosyal öğrenciler kazandırma hedefini taşıyan kitaplar olması olmuştur. Sosyal bilgiler ders kitaplarına baktığımızda, tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ve insan hakları ve vatandaşlık bilgisi konuları toplulaştırılmış olarak ele alınmaktadır.

Bunun yanı sıra; toplumsal birlikteliği sağlayan, toplumda bir arada yaşamayı olanaklı kılan ortak değerler vardır. Toplumların huzuru ve gelişimi için bireyler bu ortak değerleri öğrenmek, bilmek zorundadır. Bunların öğrenilmesi, toplumların devamını sağlayacaktır. Bu değerler öğretilirken sosyal bilimler ile ilgili disiplinlerden yararlanır. Sosyal bilgiler ders kitapları bu disiplinlerden seçilmiş bilgilere dayalı olduğundan bütün bu etkinlikler sosyal bilgiler dersi çatısı altında yapılır.

Temel amacımız sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirici yönünün olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Çünkü geleneksel ve kültürel değerler yeni kuşaklara sosyalleşme vasıtası ile aktarılır. Toplumun ve bireylerin fonksiyonel hale gelmesi için de sosyalleşme şarttır. Bu da sosyal bilgiler ders kitaplarındaki vatandaşlık haklarını, sorumluluklarını bilen, ailesine, vatanına ve milletine bağlı etkin ve sosyal vatandaşlar yetiştirmek hedefinin gerçekleşmesi ile mümkündür.

Araştırmamızın kapsamını teşkil eden ders kitapları, Yeni İlköğretim Programına göre hazırlanan ve 2006-2007 eğitim öğretim yılında okutulan ilköğretim 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından oluşmaktadır. Her sınıf için biri Milli Eğitim Bakanlığı biri de özel bir yayınevi tarafından hazırlanan iki ders kitabı seçilmiştir. Ancak 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitapları halen Müfredat Laboratuvar Okulları (Pilot Okulları)'nda okutulduğu için Özel Kesime ait 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı henüz bulunmamaktadır. Bizde sadece Milli Eğitime ait olan, henüz Türkiye'deki tüm ilköğretim okullarında okutulmayan ve sadece müfredat laboratuvar okullarında okutulan 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabını inceleme durumunda kaldık.

Milli Eğitim Bakanlığı 2003 yılında aldığı bir kararla ülkemizde zorunlu eğitim basamağı olan ilköğretimde okuyan öğrencilere ders kitaplarının ücretsiz olarak verilmesini kararlaştırmıştır. Hükümet programında yer alan bu projeye göre ders kitapları beş yıl süreyle geçerli olacak ve ücretsiz olarak dağıtılacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından ders kitabı olarak kabul edilen ders

kitapları ve yardımcı kitaplar her eğitim ve öğretim yılı başından öğretmenlere duyurulmaktadır.

Ders kitaplarını devletin hazırlayıp dağıtması bunun ne kadar objektif olup olmadığı sorusunu akla getiriyor. Çünkü her devlet ya da her iktidar kendi politikaları doğrultusunda bir eğitim anlayışını yürütür. Okullarda okutulacak ders kitapları da bu düşünce doğrultusunda hazırlanır. Egemen iktidar bunu meşru bir hakkı olarak görür. Sosyal bilgiler ders kitapları da bu durumdan en çok etkilenebilecek ders kitapları arasındadır. Sosyal bilgiler ders kitapları disiplinler arası bilgilere dayalı olarak hazırlandığından iktidar sahipleri ideolojilerini rahatlıkla yayabilirler. Çünkü bu kitapların içeriği tarih, coğrafya, sosyoloji, siyaset bilimi, hukuk, antropoloji, psikoloji ve felsefe gibi üzerinde ideolojik doğrultuda düzenlemeler yapmaya müsait sosyal bilimler alanlarından yararlanılarak hazırlanır.

Ders kitaplarındaki bu durum sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirici rolüne ne kadar etki ettiği sorusunu akla getirmektedir. Ortaöğretim kurumlarında okutulan ders kitaplarında belirgin bir şekilde bu durum görülebilir. Çünkü buralarda okuyan öğrencilerin gelişim düzeyleri ve algılama kapasiteleri ilköğretim öğrencilerine nazaran daha üst düzeydedir. İlköğretim seviyesindeki öğrencilerin gelişim ve algılama düzeylerini göz önünde bulundurduğumuzda bu durum biraz daha soyut düzeyde kalmaktadır.

Araştırmamızı Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Müfredat Programına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları üzerine temellendirdik. Sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme rollerini incelerken Yeni ilköğretim müfredat programına göre hazırlanan ders kitaplarını esas aldık. Çünkü sosyolojik açıdan bu kitaplara baktığımızda öğrencileri sosyalleştirebilme düzeylerinin yüksek olduğunu gördük. Öğrencileri işe koşan, aktif kılan, öğretmenin rehber, öğrencinin merkezde olduğu, araştırma ve geliştirmeye önem vererek hazırlanan yeni sosyal bilgiler ders kitapları okutulmaktadır. Bu da sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirici rolleri olduğunu göstermektedir.

Sosyolojik Açıdan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyalleştirme Rollerini başlıklı araştırma konumuz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eğitim ve sosyoloji ilişkisini ele aldık. Özellikle sosyolojik açıdan eğitim ve eğitimin toplumsal fonksiyonlarını açıklığa kavuşturmak istedik.

İkinci bölüm sosyalleşme başlığını taşımaktadır. Elimizden geldiğince sosyalleşme kavramına geniş bir perspektiften bakmaya çalıştık. Sosyalleşmenin tanımı, sosyalleşmenin amacı, sosyalleşme araçları, sosyalleşme ve eğitim ilişkisi ile en son olarak ders kitaplarının sosyalleştirme rolleri ve sosyal bilgiler ders kitapları konularını ele aldık.

Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyalleştirme adlı konu ise araştırmamızın üçüncü ve son bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde sosyal bilgiler ders kitaplarında siyasi içerikli bazı kavramlar ile fertlerde gerçekleşmesi istenen/istenmeyen davranışları inceledik.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma Sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirici özelliğini ortaya çıkararak topluma daha etkin, katılımcı, toplumsal değerlerin farkında olan, topluma faydalı, katılımcı, sosyal ve iyi vatandaşlar yetiştirme amacıyla olduğunu ortaya koymak adına yapılmıştır. Ayrıca Sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirici özelliği ile sosyal bilgiler ders kitaplarının toplumsal açıdan fertlerde istenen/istenmeyen davranışların neler olduğunu ortaya çıkarmak ta yine bu çalışmanın önemli bir amacını oluşturmaktadır. Çünkü sosyalleştirme eğitim yolu vasıtası ile yeni kuşaklara kültürel değerleri aktararak toplumun devamını sağlamaktadır. Bu da eğitimde en önemli ders kitaplarından olan sosyal bilgiler ders kitapları vasıtası ile gerçekleştirilebilir.

Araştırmanın Önemi

Sosyal bilgiler ders kitabı, eğitimin merkezinde olan, eğitimde kullanılan ve eğitimde temel araçlar arasında yer alan ders kitaplarından en önemlisini oluşturmaktadır. Çocuğu sosyalleştirerek topluma kazandıracak en uygun ders kitabıdır. Sosyalleşerek fertlerde istenen/istenmeyen davranışlar oluşturup bireyi topluma faydalı olmak ve hizmet etmek hedefini taşımaktadır. Bu sayede bir ülkenin gelişmiş toplumsal, ekonomik ve teknolojik düzeye ulaşmasını sağlayacak nitelikli insan da yetişecektir. Ayrıca vatanını ve milletini seven, etkin, sosyal ve iyi birer vatandaşta yetişecektir. Bir ülkenin kalkınmasını sağlayacak eğitim sisteminin temel direğini oluşturan ders kitapları arasında yer alan sosyal bilgiler ders kitaplarını araştırma konusu yapmamız bu açıdan önemli hale gelmektedir.

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırma dokümantasyon metot ve teknikleri ile gerçekleştirilmiştir. Belge olarak ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarının yanında, Milli Eğitim Bakanlığının belgeleri kullanılmış ve yorumlar için gerekli olan ikinci derece kaynaklardan yararlanılmıştır. Toplanan bilgilerin yorumunda karşılaştırma metotları da kullanılmıştır.

Konuyla İlgili Araştırmalar

Bugüne kadar konumuz ile ilgili her hangi bir araştırmaya rastlamadık. YÖK (Yüksek Öğretim Kurulu) tez katalogunu taramamız ve herhangi bir bulguya rastlamamız bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Benzer çalışmaların sayısı ise çok azdır. Baha Dürder'in " Ortaöğretimde Sosyoloji Müfredatları ve Ders Kitapları"nın karşılaştırıldığı tez 1950 yılından sonrakini kapsamaktadır. Bundan başka Nuri Doğan'ın doktora tezi olarak hazırladığı "Ders Kitapları ve Sosyalleşme" adlı çalışma 1876–1918 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. İlyas Karabıyıkın " Milli Şef Dönemi, Sosyalleşme ve Ders Kitapları" tezi de Milli Şef dönemindeki 1938–1946 yılları arasında okutulan bütün ders kitaplarını içerisine almaktadır. Bir de Latife Çimen'in " 1923'ten Günümüze Lise Sosyoloji Ders Kitapları ve Sosyalleştirme Rollerini" adlı tezi bulunmaktadır. Bu tez de 1923'ten günümüze kadar olan zaman diliminde sadece liselerde okutulan sosyoloji ders kitaplarını ele almaktadır.

Araştırmamızın konusu ise 2004 yılından itibaren uygulamaya geçilen yeni ilköğretim müfredat programına göre hazırlanan ve 2006-2007 eğitim ve öğretim yılında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme rollerini kapsamaktadır.

BÖLÜM 1 : EĞİTİM VE SOSYOLOJİ

1.1 Sosyolojinin Tanımı

Sosyoloji, “ İnsan grupları ve toplumların, sanayileşmiş dünya üzerinde özellikle duracak biçimde, incelenmesidir. Kelime anlamı toplum bilimidir. Latince toplum anlamına gelen < socius > ile Yunanca bilgi demek olan < logos > sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur (Arda, 2003: 546).

Sosyoloji; toplumun, sosyal grupların ve insanın sosyal davranışının sistematik ve bilimsel olarak incelenmesidir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi sosyolojinin konusu <birey > değil toplum, sosyal gruplar, kurumlar ve ilişkilerdir (Aksoy, 2000:6).

Sosyoloji terimi ilk kez bir Fransız, Auguste Comte tarafından kullanılmış ve İngiliz Herbert Spencer tarafından popularize edilmiştir (Fichter, 1996: 2).

Giddens'a göre sosyoloji, insan toplumlarının sistematik bir biçimde, çağcıl, sanayileşmiş sistemleri özellikle vurgulayarak incelenmesidir (Giddens, 2000: 15).

Dönmezer sosyoloji için şu tanımlamayı yapmaktadır. Sosyoloji, insanların “toplum” içinde ve gruplar halinde yaşamaları olayından hareket etmekte ve insanın, gruplar içinde modele uygun, örnekleşmiş, gruba katılan diğer bireylerce de bölüşülen tavır ve hareketlerini incelemekte, böylece sosyal ilişkilerde aldıkları yer ve rol bakımından insanlarla ilgili bulunmaktadır(Dönmezer, 1982: 3).

Öztürk ise; sosyoloji toplumların sosyal yapısını araştıran ve bu alanda genel geçer ilkelere ulaşmaya çalışan bir bilim dalıdır. Başka bir ifadeyle insan ürünü olan her türlü sosyal olaylar sosyolojinin konusuna girer ifadesini kullanmaktadır (Öztürk, 2005: 3).

Çelikkaya'ya göre sosyoloji; kelime olarak toplumbilim demektir. İlim olarak ise, her türlü sosyal olay, olgu ve oluşu kendine has metotlarla inceleyerek kanunlara, prensiplere bağlayan ve sosyal problemlere çözüm arayan pozitif (deneysel) bir bilimdir. Veya kısaca sosyoloji; toplumları ve toplumsal olayları inceleyen bir bilimdir diyebiliriz (Çelikkaya, 1996: 19)

Geniş anlamıyla sosyoloji; insanların birbirleriyle kurdukları sosyal münasebetleri, sosyal gruplar, kurumlar ve örgütler arasındaki münasebetleri, toplu eylem, toplu direniş

gibi topluluk ve fert davranışlarını, değişik düzeylerde bütün sosyal etkileşim biçimlerini sosyal yapı özelliklerini ve bu yapıda ortaya çıkabilecek değişme temayüllerini belirli bir yöntem dâhilinde inceleyen, sosyal gerçekleri ve süreçleri sistematik ve bilimsel olarak mercek altına alan bir bilim dalıdır. İnsanın sosyal diye vasıflandırabileceğimiz bütün davranışları sosyolojinin alanına girmektedir (Seyyar, 2002: 567)

Bütün bu tanımlamalar bize sosyolojinin tek tek ve özel olarak insanlarla ilgilenmediğini göstermektedir. Yani sosyolojinin konusunu birey değil toplum oluşturmaktadır. Toplumun yapısını inceleyen, onun özelliklerini ortaya çıkaran, toplumlar arası ilişkileri ele alan ve toplumsal değişim süreçlerini düzenli bir şekilde işleyen bir bilim dalı olduğunu kanıtlamaktadır.

1.2. Eğitim Açısından Sosyolojinin Tanımı ve Toplumsal Fonksiyonları

Toplum-egitim ilişkisi söz konusu olduğu zaman akla eğitim sosyolojisi gelmektedir. Yani sosyolojinin eğitime uygulanması diyebiliriz.

Eğitim sosyal bir olgudur. Çünkü eğitim işi, bir toplum içinde olup bitmektedir. Toplum, daha doğrusu toplumsal yaşantı olmazsa eğitimde olmaz. Çocuğu insan yapan, ona insan özelliklerini kazandıran ve onu sosyalleştiren toplumdur. Toplum bu görevini eğitim yoluyla yapar. Toplum, üyelerini eğiterek sosyalleştirir ve böylece onları toplum hayatına hazırlar. Toplumsal yaşantının daha insancıl, daha mutlu ve huzurlu olmasını sağlamaya çalışır. Çünkü eğitim bir toplumun istek ve ihtiyaçlarını yerine getirmekle ve o toplumun istediği nitelikteki insanları yetiştirmekle yükümlüdür. Toplumsal gelişme ve değişmelere ayak uydurma durumunda olan eğitim, toplumların bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçlarına göre, pratik ve üretici bir nitelik kazanmak zorundadır (Öztürk, 1978: 25).

Eğitim bir sosyal kurumdur ve ancak grup içinde mümkündür. Çünkü eğitim, bir sosyal etkileşim işidir. Fert, yalnız başına kalırsa eğitim imkânını yitirir. Eğitim aileden başlayarak gittikçe genişleyen bir sosyal çevreden etkilenmeyi gerektirir. Kişinin sosyal çevresi daraldıkça etkileşme imkânı azalacağından sosyalleşme ve kültürleşme bakımından fakir olur. Eğitim yaparken ferdi gruptan, okulu toplumdan uzaklaştırmak

ve koparmak yararlı olmaz. Toplum başlı başına bir eğitim alanıdır. Çağdaş dünyanın etkilerine kapalı olan bir ortamda çağdaşlaşmak mümkün değildir (Arvasi, 1995: 25).

Eğitimden maksat, insanın yetiştirilmesi, onun şahsiyetinin teşekkülüne yardım edilmesi ve bilhassa küçük çocukların, yetişkinlerin hayata hazırlanması ve bu maksatların elde edilmesi için gerekli olan bilgileri, maharetleri ve davranış modellerini ve nihayet değerlerin kazanılmasını gerçekleştirmekten ibaret olmaktadır. Eğitim sosyolojisi açısından meseleye baktığımız zaman, eğitimin hedefinin tek insanın yetiştirilmesinin ötesinde bütün bir cemiyetin, bütün bir toplumun yetiştirilmesi, yönlendirilmesi ve bu yolda sağlıklı, ahenkli ve müreffeh bir toplumun elde edilmesi olduğu anlaşılır (Dodurgalı, 2000: 26).

Herkes, her zaman toplumda yaşamak, başkalarıyla ilişki kurmak ve sosyal roller icra etmek zorunda olduğu için, sosyolojik bilgi her kariyer ve meslek için yararlıdır. Öğretmenlik, hukuk, gazetecilik, iş yönetimi, din adamlığı gibi pozisyonlar <insanlarla ilgilenen > mesleklerdir. Bunlar toplumdaki insan ilişkileri konusunda olağan bilgidен daha fazlasını gerektirirler. Hatta normal aile, komşuluk ve topluluklar içi ilişkiler bile bilimsel sosyolojik bilgi üzerine kurulduğunda zekice ve başarılı sonuçlar verir (Fichter, 1996: 2).

Toplumsal düzenlemelerin biçimlendirilmesinde ya da en geniş anlamıyla toplumsal yapının belirlenmesinde eğitim ve öğretim hep bir araç olgudur. Eğitim görevi, sosyolojik bir konudur. Bu bakımdan, eğitim sosyolojisinin temel uğraşısı toplumsal değişmedir. Toplumsal değişimin gerektirdiği toplumsal ve bireysel ihtiyaçlara, eğitimin cevap verme ve verememe durumunu açıklamak eğitim sosyolojisine düşer. Çünkü eğitim sosyolojisi, eğitim ve öğretimle ilgili gerçeklerin sistemli bir toplumsal araştırma konusu olmasını ve onların sosyolojik bir gerçek olarak incelemesini amaçlar (Ergun, 2005: 25).

Eğitim sosyolojisi, eğitim sürecinin sosyal yönü ve eğitime etki yapan sosyal faktörler yönü üzerinde durmakta; eğitimin başarıya ulaşmasına ve insanın uyumlu bir şekilde sosyalleşmesine katkıda bulunmaktadır. Kısa bir tanımını yapacak olursak, “ Eğitim sosyolojisi, sosyoloji biliminin eğitime uygulanmasıdır. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere, sosyoloji biliminin ortaya koyduğu bulgular, bilgiler ve teknikler eğitime, eğitim

sorunlarına uygulanarak kişinin olumlu bir biçimde sosyalleşmesine yardımcı olmaktadır (Öztürk, 1978: 23).

Sosyolojik açıdan eğitim, bireyin içinde yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu yöndeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır. Başka bir tanıma göre de eğitim, bireyin toplumsallaşması ve ferdi gelişimini ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda en yüksek düzeye çıkarması için düzenlenmiş, kontrollü bir çevredeki toplumsal süreçtir.

Sosyolojiye göre eğitim bir sosyalleşme veya sonradan topluma katılanlar için entegrasyon (bütünleşme, kaynaşma, intibak) sürecidir. Sosyoloji ise, insanların meydana getirdikleri toplulukların ve toplumsal kurumların sistematik incelemesini yapan bir bilimdir. Sosyoloji, insanın sosyal davranışlarını inceler, toplumsal davranışın kalıplaşmış şekillerini, bu alandaki toplumsal kuralları ve toplumsal yasaları tespit etmeye çalışır. Eğitim, toplum içinde cereyan eden bir sosyalleşme olgusu olarak ele alındığında, okullar ve diğer eğitim-öğretim birimleri de bu toplumsal olguyu organize ettiğinden eğitim de bir sosyal olay olarak ele alınmakta; eğitim olgusuna sosyal yönden yapılan yaklaşım ve incelemeler de eğitim sosyolojisi adı altında toplanmaktadır (Ergün, 1992: 2).

Eğitimin toplumsal fonksiyonlarının beş ana başlık altında ele alınması uygun olur: (Akdeniz, 1994: 27).

— Toplumun kültürünü yeni kuşaklara aktarılması; burada ihtiyaç temelde muhafazakâr bir gereksinimdir ve toplumun belli başlı, ana davranış örneklerinin, okul aracılığıyla yarınlara taşınmasıdır.

— Yenilikçilerin yetiştirilmesi, çağımızın şartları içinde toplumun varlığını koruyabilmesi için gerekli değişiklikleri başlatacak birilerine ihtiyaç vardır. Bu değişiklik, mesela teknikte, siyasette ya da sanatta olabilir.

— Siyaset görevi; buna da iki yönden bakılabilir. İlk demokrasi düzeni içinde yaşayan bir toplumda her düzeyde siyasi önderler yetiştirmek gereği vardır. İkincisi, eğitimden bugünkü yönetim düzenine bağlılığı sağlayarak, korunmasına yardımcı olunması beklenir.

— Toplumda seçip ayırma görevi; eğitim düzeni nüfusun bütünü içinden daha yeteneklilerin seçilip ayrılmasını sağlayan oluşumun sürdürüldüğü çevredir.

— İktisat görevi; burada gerekli olan, her düzeyde emek gücünün çağımızın teknik şartlarının gerektirdiği nicelik ve nitelikte eğitilmiş kişilerce karşılanmasının sağlanmasıdır.

1.3. Toplumsal Açıdan Eğitim Sosyolojisinin Önemi

Eğitim sosyolojisi, insanı sosyolojik açıdan ele alır, inceler. Eğitim sosyolojisinin konusu insanın sosyal varlığıdır. Başka bir deyişle insan ve toplumdur.

Eğitim ile toplum arasındaki ilişkilerin kavranması eğitim sosyolojisinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal rollerin eğitim alanında nasıl oynandığı da incelenir. Eğitim ile diğer toplumsal kurumlar olan ekonomi, din, aile, gibi kurumlar arasındaki ilişkiler ele alınır. Okullar ve eğitim sistemleri ile toplumsal yapı arasındaki bağıntılar, eğitim politikacısı, teorisyenleri ve eğitim uygulayıcılarının toplumsal kökenleri de eğitim sosyolojisi akımına mensup olanların araştırma konuları olmuştur (Ergün, 1992: 6).

Eğitim sosyolojisi, her toplumun yeni kuşaklarının yetiştirilmesiyle ilgili davranışları, içinde bu davranışların oluşturulduğu kurumları, bu alanda yapılan uygulamaları, gerçekleştirilmek istenen gayeler ya da hedefleri, bu yolda yapılan uygulamalara gösterilmiş tepkileri, bütün bunlardan araştırma ve gözlem metoduyla elde edilen bilgileri ve ortaya çıkan sonuçları inceleyen bir ilmi disiplindir. Çevrenin, şahsiyetimize, şahsi ve fikri gelişmemize, düşüncemize olan etkilerini konu edinir. Bu çevreye okul çevresi, toplum, fiziki çevre de dâhildir. Belli bir mekânı, yeri ve zamanı olması şart değildir (Dodurgalı, 2000: 29).

İşte, bir boyutu ile ferdi topluma kazandırma, onu, uyum içinde toplumun bir üyesi haline getirme, diğer boyutu ile de topluma yeni hedefler göstermek için toplumsal yapıda yer alan eğitim kurumları üzerinde yapılan çalışmaların incelenmesi eğitim sosyolojisinin önemini ortaya koymaktadır (Dodurgalı, 2000: 30).

Eğitim sosyolojisinin öğretmen ve öğrencilere kazandıracığı yararlar şu noktalarda özetlenebilir (Ergün, 1992: 14).

— Bir öğretmenin karşısındaki öğrenciler çok çeşitli toplumsal menşelerden; ailelerden, yerleşim yerlerinden, sosyal sınıf ve tabakalardan gelmektedirler. Öğretmen, öğrencilerin içinden çıktığı sosyal çevreyi ve oradaki ilişkileri iyi bilmelidir.

— Öğretmen, içinde çalıştığı okuldaki toplumsal olguyu ve bir sosyal kurum olarak okulun sosyal işleyişini bilmeli; eğitim-öğretim çalışmaları sırasında bundan faydalanmalıdır.

— Modern öğretim yapmak isteyen bir öğretmen, karşısındaki öğrenci grubunun özelliklerini bilmeli; grup dinamizmi, grup davranış ve dayanışması sırasında bundan faydalanmalıdır.

— Eğitim sosyolojisi, öğretmenlere içinde buldukları toplumun kültürü, eğitimi etkileyen toplumsal güçler ve etkileme biçimleri, toplumsal gelişme, toplumsal roller v.s konularında sağlıklı bilgiler vermektedir.

— Eğitim sosyolojisi, ülkenin ve çağdaş toplumsal düzenin eğitim sorunları karşısında, öğretmenlerin daha bilinçli hareket etmelerinde ve mümkün çözümler göstermelerinde yardımcı olur.

1.4. Eğitim Sosyolojisinin Toplumsal Amacı

Fertlerin yeni şartlara uymalarını (intibaklarını) sağlama görevini eğitim sosyolojisi üstlenmektedir. Eğitim sosyolojisi, homojen bir toplum yapısının oluşmasını ve toplumsal değerlerin korunmasını temin eder. Cemiyetin karşılaştığı problemleri çözer. Bu amaçta eğitim ile birleşir. Bunun yanında muhtemel sosyal değişimleri önceden görerek, gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamaya çalışır (Dodurgalı, 2000: 35).

Eğitim sosyolojisi, eğitimin sosyal hedeflerini inceler. Sosyal varlıkların eğitimle ilgili görevlerinin tanınmasını sağlar. Eğitimin sosyal metodunu ve muhtevasını zenginleştirerek hayata daha yakından bağlanmasını temin eder. Ferdin, sadece kabiliyet ve yeteneklerinin geliştirilmesi olan amacına böylece sosyal bir boyut ekler. Ferdi toplum içinde yaşayan bir uzuv olarak ele alır ve bu ortam içinde yeteneklerinin gelişmesini hedefler (Dodurgalı, 2000: 35).

Nusret Köymen eğitim sosyolojisinin ilmi bir disiplin olarak okunmasının amaçlarını şu dört noktada toplamaktadır (Köymen, 1959: 62).

— Öğretmenin sosyal çevresini tanıyarak eğitim anlayışını ve kendi şahsiyetini buna göre oluşturmak,

— Bu yönde elde ettiği tecrübeyi öğrencilerine aktararak onlara da bu usulleri kazandırmak,

— Her öğretmenin aynı zamanda bir halk eğitimcisi olduğu düşünülürse, toplumun sosyal gelişme ve değişmesinin sıhhatli bir temele oturtulmasını sağlamada rol almak,

— Eğitim konularına ilgi duyan, ana-baba, arkadaş veya aydın bir insan olarak çevresine verimli olmak ve isteyenlere yardımcı olmak.

1.5. Toplumun Eğitim Üzerindeki Etkileri

Eğitim-toplum etkileşimi, okulun toplumun küçük bir modeli olarak düşünüldüğünde daha net anlaşılır. Hem okul toplumu, hem de toplum okulu üretmektedir. Okulun toplumu üretmesi daha çok açık ve gizli müfredatıyla gerçekleşir. Tarihsel açıdan toplum okulu önceler; ama sistem işlemeye başlayınca etkileşim eş zamanlı (senkronize) bir nitelik kazanır. Toplumun eğitim üzerindeki etkileri şöyle özetlenebilir (Sezal, 2003: 270).

“ Toplumsal değer yargılarında olduğu gibi, bireysel değer yargılarının da kökeninde toplumsallık vardır. Okulu okul yapan, toplumsal grup oluşturma özelliğidir. Eğitimin değişik toplumlarda değişik sistemlerde oluşu toplum etkisinin göstergesidir. Toplumun kültür ve refah düzeyi ile eğitim arasındaki etkileşim, eğitime ihtiyaç duymasına yol açar; ihtiyacın şiddeti ölçüsünde toplum, eğitim olanaklarının artırılması için bir baskı unsuru olur. Toplumun istek ve arzuları hükümet politikalarını yönlendirmede etkili bir araçtır. Bu araç eğitimde de kendini gösterebilir.” (Sezal, 2003: 270).

Eğitim toplumsal hayatın ortaya çıkardığı bir gerekliliktir. Eğitim problemleri, eğitimin toplumun ihtiyaçlarına uydurulması, eğitim konuları ve eğitimin görevi bu bakımdan

sosyolojik bir konudur. Eğitim sosyolojisinin temel problemi, toplumsal değişme olayıdır. Toplumsal değişmenin gerektirdiği toplumsal ve ferdi ihtiyaçlara eğitimin cevap verip verememe durumunu, eğitim sosyolojisi, eğitimle ilgili sosyal, fiziki ve çevre faktörleri çerçevesinde incelemektedir (Şener, 1998: 190).

Temel toplumsal şartların eğitim üzerine etkisini dikkate almayan bir eğitim sosyolojisi, dar ve küçük grupları inceleyen sosyal psikolojiye indirgenmekte ve sonuçların incelenmesini güçleştirmektedir. Her toplumun eğitimle ilgili problemleri farklı olması dolayısıyla her yerde geçerli prensipler dizisi söylemek zordur. Mesela Türkiye'deki eğitim konularının başında gelen husus, eğitimin takip ettiği metot ve müfredat meselesidir. Bu konuda müfredatı beğenmeyen ve hoca-veli ve öğrenci dilek ve isteklerini öğrenmemekte ısrar eden bir milli eğitim politikası vardır. Bütün bunlar Türkiye'de eğitimin ve dolayısıyla insanın sosyal yapısını büyük ölçüde etkilemekte ve sosyolojinin önüne incelenmesi gereken bir yığın problem koymaktadır (Şener, 1998: 191).

BÖLÜM 2 : SOSYALLEŞME

2.1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.2. Sosyalleşme Kavramı

Sosyalleşme kavramını, sosyal bilimler literatürüne sokan ilk düşünür Emile Durkheim'dır. Ona göre, sosyalleşme prosesinde içten gelen, çok güçlü bir farklılaşma olayı söz konusudur. İçten gelen bu farklılaşma aracılığıyla insan ferdiyeti, tabii bir varlık olma durumundan (mekanik tabiat çerçevesinden) çıkarak, sosyal bir varlık (diyalog kuran) durumuna geçmektedir. Böylece insan doğuştan getirdiği biricikliğine (tek oluşuna), yani bütünüyle kendine özgü oluşuna, ikinci bir öz olan sosyal varlık eklenmektedir. İşte bu, sosyalleşme olayından başka bir şey değildir (Akyüz, 1991: 210).

İnsanoğlu dünyaya geldiği andan itibaren varlığını sürdürebilmek için diğer insanlarla birlikte yaşamak zorundadır. Onu diğer canlılardan ayıran zekâ, akıl ve dili kullanması sayesinde becerilerinin farkına varıp gelişimini sürdürmeye çalışmaktadır. Öğrenme düzeyi arttıkça gelişim sürecinde hızlanır. Böylece birey kişiliğini kazanarak toplumda yaşamasını olanaklı kılan davranışları edinir. Sergileyeceği davranışlar sayesinde insan, başkalarının ona nasıl baktığını gözlemler. Bu sayede birey kendisini başkaları aracılığıyla daha iyi tanıma olanağı da elde eder (Dönmezer, a.g.e.: 141).

Bu durum aynı zaman da onu sosyal bir varlık haline de getirmektedir. Sosyal bir varlık olmasının gereği toplum içerisinde yaşamak, toplumun değerlerini ve inançlarını dikkate almak durumundadır. Aksi halde hayatında sürekli sorunlarla karşılaşacak ve deyim yerindeyse doğadaki hayvanlardan bir farkı kalmayacaktır. Nitekim; Ralph Linton “Yeni doğmuş çocukların medeniyetsiz yaratıklar, cahil hayvanlar halinden bir sosyal sistemin insan üyeleri haline gelişlerinin sosyalleşme sayesinde olduğunu açıklıyor” (Dönmezer, a.g.e.: 141).

Dönemezer'e göre Sosyalleşme, insanı sosyal sistemin bir iştirakçi üyesi haline getiren süreçtir. Kişinin toplum içinde diğerleri ile birlikte ortak bir yaşam sürdürebilmesi, ancak toplumun örf ve adetlerine geleneklerine, giyinme, yeme içme, uyuma, oynama, eğlenme ve çalışma bakımından asli bir takım teknikleri kabul etmiş bulunması,

toplumsal hayatın norm ve ayinlerine uyması ve grup içinde kendisine verilecek rolleri gereğince yerine getirebilmesi halinde mümkün olabilir (Dönmezer, a.g.e.: 141).

Adler ve Harrington; “ Doğan her kuşak, topluma yabancı barbarların bitip tükenmeyen istila girişimleri gibidir” ifadesini kullanarak dünyaya gelen her yeni insan için istilacı ve barbar tabirlerini kullanmaktadır. Onlara göre bu barbarlık ancak uygarlaştırma sayesinde çözüme kavuşabilir. (Alkan, Ergil,1980: 1).

Türker Alkan sosyalleşmeyi “ toplumdaki değerlerin, inançların, davranışların birey tarafından benimsenmesi süreci olarak” açıklıyor. (Alkan,1989: 5).

Mustafa Ergün’e göre sosyalleşme, bireyin bir sosyal gruba katılması olgusudur. Birey bir gruba girerken o grupta geçerli olan sosyal normları, o grup içinde girişte ve ilerde alacağı rolleri, ulaşacağı mevkileri, bu rol ve yerlerin kendisinden beklediği davranış, beceri ve yetenekleri, grubun kültürünü oluşturan değerleri, inançları öğrenip benimsemek durumundadır. Kişi eğer içinde yaşadığı sosyo – kültürel kural ve değerleri iyice benimser, kendi şahsiyet yapısını onun üzerine kurar, kendi iç – kontrol mekanizmaları ile toplumsal kontrol mekanizmalarını aynileştirirse buna içleştirme, özleştirme denir (Ergün, 1992: 37).

Arvasi ise sosyalleşmeye < sosyalizasyon > demektedir. Sosyalizasyonu, ferdin veya fertlerin grubun norm ve amaçlarına aktif anlamda uyumunu sağlama olarak tanımlamaktadır (Arvasi,1995: 77).

Sabri Akdeniz’de sosyalleşmenin karşılığı olarak < toplumsama > tabirini kullanmaktadır. Ona göre toplumsama, kısaca çocuğun, kişinin içinde bulunduğu topluma mal edilmesi demektir. Bu da anadilinin öğretilmesi, ferdin etkileşme, etki-tepki, iletişim yoluyla mensup olduğu grupça uygun görülen davranışları, kuralları, doğru bilinen değer yargılarını, töresini, zevkini, bir takım becerileri, kısaca, bütünüyle kültürünü sürekli olarak öğrenmesi, türlü görüşler, ilişkiler, inançlar, toplum, kurumlar v.b. ile ilgili, toplumuna özgü yönelimleri oluşturması eylemidir (Akdeniz, 1994: 35).

Bazı araştırmacılara göre, sosyalleşme sosyal – kültürel şahsiyetin meydana gelmesidir; bilinçli veya bilinçsiz olarak devam eden bir eğitim süreci ile birlikte gençlik döneminin bitişi ile sınırlıdır. Ama hangi yaşta olursa olsun toplumda üstlenilen ve öğrenilen her

yeni sosyal rol, her yeni bir gruba katılma bir sosyalleşme sayılabilir; bu bakımdan sosyalleşme bütün hayat boyunca devam eden bir süreçtir (Ergün, a.g.e.: 38).

2.3. Siyasi Sosyalleşme

Çocukların siyasetten anlamadığı çok kişinin benimsediği bir kanıdır. Buna karşılık çocukların siyasetle ilgilenmeğe ve siyasal sisteme ilişkin tutum ve değer yargılarını edinmeğe sanıldığından çok daha erken bir dönemde başladıkları yapılan araştırmalardan anlaşılmıştır. Duygusal bir olgu olarak başlayan siyasal toplumsallaşma süreci, özellikle çocuğun okula başlamasından hemen sonra bilgisel yönden de gelişme gösterir. Gençlerin ise siyasal yaşama katılmalarını incelediğimiz zaman, ilgilerinin daha düzensiz olduğunu, oylamaya daha az katıldıklarını görüyoruz. Olgunlaşma ve yaşlanmakla beraber kişinin siyasal rejime ve hükümete olan bağlılığı da zamanla nitelik değiştirecektir. İdeolojik olmayan, bildiklerine düşündüklerine daha sıkı sarılma biçiminde bir tutuculaşma, yaşlanma ile güçlenen bir davranış biçimidir (Turan, 1977: 47–55).

İlter turan; kişinin toplumda ya da toplumun alt birimlerinde yürürlükte olan değer yargılarını, davranış kurallarını öğrenme sürecine sosyalleşme adını vermekte. Bu tanım çerçevesinde, siyasi sosyalleşme de, ferdin siyasi kültürü edinme süreci olmaktadır (Turan, a.g.e: 47–55).

Ferdin sosyal ve siyasi kültürü kazanması nasıl olacaktır? Bu noktada, “sosyalleşmeyi belirleyen etkenler” gündeme gelmektedir. Çocukluktan itibaren bireyin üzerinde etki yapabilecek olan sosyalleştirme etkenleri çeşitli olmakla birlikte, etki derecelerine göre iki gruba ayrılmaktadır: Birinci derecede etkili olan gruplar, ikinci derecede etkili olan gruplar. Birincil gruplar içerisinde aile çevresi ve arkadaşlık grupları yer almaktadır. İkincil gruplar içinde ise okul çevresi ve kitle iletişim araçları vardır(Doğan,1994: 14).

Siyasal sosyalleşmeyi sağlamada eğitim sisteminin de katkıları bulunmaktadır. “Siyasal bakımdan eğitimin başlıca görevlerinden bir tanesi; Mevcut siyasal sisteme (devlet düzenine) sadakat sağlamaktır. Bütün siyasal sistemler çocuklara ve yurttaşlara bir “siyasal eğitim” vermek isterler. Böylece topluma bir birlik ve dayanışma ruhu kazandırılır. Marksist siyasal sistemde okullar, çocuklara Marksizm’in ilkelerine göre

sadakati öğretirler; demokratik rejimde ise demokratik ilkelere sadakat öğretilir. Mevcut düzene sadakatin sağlanması, gerek örgün eğitimde derslerde, gerekse yaygın eğitimle ya da örgün eğitimden ayrı bir siyasal eğitim ile yani yurttaşların kamu işlerinin yürütülmesine etkin bir biçimde katılmasını sağlayacak hüneler, tutumlar ve yeteneklerle donatılması suretiyle gerçekleştirilir (Tezcan, 1994: 30).

Kısaca, Siyasal sosyalleşme (toplumsallaşma) sürecinin belirli bir yaş dönemine inhisar etmediğini, bireyin çocuklukta başlayan siyasal toplumsallaşmasının yaşamı boyunca devam edebileceğini, bazı durumlarda insanın daha küçük yaşlarda edindiği, siyasal kültürü tamamıyla terk edip yeni bir kültür edineceğini, diğer durumlarda ise çocuklukta edindiği kültürün ana hatlarını korumakla birlikte, ona yeni bir kapsam ve anlam vereceğini gördük (Turan, a.g.e.: 55).

2.2. SOSYALLEŞMENİN AMACI VE TİPLERİ

2.2.1. Sosyalleşmenin Amacı

Sosyalleşme süreci sayesinde toplum kültürü, yeni kuşaklara geçmekte ve yine bu süreç toplum kültürünün en önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Sosyalleşme sayesinde insan, toplumun ortaya koyduğu tavır ve hareket modellerini, örneklerini ve düşünme biçimlerini öğrenmektedir. Böylece sosyalleşme kişinin toplumsal kültürle bütünleşmesini ve içinde yaşadığı toplumla uyum sağlamasını mümkün kılan bir mekanizmadır. Sosyalleşmenin fonksiyonu kişinin muhtaç olduğu istidat ve disiplini sağlamak, geliştirmek, toplumun iştihak ve arzularını, değerler sistemini, idealleri ona geçirmek ve özellikle sosyal hayatta oynayacağı rolleri kişiye öğretmektir (Dönmezer, a.g.e.: 140-142).

Sosyalleşme, bireyin toplumun kültürünü öğrenme ve içselleştirme sürecidir. Bir diğer ifade ile sosyalleşme, insan olma sürecidir. Sosyalleşen birey, toplumun bir üyesi haline gelir ve diğer bireylerle benzer davranışları gösterir. Toplumsallaşma en aciz canlılardan olan insan yavrusunu, içinde yaşadığı toplumun değer ve bilgi birikimiyle donatır. Bir taraftan bireylere kimlik kazandırırken, diğer taraftan da toplumun kültürünü kuşaktan kuşağa aktarır. O, hem toplumsal davranışı etkiler, hem de kimliğin gelişimini etkiler (Bozkurt, 2004: 111).

Sosyalleşme bir yandan sosyal sistemlerin devamlılığını sağlarken, bireyin bir şahsiyet sahibi olmasına ve ferdiyetinin hayat boyunca az çok sürekli olmasına da yardımcı olur. Toplumun, alt kültürlerin, grupların, hatta bireylerin korunması, sürdürülmesi ve değiştirilmesinin sırrı sosyalleşme içinde bulunmaktadır. Sosyalleşme, bireyin davranış sistemlerinin oluşturulmasında ve değiştirilmesinde son derece etkilidir; çünkü davranışları etkileme kaynakları genellikle sosyalleştiricidirler. Sosyalleşmede genellikle rol beklentileri, değerler ve sosyal kurallar öğrenilir, sosyal hayata yatkınlık kazanılır. Kültürlerin ve toplumların devamı için sosyalleşme son derece önemlidir (Ergün, a.g.e: 76).

2.2.2. Sosyalleşme Tipleri

Toplumların birçok nesiller boyunca devam etmesinin esas sırrı, toplum üyelerinin aynı sembollerini öğrenmeleri, aynı dili konuşmalarıdır. İnsanların toplum halinde yaşaması, onlara özel durumları yorumlama ve bu durumların üstesinden gelmek için hangi yolları ve vasıtaları kullanacağı hakkında anlaşmayı, ortak hareket etmeyi öğretmiş; toplumsal ve kültürel hayat böyle doğmuştur. Toplumsal bir iş bölümü, işbirliği de herkesin kendine düşen rolü çok iyi yapmasını gerekli kılmaktadır. Toplumsal hayattaki rollerin olabilmesi, işlerin yürütülebilmesi için de işbirliği şarttır. İşbirliği içinde rollerin mükemmel olarak yapılabilmesi de, bireylere sosyalleşme vasıtasıyla öğretilir (Ergün, a.g.e. : 76).

Kendisi için yeni bir rolü yerine getirmek durumunda olan kişinin sosyalleşmeye ihtiyacı olacaktır; bu sosyalleşmenin ilk biçimi haklı sosyalleşmedir; bu tür sosyalleşmeye toplumun ihtiyacı vardır ve kişiden, evvelce bu konuda sosyalleşmiş olmasını beklememektedir; okula başlayan öğrenciler gibi.

İkinci tip ise haklı olmayan sosyalleşmedir. Bu halde kişinin önceden, kendisinden bekleneni öğrenmiş bulunması, gerekmede idi. Mesela çocuğuna iyi babalık yapamayan erkeğin durumu gibi. Toplum bu tip sosyalleşmeyi sağlayacak bazı tesisler kurmuştur (Dönmezer, a.g.e.: 151).

Sosyalleşmeyi başarılı ve başarısız olarak gruplandırmak mümkündür:

“ Başarılı sosyalleşmede; bireyin daha önceden bildiği tutum ve davranış örneklerini yenilerinden ayırt edebilmesi gerekir. Sosyalleşme aynı zamanda toplumsal denetim

aracıdır. Bu nedenle sosyalleşme de ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmalarından yararlanılarak yeni kuşaklar, sosyal normları ve onların ihlalindeki cezaları eğitim yoluyla öğrenirler.” (Çimen 1997: 39).

Başarılı bir sosyalleştirme faaliyetinin yürütülmesinde cezalandırma ve ödüllendirme iki önemli araçtır. Gerçekten cezalandırma ve ödüllendirme arzulanan tavır ve eylemlere yöneltmek için etki yapar. Kültürlerin, özelliklerine göre ödüllendirme ya da cezalandırmaya daha çok önem verdikleri görülür.

“Cezalandırma, sosyalleştirici ajanın (bütün diğer insan grupları, menfaat birlikleri, kitle iletişim araçları gibi) onaylamadığı tavır ve hareketlere karşı yerine göre sıkıcı, üzücü hatta elem azap ve ızdırap verici tedbirleri uygulaması demektir. Ancak sosyalleştirme sürecinde cezanın çok dikkatli kullanılması gerekir. Çünkü gereksiz veya aşırıya kaçan cezalandırma, sosyalleştirici ajana karşı nefret duygusunu tahrik ederek sosyalleşme sürecinde olan kişiyi, karşılık verme ve onu kızdırmaktan zevk alma duygularını tahrik eder ki; bu duygu cezadan kaçınmaktan daha güçlü bir neden halini alabilir. Böyle bir kişi bu defa zorla ve istenen davranışları yapmaktan korkar ve toplum içinde kendini ifade edemez duruma düşebilir. Bununla beraber çocuğa her davranışının onaylanmasının mümkün olmayacağı anlayışı verilmelidir (Çimen a.g.e.: 39).

“ Başarılı sosyalleştirme de ödüllendirme de cezalandırma kadar etkilidir. Ayrıca ödüllendirme, cezalandırmanın kişilik bakımından sebep olacağı yan etkileri önler. Çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar, başarılı hareketlerden dolayı ödüllendirilmeye alıştıran çocukların, başarı kazanmak yönünden daha istekli olduklarını ortaya koymuştur. Toplum hayatında bu maksatla kullanılan ödüller mutlak maddi, elle tutulan şeyler olmaz. Bazen bir gülümseme pahalı bir ödülün yerini alabilir (Çimen a.g.e.: 40).

“Başarısız sosyalleşme, sosyalleşme süreci içinde yer alamayan, şahsiyetini geliştiremeyen ve ferdiyeti yoluyla yaratıcı olmayan bir kimse ise yeteri derecede sosyalleşerek toplum üyeliği kazanamamaktadır. Böyle bir kimse genellikle yerleşmiş normların dışına çıkabilmekte, çevresi tarafından davranışları yadırganabilmekte, hatta tenkit ile karşılaşabilmektedir.

Sosyalleşmenin başarısını engelleyen diğer faktörler arasında; toplumda rehberlik müessesinin gelişmemiş olması, sosyal çevrede şekilci, sadece maddeci ve

faydacı normlara göre ilişkilerin geliştirilebilmesi, ideolojik şartlanma, dil anlayışındaki farklılıklar sayılabilir.

Sosyalleşmemenin sonucunda birçok toplumlarda gözlenebilen tepkici davranışlar, haksız rekabet ve istismar anlayışı toplumda biz duygusunun yeterince hissedilmemesi, yasaklara uymama ve kuralları zorlama, uyuşturucu alışkanlığı gibi kötü alışkanlıklar, milli ve dini gün ve aylarda fertlerin kendilerinden beklenen davranışları ve uyumlu göstermemeleri gibi davranışlar görülebilir.” (Çimen a.g.e.: 40).

2.3. SOSYALLEŞME ARAÇLARI

“Sosyalleşme süreci çeşitli sosyal çevrelerde, çok sayıda insanla, birçok farklı yollarla kazanılır. Anne ve babalar, oyun arkadaşları, öğretmenler, iş arkadaşları, sevgililer, nişanlılar, eşler, farklı çevre içerisinde bu sürece katkıda bulunan kimselerdir. Bu süreç aynı zamanda, formel, informel, amaçlı veya amaçsız bir biçimde de gerçekleşebilir. Bu süreç için karşılıklı, yüz yüze temas çok önemlidir. Fakat sosyalleşme kitaplarla, mektuplarla ve kitle iletişim araçlarıyla uzaktan da kazandırılabilir (Özkalp, 1994: 88).

Homojen toplumlarda bireyler ve gruplar benzer değer ve inançlara sahip olmaları nedeniyle, sosyalleşme bireylere benzer bir yaşam, meslek, duygu ve düşünce birliği sağlar. Ancak heterojen toplumlarda grup içinde farklı değerler ve bu değerler çatışması bireyin daha önceki değerlerini inkâr etmesi ve daha önce üye olduğu gruplardan ayrılarak, yeni değerleri benimsemesine yol açar” (Özkalp, 1994: 88).

“Sosyalleşme olayında yegâne merci, hiç şüphesiz toplumdur. Toplum çeşitli unsur ve vasıtalar aracılığıyla ferdi, kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Sosyalleşme olayında toplum ister kapalı bir sistem, isterse belirgin bir merci olarak kabul edilsin; o, ferdi kuşatan ve onu yönlendiren temeldeki ana güç kaynağıdır.

Fakat toplumun kendisi gibi gücünde soyuttur. O, varlığını fertlerle ve kurduğu müesseseler aracılığıyla somutlaştırır. Fertler ve müesseseler toplumu temsil ederler. Bunlarla ilişkiye giren bir fert, sonunda toplumun soyut kanun ve kurallarına ulaşır. Fert

başkalarının haklarını tanıırken, başkaları da onun hak ve beklentilerini anlamış oluyor” (Akyüz, 1991: 222).

“Sosyal hayat şartları sürekli olarak değişiyor, ama gene de bu değişim bireylerin hayatını çok çok aşıyor. Sosyalleşme bireyleri aynı şekilde yetiştirerek geçmiş kuşakların kültür birikimini sürdürmek, sosyal sistemlerin bireyler üstü devamlılığını sağlamak için hemen her toplumda gereklidir.

Uygarlık ve toplumsal gelişme birlikte olmaktadır. İnsanlar kendi yarattıkları ve bazen de kontrollerinden çıkardıkları bu sistem içinde yaşamak zorundadırlar; toplumdan kaçma, insanın bağımsızlaşması ve sağlam bir şahsiyet geliştirmesi bakımından bir ilerleme sayılmaz, hiçbir şeyi çözmez; tam tersine insanın ve insan uygarlığının gelişmesini engeller. İnsan şahsiyeti ancak sosyalleşme vasıtasıyla kazanılabilir.” (Ergün, a.g.e. : 58).

Bu vasıtaları genel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Aile
2. Okul ve Eğitim
3. Arkadaş Grupları
4. Kitle İletişim Araçları

Sosyalleştirme vasıtaları arasında konumuzu ilgilendiren okul ve sosyal bilgiler ders kitapları olduğu için bu konuya ağırlık vererek diğerlerine kısaca temas etmekle yetineceğiz.

2.3.1. Aile

“Okul öncesi döneminde, çocuğun yaşamındaki en etkin sosyalleştirme kurumu, ailesidir. Bu dönem, çocukta, başkalarını taklit eğilimin en yüksek olduğu bir devredir. Aile çocuğun yaşamında etkin bir sosyalleştirme kurumu olarak dikkatimizi çeker.

Anne-babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi, çocuğun aile içindeki yerini belirler. Aile, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Çocuk sosyal bir birey olacağını öğrenirken aynı zamanda, en küçük

ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele gereksinim duyar. Kişiliğin oluşumu için gerekli olan bu özdeşleştirme, aile içindeki yakın üyelerle gerçekleştirilebilir.” (Yavuzer, 1982: 46).

Aile, kan, cinsi bağlantı ve hukuki bağlarla birbirine bağlı insanlardan meydana gelen bir topluluktur (Marshall, 1999: 7).

Erkal’a göre aile; nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir müessesedir. Her toplumun sürekliliği için aile vazgeçilmez bir unsurdur demektedir (Erkal, 1983: 68).

Bununla beraber aile aşk, ekonomik bakımdan güvenlik sağlama, ırkı sürdürme gibi sosyal nitelikte diğer bir takım duygulara da dayanmaktadır. Diğer sosyal örgütlenmelerin de çekirdeğini aile oluşturmaktadır. Bir toplumun özelliği de, aile ilişkilerine göre belirir (Dönmezer, a.g.e.: 214).

Bozkurt’a göre Aile, yüz yüze etkileşimin olduğu, çocuğun sosyalleşmesinde ilk ve en önemli kurumdur. Çocuk konuşmayı, duygusal paylaşımı ve toplumsal dünyayı ilk defa aile içinde öğrenmeye başlar. Çocuklar benzer şekillerde öğrenirler; ancak öğrendikleri şeyler aileden aileye değişir. Çünkü aileler, gelecekte çocuklarından değişik beklentiler içinde oldukları için birbirinden farklı değerleri öğretirler (Bozkurt, a.g.e: 123).

“Aile neslin devamını sağlamaktan başka farklı işlevlere de sahiptir. Bu işlevler ekonomik, dinsel, koruyucu, eğitimsel ve prestij işlevleridir. Toplumdan topluma, dönemden döneme değişir. İçlerinden biri daha fazla önem kazanır veya önemsizleşir (Koenig, 2000: 134).

“Ailenin belli başlı işlevleri arasından birincisi, ailenin üyelerinin içinde yaşamış oldukları topluma kazandırılması şeklindeki sosyalizasyondur.

İkincisi, içinde yaşadığı grubun kültürel başarılarını sürdürmektir. Grubun genel kültürel konfigürasyonuna bağlı olarak, hal ve şartlardaki değişikliğe uyum sağlayarak, bu işlevlerden biri veya diğeri önem kazanacaktır.” (Koenig, 2000: 134).

“ İnsan yaşamında en önemli ve ilk toplumsallaşma kurumunu aile oluşturur. Yeni doğan bir çocuk önce aile çevresi içinde sosyalleşme sürecine girmektedir. Anne,

bebeğin yaşamında son derece önemli bir kişidir. Çocuğun beslenmesi, bakımı, ona gösterdiği şefkat ve sevgi ile çocuk başkalarına olan güven hissini kazanır.

Anne ve babanın çocukları üzerinde çok büyük etkileri vardır. Kültür de çocuk tarafından anne-babanın çeşitli beklentileri doğrultusunda içselleştirilir. Bu ilk öğrenmeler çocuğun ileride gelişmesinin temelini oluşturur. Çocuğun gelişmesiyle birlikte anne –babalar ve ailenin diğer üyeleri çocuğun faaliyetlerini cezalandırma ve pekiştirme yoluyla onun kişilik gelişimine yardımcı olurlar.” (Özkalp, a.g.e.: 89).

“Dengesi bozulmamış bir aile ortamı, gerçek bir < cemaat > hayatıdır. Çünkü aile, insanı bütün yönlerden kuşatan atmosfer gibidir. Aile olmadan insanın ve toplumun var olması kuşkuludur. Onun için aile, toplumun ve devletin ana çekirdeği olarak görülmektedir.

Ailenin sahip olduğu birçok fonksiyon yanında en önemlilerinden birisi, belki de birincisi, eğitici özelliğe sahip olmasıdır. Ailenin eğitici mahiyetteki sosyal çevresi, anne, baba ve çocukları çeşitli hak ve sorumluluklarla birbirine bağlayan ideal bir eğitim ortamıdır. Bu özelliğiyle aile, çocuğu sosyalleştirmeye yarayan bütün unsurlara sahiptir. Çocuk burada organik tabiat çerçevesindeki ferdi oluştan ayrılarak, sosyal varlık olmanın özelliklerini kazanmaya başlar” (Akyüz, a.g.e.: 240).

Sosyalleşmede ailenin rolünün önemi, sosyalleşmenin ömür boyu sürmesinden kaynaklanıyor olmasıdır. Aileler bireyi (çocuğu) topluma hazırlama ve katma sürecini sağlıklı bir şekilde yerine getirirlerse, ileriki dönemlerde birey içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve toplumdaki rolünü öğrenmekte zorluk çekmeyecek, dolayısıyla toplumsal bütünleşme ve adaptasyon daha sağlıklı ve rahat olacaktır (Taşkesen, 2003: 25).

Yavuzer’e göre ailenin, çocuğun gelişimindeki en etkin yardımcıları şöyle sıralanabilir: (Yavuzer, a.g.e.: 46).

1. Aile, grup içinde dengeli bir birey olabilmesi için çocuğa güven duygusu aşılar.
2. Onun, sosyal kabul görebilmesi için gerekli ortamı hazırlar.
3. Toplumsallaşmayı öğrenebilmesi için, kabul edilmiş uygun davranış biçimlerini içeren bir model oluşturur.

4. Sosyal açıdan kabul edilmiş davranış biçimlerinin gelişimi için rehberlik eder.
5. Uyum için gerekli olan hareket, sözlü ve toplumsal alışkanlıkların kazanılmasına yardımcı olur.
6. Çocuğun yaşadığı ortama uyum sağlarken rastladığı sorunlarına çözüm getirir.
7. Çocuğun ilgi ve yeteneklerine uygun arzuların gelişimine yardım eder.
8. Okul ve sosyal yaşamda başarılı olabilmeleri için çocuğun yeteneklerini uyarır ve geliştirir.

“Çocukların ve gençlerin sosyalleşmesinde en etkili kurumlardan bir tanesi olan aile, okul gibi kurumlaşmış sosyal bir sistemdir. Eğitim ve öğretimde önemli olan, zekâ ve yeteneklerin geliştirilmesinde ailedeki sosyalleşme şartları, anne-babanın çocuk yetiştirme stilleri; ailenin, içinde bulunduğu sosyal sınıfı veya tabakayı çocukların yetiştirilmesinde ve eğitiminde bazen hissettirip genellikle hiç hissettirmemeleri, (yemeyip yediren, giymeyip giydiren anne babalar örneği), bu kurumun okuldaki daha etkili bir eğitim-öğretim kurumu olmasına neden olmaktadır (Yavuzer, a.g.e.: 46).

Birçok araştırma, ailedeki sosyalleşme ile okuldaki sosyalleşme arasında sınırlar konulamayacağı, bunların bir arada ele alınıp değerlendirilmesinin daha doğru olacağı sonucuna varmıştır. Eğer çocukların birincil sosyalleşme yeri olan aile içindeki kognitif gelişmesi ve motivasyonu, ikincil sosyalleşme yeri olan okuldaki ile uyum içinde ise, çocuğun başarılı bir okul hayatı olacak demektir; yok eğer bu kurumlar arasında uyumsuzluk var ise o zaman da çocuğun okul hayatında başarılı olması güçleşecektir” (Ergün, a.g.e. : 135).

Bugünkü ailenin temel fonksiyonu kişilik çerçevesinde dönüp durmaktadır. Ernest. W. Burgess, modern aileyi < birbirini karşılıklı etkileyen insanların birliği > şeklinde gördü. Ailede asıl konu çiftlerin arasındaki sevgi, muhabbet ve çocuğun kişilik gelişimidir. Çocukların olmadığı ailelerde eşler arasındaki sevgi ve muhabbet her şeyden daha önemlidir. Bunun için sevgi unsuru zayıflar veya kaybolursa Willard Waller’in

<yabancılaşma süreci > diye adlandırdığı bir süreç başlar ki burada ilişkiler çözülür (Koenig, a.g.e: 149).

Sonuç olarak “Bireyin ergenlik ve daha sonraki dönemlerde topluma sağlıklı bir kişi olabilmesi çocukluk döneminin huzurlu ve mutlu bir aile ortamında geçmesinin büyük rolü vardır. Sağlıklı bir sosyalleşmede hoşgörü sahibi olmak ve bunu ölçülü olarak tatbik etmek gerekir. Aşırı hoşgörü ve düşkünlük; sosyalleşmede zararlı bir ölçü olabilir. Çünkü bireyi bencilleştirir, bireyi güvensiz kılar, bağımsız kararlar vermesini zorlaştırır, ileriki dönemlerde birey pazarda kendine bir ayakkabı ve elbise almada dahi zorlanır, bireyi baskı altında bulundurma; ileriki yaşlarda asi, isyankâr ve aşağılık duygusuna itebilir. Çocuk ayırma; tasvip edilmeyen bir davranıştır. Anne babanın ilgi duyduğu ve kolladığı çocuklar topluma uyum sağlarken, kendisiyle ilgilenilmediği duygusuna kapılan bireyler sosyal ilişkilerinde saldırgan ve baskılı bir durum arz ederler” (Taşkesen, a.g.m.: 27).

2.3.2. Okul

Okul, toplumun bir aracıdır. Görevi: büyüyen kuşağı yöntemli olarak beceri, bilgi ve anlayışla donatmaktır. Bunlar, daha sonraları çocuklar toplumunda çalışmaya başladıklarında önem kazanacaklardır. Okulun aynı zamanda, öğrencilerine en önemli olan temel değerleri vermesi beklenmektedir. Hizmet ettiği toplumun karmaşık ve ilerlemiş olması oranında istenilen şeyler de artar (Sandström, 1982: 253).

Okul nasıl bir yerdir sorusuna Durkheim şöyle cevap veriyor: “ Okul, toplumun genç nesilde yeniden yaratıldığı bir mekândır. Formel eğitimin, yani okulun ana fonksiyonu sosyal varlık yaratmaktır. Sosyal varlığın temel özelliği ise, grubun düşünce, his ve alışkanlıklarının oluşturduğu bir sisteme benzemesidir. Sosyal varlık ferdi varlıktan farklıdır. Ferdi varlık sadece insanın kendisiyle ve ferdi hayatının unsurlarıyla ilgili bütün ruhi durumlarının bir ürünüdür (Akyüz, a.g.e. : 247).

Çocuklar okulda kollektif inanç şekillerini ve davranış normlarını öğrenirler ve bunlar sayesinde ait oldukları toplum bünyesine önemli sayılabilecek bir zarar vermeden o toplumda yerlerini alırlar. Okulun özü genç nesilleri toplumdaki müşterek hayata

hazırlama şeklindeki ana fonksiyonda yatmaktadır. Sınıf mikro bir toplum modelidir (Akyüz, a.g.e. : 247).

Ailede başlayan toplumsallaşma okulda devam eder. Okul özellikle ilkokula başlayan çocuklar için, aynı zamanda, katı toplumsal kuralların öğrenildiği yerdir. Çocuk okulda kendini kontrol etmeyi, dakik olmayı ve rekabet etmeyi öğrenir. İlkokul çocukları için öğretmen her şeyi bilir. Birçok öğrenci aile bireylerinden sonra, öğretmenlerini model alır. Okul bir taraftan öğrencileri iyi vatandaş olmanın gerektirdiği değerlerle donatırken, diğer taraftan da onları çalışma hayatına kazandırmaktadır (Bozkurt, a.g.e.: 124).

Okulda diğer kurumlar gibi sosyal bir kurumdur. Bilgi ve değerleri aktarmak; gerekli bilim adamlarını ve uzmanları yetiştirmek, böylece toplumun hem maddi, hem manevi kalkınmasını sağlamaktadır. Basit bir ifade ile halkı her türlü cehaletten kurtarmaktadır (Çelikkaya, 1998: 79).

“Okul, niteliği gereği genç kuşakları siyasal bilgilerle de donatır. Bu bilgilerin, çocukların siyasal bilinçlenmesinde önemli bir rol oynadığı kuşkusuzdur. Okullarda, tarih, sosyoloji ve siyaset bilimi ile ilgili olarak verilen bilgilerin, siyasal görüşlerin gelişmesinde etkili olacağını gösterir.

Ayrıca toplumsallaşma üzerine uzmanlaşmış bir kuruluş olan okul, toplumda egemen olan sınıfların ideolojisini en etkili biçimde benimsetmek işlevini üstlenmiştir” (Alkan, a.g.e.: 89-98).

“ Her siyasal sistem, yönettiği toplum üyelerine, değer yargıları ve davranış kuralları aktarmağa, öğretmeğe çalışır. Okulların toplumsallaşmaya hem bilgisel hem duygusal açıdan katkısı bulunmaktadır. Örneğin ilkokula giden bir çocuk vatanını sevmesi, ulusu için canının vermesi gibi inançlarla donatılırken, bir yandan da ülkesinin yönetimi ve yönetim mekanizmasının işleyişi ile alakalı sisteme ilişkin bilgileri de edinir (Turan, a.g.e.: 57).

Okul sisteminin en başta gelen görevlerinden birisi de, içinde yer aldığı toplumun yenileşmesini ve devamlılığını sağlamaktır. Okuldaki sosyalleşme bir taraftan kişilerde çalışma, iş yapabilme yetenek ve becerilerini geliştiriyor; bir taraftan da sosyal bütünleşmeyi sağlayacak bir toplumsal bilinç kazandırıyor. Okulun, kendisine verilen

öğrencileri belirli bilgi ve meslek dallarında yetiştirmesi, toplumun ekonomik yapısının canlı ve güçlü tutulması için şarttır. Okulun topluma uyum yaptırma ve sosyalleştirme görevlerinden genellikle bu anlamda bahsedilmektedir” (Ergün, a.g.e. : 94).

Okul, belli amaçları gerçekleştirmek için meydana getirilmiş sosyal bir oluşumdur. Okulun meydana gelişini sağlayan en önemli etken, ferdin ve toplumun bilgi alma ihtiyacıdır. Okul olduğu için eğitim meydana gelmemiştir. Okul, eğitilme ihtiyacını gidermek için çeşitli güçlerin bir araya geldiği bir yapı olarak değerlendirilebilir (Akyüz, a.g.e. : 247).

2.3.2.1. Okulun Görevleri

Okul veya sınıf hayatı, aile ve diğer sosyal organizasyonlara benzemez. Okul, çocukların meydana getirdiği arkadaşlık ve oyun gruplarından da farklıdır. Okul bir dereceye kadar zorunlu ve zorlayıcı bir topluluktur. İdareciler, öğretmenler, uzmanlar ve öğrenciler belli kurallar içerisinde belli amaçları gerçekleştirmek üzere faaliyette bulunmak mecburiyetindedirler. Okulun hayatını tanzim eden sosyo-kültürel ve ekonomik ihtiyaçlar yanında, çocuğun eğitiminin yapısından ileri gelen prensipler de söz konusudur. Bu prensipler genelde çocuğun ilgi, ihtiyaç, kabiliyet ve bedeni özellikleriyle toplumun ihtiyaçları arasındaki dengeye dayanır. Onun için bir okulun amacı veya görevleri ile toplumun eğitiminden beklediği genel ve özel amaçlar arasında benzerliğin, hatta özdeşliğin bulunması önemli bir şart olarak görülmektedir (Akyüz, a.g.e. : 247).

Okulun amaç ve görevlerini birkaç ana başlık altında özetlemek mümkündür:

2.3.2.1.1. Toplumsal Görev

Okul sisteminin en başta gelen görevlerinden birisi, içinde yer aldığı toplumun yenileşmesini ve devamlılığını sağlamaktır. Okuldaki sosyalleşme bir taraftan kişilerde

çalışma, iş yapabilme yetenek ve becerilerini geliştiriyor; bir taraftan da sosyal bütünleşmeyi sağlayacak bir toplumsal bilinç kazandırıyor. (Ergün, a.g.e. : 93).

2.3.2.1.2. Ekonomik Görev

“Okulun en önemli görevlerinden biri, < üretim görevi > de denilebilecek, eğitime ve kalifiye eleman yetiştirme görevidir. Çünkü ekonomik rekabete ve uluslar arası diğer rekabet alanlarına girebilmek için, ülkenin bütün yetenek rezervlerinin tam olarak değerlendirilmesi, en yüksek düzeyde eğitilmesi gerekmektedir.

Okulun, kendisine verilen öğrencileri belirli bilgi ve meslek dallarında yetiştirmesi, toplumun ekonomik yapısının canlı ve güçlü tutulması için şarttır (Ergün, a.g.e. : 93).

Bir ülkedeki teknolojik gelişme ile o ülke insanların eğitim düzeyleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki en açık bir şekilde, ekonomik sistemlerin gelişmesi ile giderek daha iyi yetiştirilmiş teknik eleman ihtiyacında kendini göstermektedir

Eğitim seviyesi ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki vardır. Bunun için eğitim yatırımlarına önem vermeli ve burada rasyonel bir yol izlenmelidir” (Ergün, a.g.e.: 97).

2.3.2.1.3. Seçme ve Yerleştirme Görevi

Okullar öğrencileri mesleklere yönlendirir ve yerleştirirken bir seçme ve eleme yapmaktadırlar. Bu seçmeye ve elemeye etki eden faktörler, okul başarısı, çocuğun içinde yetiştiği ailenin ve sosyal çevrenin tutumu, başarıya ve yükselme motivasyonu; anne-babanın okula ve çocuğun ev ödevlerine gösterdiği ilgiler, okul değerleri ile aile değer ve beklentilerinin uyuşması, okulun amacı ve öğrenci başarılarını değerlendirmesi gibi unsurlar belirlemektedir. Okuldaki, ailedeki ve iş hayatındaki rol beklentilerinin birbirinden farklı veya zıt olması da bu seçme ve elemeyi olumsuz yönde etkileyen faktörlerdendir(Ergün, a.g.e.: 97-98).

2.3.2.1.4. Sosyal Şahsiyet ve İyi Bir Vatandaş Yaratma Görevi

Okul, çocuğu iyi bir devlet vatandaşı örneğine göre sosyalleştirmeyi amaçlar. Ayrıca okul, çocuklara toplumun kural ve ölçülerine uymaları gerektiğini telkin eder. Yurt

sevgisi, ülke bütünlüğü, tarih şuuru, gelecek endişesi gibi milli şuuruna hizmet eden unsurların uyanmasını sağlar (Akyüz, a.g.e. : 265).

2.3.2.1.5. İnsanlık Şuurunun Uyandırılması

Okulun önemli görevlerinden birisi, insanın kendini ve diğer insanları tanımasıdır. Okul insan sevgisini aşılacak durumundadır. Yeryüzündeki her şeyin insan için var olduğu, insandan daha önemli hiçbir varlığın bulunmadığı duygu ve düşüncesi okul için temel prensiptir (Akyüz, a.g.e. : 264).

2.3.3. Arkadaş Grupları

Çocuk belli bir çevrede, bir ortam içinde doğar. Bu çevre ve ortam belki onun yaşantısına denk bir önem taşır. Bir çocuğun ömrü, bu ilk çevrede geçeceği gibi başarısını ve büyüdüğünde toplumda alacağı yeri bu çevre tayin edecektir. Çünkü çocuk bu ortam da yoğrulacak, çevresinde olup bitenleri, görüp algıladıklarını değerlendirmek için bu ortam ona bir takım ölçüler verecek; edindiği bu ölçülere göre, kendine örnek alacağı kişi ve davranışların çoğunu, yerine göre hepsini, bu çevreden edindiği ölçülere göre seçecek ve kendine bir yol çizecektir (Akdeniz, a.g.e: 47).

Çocuğun sosyalleşmesinde etkili olan ve aynı yaştaki kimselerin meydana getirdikleri bu çevre arkadaş çevresidir. Bu çeşit arkadaşlık grupları, insanın sosyal görüş ufku genişletir ve böylece insanlar çok yönlü bir şahsiyet kazanır. Arkadaşlık grubu vasıtasıyla yeni duyguları öğrenmek, yeni davranışlar ve bilgiler kazanmak imkanına sahip olunur (Dodurgalı, a.g.e.: 211).

“Arkadaşlık grupları yaşamımızın her döneminde etkilidir. Onlar, topluma karşı yönelen ilgi ve ilişkilerimizin duygusal, kişisel, birincil nitelikteki bağlarıdır. Yaşamın içinde bulunduğumuz döneme göre değişik görünüşler kazanırlar (Alkan, a.g.e.: 82).

Arkadaş grupları çocuğun sosyal tavırlarını etkiler. Bu sosyal tavırlar, çocuğun genellikle diğer bireylere ve sosyal yaşama karşı tüm tavırlarını içerir. Bir dereceye kadar ailede kazanılan sosyal tavırlar, çocuğun arkadaş grubuyla olan deneyimleri sonucu değişebilir (Yavuzer, a.g.e.: 63).

Arkadaş grubu, çocuğun toplumsal ufkunun genişlemesine ve onun karmaşık bir kişilik kazanmasına katkıda bulunabilir. Arkadaş grubu içinde çocuk sevgi, beğeni, yakınlık arar; bunları elde etmek için kendini grubun ölçülerine ve değerlerine uydurur. Sporda, dansa v.b. konularda başarılı olmak aile içinde olumsuz olabilir. Ancak grup içinde onlar en önemli değerlere dönüşür. Çocuklar arkadaş gruplarını, benzer ilgi, değer ve gelir gibi faktörlere göre seçerler. Dışlanmamak için de, büyük ölçüde arkadaş grubunun kurallarına uyum gösterme çabası içinde olurlar (Bozkurt, a.g.e: 125).

Çocuğun siyasal toplumsallaşmasında da etkili olan birincil gruplardan birisi de arkadaşlık gruplarıdır. Çocuğun yaşı ilerledikçe, siyasal konuları, ailesinden çok arkadaşları ile konuşma eğiliminde oluyor. Özellikle aile disiplininden hoşlanmayan çocuklar, arkadaşlarının etkisine daha açıktırlar. Emekçi ve burjuva çocuklarının bir arada buldukları gruplarda, emekçi çocuklarının, burjuva sınıfına özgü siyasal tutumları benimsedikleri izleniyor (Alkan, a.g.e.: 83).

“Dernekler, sendikalar gibi mesleki örgütler ile siyasi partiler de sosyalleşme de etkili rol oynar. Ancak bu örgütlerin kendi değer sistemleri içerisinde etkisi de diğer arkadaşlık gruplarının etkisiyle iç içedir. Bazen o örgütlere girişte arkadaş gruplarının rolü olurken, bazen de ilgili örgütler çerçevesinde yeni arkadaş grupları oluşabilir (Çimen, a.g.e.: 50).

Oyun grupları da çocuğun sosyalleşmesinde oldukça etkilidir. Arkadaşlarıyla oynamak, çocuğa iş birliğini ve toplum için gerekli kuralları öğretir. Bu şekilde sosyalleşen çocuk vermeyi ve almayı onun vasıtasıyla öğrenir (Yavuzer, a.g.e.: 65).

“Çocuğun toplumsal ve ahlaki kurallara uyum sağlaması bakımından da oyunun rolü ve önemi büyüktür. Çünkü çocuk okul ve aile çevresinde nelerin doğru, nelerin yanlış olarak değerlendirildiğini görür ve anlar. Ancak bu tür kurallara uymanın gerekliliğini oyun esnasında öğrenir ve fiilen uygulama imkânı bulur. Öyle ki, bir gün gelir oyun grubu, çocuğun günlük hayatını etkilemeye başlar. Ona doğru veya yanlış bazı kavramları kazandıracığı gibi bir takım tutumları da öğretir ve davranış biçimleri kazandırır. Kısaca oyun da çocuğun sosyal yönden gelişmiş kişilik kazanması ve dolayısıyla sosyalleşmesi açısından diğer unsurlar gibi oldukça önemlidir” (Çimen, a.g.e.: 50).

2.3.4. Kitle İletişim Araçları

Bugün dünyada milyonlarca insan, internet kullanıyor, gazete okuyor, sinemaya gidiyor ve televizyon seyrediyor. Dolayısıyla insanlar her gün binlerce görsel ve işitsel mesajlar alıyorlar. Bu mesajlar, dramaların, komedilerin, haberlerin, şarkıların ve çizgi filmlerin içinde taşınmaktadır. Çok çeşitli yollarla, her yaştan insan için toplumsal yaşamı etkiliyor.

Kitle iletişim araçları sosyalleşme sürecinde çocuk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Aile içinde, komşuluk ilişkilerinde, okulda çocuğun üstlenmesi gereken bir dizi rol örnekleri sunmaktadır. Medyada yer alan kahramanlar, çocuklar için model olmaktadır. Bu sayede Medya çocukların birçok konuda farkındalığını da artırıyor (Bozkurt , a.g.e.: 126).

“Kitle haberleşme araçları insanların eğitimi, sosyalleşmesi ve şahsiyetlerinin oluşumunda çok büyük tesirlere sahiptir. Bu tesirler sadece kişilerin günlük yaşayışlarındaki alelade davranışlar üzerinde olmamakta, aynı zamanda onların dini ahlaki ve kültürel karakterleri ve şahsiyetleri üzerinde de son derece etkili olmaktadır.

Günümüz teknolojisinin eğitime getirdiği en yeni eğitsel kurum kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçlar çocuğa bir takım davranış modelleri sunar, kuvvetli şahsiyet tipleri ve kahramanları ortaya çıkarır. Onların yaşayış tarzlarına özendirir. Böylece onu sosyalleştirici bir süreci tamamlarlar.” (Dodurgalı, a.g.e.: 221).

Radyo, televizyon gazete ve diğer yayınların işlevleri şüphesiz salt bilgi aktarmakla kalmıyor, bu araçlar kişinin genel ve siyasal kültürünü de etkiliyor. Her türlü yayın aracının sık sık propaganda için kullanılması bunların değer ve tutum aktarıcısı olabileceklerini gösteriyor. Kişi daha önce herhangi bir alanda fikir sahibi değilse bu durum kitle iletişim araçlarının etkinliğini arttırabilir. Eğer kişinin kitle iletişim araçları sonucu edindiği bilgiler, düşünceler sürekli olarak kendi bildikleri ve eğilimleri ile çelişiyorsa, zaman içinde kitle iletişim araçlarının etkisi artabilir (Turan, a.g.e.: 60).

2.4. SOSYALLEŞME VE EĞİTİM

Sosyalleşme ve eğitim arasındaki ilişkiyi değerlendirmeden önce eğitim kavramını ve eğitim ile ilgili tanımları ele almak yararlı olacaktır.

2.4.1. Eğitimin Tanımı ve Kapsamı

Eğitimin tek ve herkes için kabul edilen net bir tanımı yoktur. Şimdiye kadar eğitim ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar birbirini çürütmek yerine tamamlamaktadır.

Ziya Gökalp'e göre eğitim " bir cemiyette, yetişmiş neslin henüz yetişmeye başlayan nesle fikirlerini vermesidir" (Celkan, 1990: 50).

Bozkurt'a göre eğitim, bilgi ve becerilerin kuşaktan kuşağa aktarılması ve bireyde istendik davranışların yaratılmasıdır (Bozkurt, a.g.e.: 284).

"Fert ve cemiyet için çok önemli ve çok geniş bir alanı içine alan eğitim, bir plan ve hedefe göre insanın yetiştirilmesi, ruh ve beden sağlığını koruyarak geliştirilmesi için yapılan bütün çalışmalardır.

Eğitim, yaygın ve halk psikolojisindeki manasıyla hayırlı evlat yetiştirme çabasıdır. Çocukların ve gençlerin kendilerine, ailelerine, çevrelerine, milletine ve devletine daha da ötesi insanlığa faydalı olacak şekilde yetiştirilmeleri eğitimin yaygın manasını teşkil eder" (Sezgin, 1991: 6).

Geniş manada eğitim " tabiatın, sosyal müesseselerin ve diğer insanların bizim zekâmız veya irademiz üzerinde icra etmeye muktedir oldukları tesirden ibarettir. Tanımı bu derece geniş manada aldığımız zaman kanunlar, siyasi idare şekilleri, istihsal teknikleri gibi içinde yaşadığımız cemiyetin müesseselerinden gelen etkiler de eğitimidir. Bundan başka iklim ve toprak şartları gibi coğrafi çevre tesirlerinin dahi görgü ve tecrübe yolu ile bize kazandırdığı bilgileri eğitim konusuna dâhil etmemiz gerekecektir (Bilgiseven, 1987. 14).

John Dewey'e göre "Fiziksel yaşam için besin ve üretme ne ise, toplumsal yaşam için de eğitim odur. Eğitim ilk başta, ilişkilerin aktarılmasıdır. O, insanlar arasındaki ilişkileri ortak mal yapıcaya değin yaşantıyı paylaşmaktır. İlişki, ona katılan her iki tarafın yeteneklerini biçimlendirir. İnsanlar arasındaki ilişki biçiminin en yüksek

anlamı, yaşantının niteliğini iyileştirmedeki katkısında bulunmaktadır” (Dewey, 1996: 10).

Erkal’a göre eğitim; “ Kişiyeye bilgi, davranış ve kabiliyetlerin kazandırılması ve geliştirilmesi için uygulanan sürekli faaliyetler dizisidir. Fertlerin sosyalleşmesine yardımcı olan, sosyal münasebetleri ve toplumun sosyal bakımdan kalkınmasında eğitim büyük rol oynamaktadır (Erkal, a.g.e.: 80).

Akyüz’e göre, “Eğitim bireyin kabiliyetlerinin en yüksek seviyeye çıkarılması işidir. Eğitim bunu yapmak için gösterilen çabaları ihtiva eder (Akyüz , a.g.e.: 16).

Eğitimin sosyal işlevini ifade edecek olursak, “Eğitilmiş insanlar, yaratıcı ve üretkendirler, yaşama nesnel ve doğal bir açıdan bakabilirler, insanlarla doyurucu ve kalıcı ilişkiler kurabilirler, kendilerini ve başkalarını olduğu gibi kabul ederler, kendi görüşlerini dayatmacı bir biçimde empoze etmeye çalışmazlar.

Bireyin gördüğü eğitim sadece kişisel yarar değil, toplumsal yarar da sağlar. Bir ülkede eğitim düzeyinin yüksek oluşu, toplumun ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel gelişmesini hızlandırır, sağlamlaştırır. İyi eğitilmiş insanlar içinde yaşadıkları toplumları, uluslar arası platformda bilimde, teknolojiye, sanatta, kültürde, eğitim kurumlarında aldıkları bilgi oranında temsil kabiliyetine sahip olacaklardır.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte, toplumların eğitim seviyelerinin yüksekliği oranında, sağlayacakları refah artışı ve bilginin, üretim, dağıtım ve kullanımının etkinliği ön planda olacaktır” (Özsoy, 2002: 23).

Eğitimin siyasal işlevi, her toplumun eğitim sisteminin kaleleri olan okullarda çocuklara “yurt sevgisi, ülke bütünlüğü, tarih şuuru, gelecek endişesi gibi milli şuura hizmet eden unsurların öğretilmesi sağlanır. Ayrıca eşyaların korunması, vergi vermek, askerlik yapmak gibi vatandaşlıkla ilgili sorumluluklar öğretilir” (Akyüz, a.g.e.: 265).

Eğitimin ekonomik işlevi; toplumların ekonomik yönden gelişmişlik durumları ile okul sistemi, eğitim yatırımları arasında sıkı bir ilişki vardır. Sanayileşme arttıkça ekonomik sistemin yetişmiş eleman ihtiyacı sürekli artmakta, belirli iş ve meslek alanlarında belirli ölçülere göre yetiştirilmiş elemanlar istenmektedir. Eğitim seviyesi ile ekonomik

büyüme arasındaki bu önemli ilişkiden dolayı eğitim yatırımlarına önem vermeli ve burada rasyonel bir yol izlenmelidir (Ergün, a.g.e.: 97).

Eğitim bir yandan toplumun devamlılığını sağlayan temel değerleri muhafaza ederken, diğer yandan da sosyal gelişmeyi destekler ve bunların arasında bir dengenin kurulmasına hizmet eder. Eğitimin sosyal ve milli karakterinin temel niteliklerinden birisi, belki de en önemlisi, sosyal tasanütü ve sosyal entegrasyonu temin etmektir. Aynı zamanda bu durum, fert ve toplum için de bir varoluş şartıdır. Hiçbir toplum bu tür bir varlık şartından fedakârlık yapmayı düşünemez. Çünkü onun varlığının sürekli olabilmesi için, söz konusu şartların zaafiyete düşürülmeden devam ettirilmesi gerekir. Toplumun yaşaması buna bağlıdır (Akyüz, a.g.e.: 286).

2.4.2. Uygulamaya Göre Eğitim Türleri

Eğitim türleri uygulamaya göre:

2.4.2.1. Örgün Eğitim

Örgün eğitim; Okul öncesi, İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim kurumlarını kapsar. “Örgün eğitim, belli bir plan, program çerçevesinde yapılan, belli metotlara göre verilen düzenli bir eğitimidir” (Tezcan, a.g.e.: 81).

Örgün eğitim, eğitim kurumlarında (okullarda) belirli hedeflere ulaşmak için yapılır. Bu eğitim çocuk ve gençlere uzmanlaşmış eğitim kurumlarında mecburi olarak uygulanırken, yetişkinlerde de isteğe bağlı olarak hizmet içi eğitim ve kurs şeklinde uygulanır. (İşçi, 2000: 126).

2.4.2.2. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, yetişkinlere okuma-yazma, temel bilgiler vermek, en son devam ettikleri öğretim kademesinde edindikleri bilgi ve kabiliyetleri geliştirmek ve hayatını

kazanmasını sağlayacak yeni imkânlar kazandırmak amacıyla verilen okul dışı eğitimidir.

Bu tarifinde ifade ettiği gibi, yaygın eğitim, fertlerin sadece hayatlarını kazanmaları için değil, fakat hayat üsluplarını daha mükemmel bir hale getirmeleri için de gerekli olan bilgilerin verilmesi hedefini gütmektedir (Bilgiseven, a.g.e.: 310).

Yaygın eğitimin amacı, milli eğitimimizin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmeyen veya herhangi bir kademesinde çıkan vatandaşlara örgün eğitimin yanında veya dışında (Doğan, 1998: 258).

- Okuma-yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamalarına imkân hazırlamak,
- Bilimsel teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelere uymalarını kolaylaştırıcı eğitim imkânı sağlamak,
- Boş zamanlarını iyi ve yararlı bir biçimde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak,

Ekonomimizin gelişmesi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslekleri edinmelerini sağlamak (Doğan, a.g.e.: 258).

2.4.3. Eğitim ve Sosyalleşme İlişkisi

Sosyalleşme, çeşitli sosyal çevre etkileri ile kişinin bazı tutum ve davranışları öğrenmesi, benimsemesi, çevresine uyum yapmasıdır. Her canlı varlık gibi, insan da yaşayabilmek için çevresindeki fiziki ve sosyal çevreye uyum yapmak zorundadır. Bu genel uyum eğitiminde sosyal çevresi de insana yardım eder. Hatta bu yardımdan daha öte, amaçlı ve planlı bir takım etkileme ve yönlendirmelerle çocuklar ve gençler istenilen şekilde yetiştirilmek, kalıplandırılmak istenir ki, bunu adı sosyalleştirme ve eğitimidir (Ergün, a.g.e.: 61).

“Sosyalleşmede, münferit bir insanda rölatif bir süreklilik gösteren davranış kalıplarının oluşması için, doğrudan bir etki söz konusudur. Buna karşılık eğitim kavramı, sosyalleşme olayından daha şuurlu olarak fertlerin etkilenmelerini sağlayan faaliyet ve

faktörlere sınırlandırmalar koyuyor. Bunların amacı; fertlerde belirgin davranış kalıpları teşekkül ettirmek, mevcut olanlardan istenmeyenleri de değiştirmektir.” (Akyüz, a.g.e.: 265).

“Böylece eğitim sosyalleşmeye hizmet eder bir görünüm sergilemektedir. Tek başına bir ferdin sosyalleşmesi, normal ve tabii bir şekilde cereyan eden bir etkileşim aracılığıyla meydana gelir. Fakat bu yetişkinler tarafından yeterli görülmez. Çünkü doğrudan etkileşim çoğunlukla zayıf kalır. Fertteki bu zayıflığı ve yetersizliği gidermek için, özelleşmiş ve organize olmuş, meşruiyeti sürekli kabul edilen ve bir insan yetiştirmeyi amaçlayan eğitim devreye girer. Burada amaçlanan hedef, normal ve tabii bir oluş içerisinde kazanılamayan bilgi ve becerilerin, belli bir insan tipini yaratmak üzere kazandırılmasıdır” (Akyüz, a.g.e.: 265).

“Ziya Gökalp’in eğitim sistemi de kültürel şartların tayin ettiği sosyalleştirici eğitimden başka bir şey değildir. Eğitimin sosyalleştirici özelliğinden bahsedilince okulların sınırları dışına taşmak zaruri olmaktadır.

Gökalp daha ziyade okulun dışında toplumun vicdanında yaşayan ve yaygın halde bulunan bir eğitimden söz açmaktadır. Yaygın eğitim demokratik bir aile ve diğer toplumsal müesseselerle münasebetler neticesinde edinilerek fertle toplumun menfaatleri arasında ahenk ve uygunluk sağlanır. Fert toplumun müesseseleri veya kültürel değerleriyle karşı karşıya geldiği andan itibaren bir sosyalleşme söz konusudur. Böyle bir sosyalleşme ise yaygın eğitim vasıtasıyla mümkündür. Bu süreç kendiliğinden vuku bulduğuna göre ferdin sosyalleştirilmesi eğitimin bir amacı haline gelmektedir” (Celkan, a.g.e.: 63).

“Sosyal hayatta ilişkileri belirleyen kuralların yeni nesillere sosyalleşme vasıtası ile kazandırılarak korunması, eğitimin muhafazakârlık boyutu ve görevi olarak ortaya çıkar” (Dodurgalı , a.g.e.: 98).

“İlişkilerde zaman içinde görülen değişme (sosyal değişme) ise eğitime yenilikçi vasfı kazandırır. Yeni nesilleri yetiştiren onların toplumsal ilişkileri belirleyen kuralların benimsetilmesi önemli olduğu kadar bu ilişkiler de ortaya çıkan değişme ve yenileşmelerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. İşte birbirine zıt bu iki ayrı görevin eğitime yüklenmiş olması, eğitimciyi bunlar arasında bir denge kurma

zorunluluğu ile karşı karşıya bırakır. Bu da ancak istikrar içinde bir yenilenme dengesi içinde gerçekleştirilebilir” (Dodurgalı , a.g.e.: 98).

Eğitim her türlü sosyalleşme olayı için bir kontrol mekanizması oluşturabilir. Eğitimin sosyalleşme karşısındaki tavrı ve sosyalleşmeyi belli açılardan değerlendirmeye tabi tutması, sosyolojik yaklaşımlar içinde gerekli ve faydalı bilgiler ihtiva edebilir (Akyüz, a.g.e.: 265).

2.5. DERS KİTAPLARININ SOSYALLEŞTİRME ROLÜ VE SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI

2.5.1. Ders Kitaplarının Tasnifi

Ders kitaplarını, öğrenciye verilmek istenen formasyon bakımından sosyal bilimler ve fen bilimleri şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Sosyal bilimlere ait kitaplar; Türkçe, tarih, coğrafya, vatandaşlık(yurt bilgisi), sosyoloji gibi. Fen bilimlerine ait kitaplar; matematik, fizik, kimya, biyoloji gibi.

Sosyal bilimler adı altında topladığımız kitaplar, ferdin milli ve insani karakterini yoğuracak olan ders kitaplarıdır. “ Bunlar üzerinde devletin mutlak kontrolü cari olmalıdır. Kültür kitaplarının (sosyal bilimler) her satırı Maarif Vekâleti'nin kati denetiminden geçmeli ve bu hususta asla müsamaha gösterilmemelidir. Bir kitabı en salahiyyetli insanlara yazdırmak ve devlet kitabı olarak, tek kitap olarak talebelerin eline vermek lazımdır. Devletin kuruluş ve işleyişine hâkim olan nazım (düzenleyici) fikirler, kültür kitaplarının mana ve medlulünü (gereğini, lüzumunu, gerekçesini) tayin eder. İkinci kısımdaki bilgi kitaplarında (fen bilimleri) daha müsamahakâr olmalıyız. Çünkü bunlar bin türlü tecrübelerden geçerek maddeleri, usulleri, dereceleri tayin edilen kitaplardır. Muhakkak ki bilgi kitaplarının da müfredatı Maarif Vekâleti kontrolünde olacaktır. Ancak bilgi kitapları muhtevaları itibariyle, kültür kitapları gibi devletin işleyişine hâkim nazım fikirler ve kabul görmüş hâkim prensipleriyle alakadar değildir (Fıratlı, 1939: 144–145).

Siyasi iktidar okullarda okutulacak ders kitaplarının belirlenmesinde önemli bir role sahiptir “ Milli Eğitim Bakanlığının yetkili kurulları tarafından kabul edilmeyen hiçbir kitap, ders kitabı olarak okutulamaz. Bakanlıkça tavsiye edilmeyen kitaplar öğrencilere aldırılmaz” (ttkb,2007).

2.5.2. Sosyalleştirmede Ders Kitaplarının Rolü

Ders kitapları öğretim amacıyla kullanılan temel kaynaklardır. Bir derste, bilgilerin öğrenciye aktarımı sürecinde öğrencinin yaş ve bilgi seviyesine uygun, öğretim programları esas alınarak hazırlanmış basılı eğitim araçları olan ders kitapları en yaygın öğretim materyalleridir (Bayrakçı,2005: 1–8)

Toprak, ders kitaplarını şu şekilde tanımlamıştır : “Ders kitapları, eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda; öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan, pekiştirme, sınava hazırlama ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan kullanışlı bir öğretim materyalidir.” (Bayrakçı, a.g.e.: 1–8)

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği’nde ders kitabı, “her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eser” olarak tanımlanmıştır (Meb,2005)

Okullarımızda okutulacak ders kitaplarının belli kurallara göre hazırlanması ve Millî Eğitim Bakanlığınca uygun bulunması koşulu, eskiden beri uygulanan bir husustur. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun 53. maddesi, eğitim kurumlarımızda okutulacak ders kitaplarının hazırlanması, geliştirilmesi, değiştirilmesi, kitapların okutulma süresi, fiyatının belirlenmesi, telif haklarının tespiti hususundaki yetkiyi eskiden olduğu gibi yine Millî Eğitim Bakanlığına vermiştir. Eğitim sistemimizde ders kitapları diğer eğitim araçlarına göre daha önemli bir konumdadır. Bu nedenle Millî Eğitim Bakanlığı, ders kitapları konusunda çok duyarlı davranmaktadır. Ders kitabı hazırlama konusunda 29–05–1995 tarih ve 22297 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan yönetmeliğe göre ders kitapları 5 şekilde sağlanmaktadır: 1-Yarışma, 2-Sipariş, 3-Satın alma, 4-Yazdırma, 5-Özel kesimce hazırlama. Önceki yıllarda, bu usullerden, çoğunlukla “sipariş” ve “Bakanlıkça hazırlama” yoluyla ders kitapları temin edilmiştir.

Son yıllarda ise ders kitapları daha çok “yazdırma” ve “özel kesimce hazırlama” usulüne göre temin edilmektedir (Tosunoğlu vd., 2001, 21-28).

Okullarda okutulacak ders kitaplarında, yetiştirilecek iyi insan tipinin ölçüleri, modelleri verilmekte ve öğrencilerden de bu ölçü ve modelleri örnek almaları istenmektedir. İnsanın sosyal bir varlık olması itibarıyla, toplum içerisinde yaşamak ve içinde yaşadığı toplumun değerlerini, inançlarını davranış biçimlerini dikkate almak zorundadır. Aksi takdirde hem kendi hayatı zorlaşacak, hem de başkalarına hayatı zorlaştıracaktır. (Doğan, 1994: 13).

Ders kitabı, eğitimde kullanılan temel araçlardan birisidir. Ders kitabının düzeni ve yapısı, belli bir konu açısından öğrenme zemini sağlar. Ders kitapları, çağdaş eğitim sistemlerinin en önemli öğeleri arasında yer alır; çünkü müfredatı tanımlar ve okul başarısının en önemli belirleyicileri arasında görülür. Tüm teknolojik yeniliklere rağmen ders kitapları, eğitsel süreçte temel bir öğe olmaya devam etmektedir (İnal, 2004: 84).

Ders kitapları bir bakıma eğitim sisteminin merkezindedir. Çünkü Down’a göre ders kitapları, iyi ya da kötü olsun öğrencilerin öğrendikleri üzerinde denetim kurar. Öte yandan ders kitapları, çoğu öğrenci açısından öğrenme sürecinde ilk kaynaktır. Öğrenci velileri ders kitaplarını otorite, doğru ve zorunlu olarak görürler. Öğretmenler, derslerini düzenlemede ve konularını işlemede ders kitaplarına yaslanırlar. Hemen tüm eğitim sistemleri ders kitapları üzerine temellendirilir (İnal, 2004: 84).

Siyasal iktidarlar da bu niteliklerinden dolayı ders kitaplarını kendileri yazdırmayı tercih ederler ya da özel sektöre yazdırsalar bile kitaplar üzerinde sürekli olarak denetim kurmaya çalışırlar. Hatta siyasal iktidarlar, ders kitaplarının biçim, içerik, dağıtım, yayım gibi yönlerine ilişkin çeşitli yasal düzenlemeler getirirler (İnal, a.g.e.).

Ders kitapları politik iktidarlar açısından önemli bir sosyalleştirici (toplumsallaştırıcı) araçtır. Her yıl milyonlarca öğrenciye zorunlu olarak okutulan ders kitapları, hem temel bir meşrulaştırıcı, hem de toplumsal ilişkileri yeniden üretici bir özelliğe sahiptir. Politik iktidarlar, sistemi benimseyen taşıyıcı-bireyler yetiştirmek için ders kitaplarını sürekli denetimi altında tutmaya çalışırlar (İnal, 1996: 13–14).

Toplumsal düzenin korunması ve sürdürülmesine yönelik değerlerin aktarılması ve yeniden üretilmesinde ders kitapları önemli bir rol oynar. Sorunsuz bir sosyalleşme (toplumsallaşma) sürecinin gerçekleşmesi içinde ders kitaplarında tartışmalı konulara olabildiğince az yer verilir ya da bu tür konulara değinilmez. Ders kitaplarında tüm bilgi ve değerler üzerinde bir görüş birliği ve mutabakat olduğu farz edilir. Bu şekilde ders kitapları egemen sınıfların kültürel meşruiyet sağlamaya çalıştığı bir alan olur. Yer verilen bilgiler ile kültürel süreklilik devam ettirilmeye çalışılır ve bu, ders kitaplarının açık işlevini oluşturur. Bu işlev, ders kitaplarının açık sosyalleştirici (toplumsallaştırıcı) işlevidir (İnal, a.g.e.).

Easton'a göre, sürekli talepleri karşılamakta zorluk çeken ve bunalım dönemlerinden geçen siyasal sistemler, varlıklarını sürdürebilmek için, < sürekli bir destek hazinesine> ihtiyaç duyarlar. Bu da, çocukluk döneminde sağlanacak sosyalleşme ve siyasal sisteme bağlılığın gelişmesi ile gerçekleşebilir. Devlet, rejim ve siyasal topluluğa olan bağlılıklar; nesiller arasında sağlanan bilgi, davranış, inanç ve değerlerin aktarılması ile sağlanır (Alkan, 1979: 5).

Onun için ders kitaplarının muhtevası ve müfredat programları siyasi iktidar tarafından belirlenir. Böylece siyasi iktidar, ders kitapları aracılığıyla, ideolojisini geniş kitlelere ulaştırma imkânı bulur (Doğan, 1994: 15).

Siyasi iktidarın ders kitaplarına müdahaleleri, rejim problemlerinin artmasıyla daha da önem kazanıyor. İktidarlar ideoloji oluşturma aracı olarak, okula büyük önem veriyorlar. Ders kitaplarını ya doğrudan kendileri hazırlatıyorlar, ya da hazırlanmış kitapların ideolojilerine uygunluğunu gözden geçirip, ona göre ruhsat veriyorlar. İdeolojilerine uygun bulmadıkları ders kitaplarının okutulmasına izin vermiyorlar. Siyasi iktidarlar bu yolla, ya yeni bir meşruiyet yaratmayı yahut tartışılır hale gelen meşruiyetin güçlendirilmesini amaçlıyorlar (Doğan, 1994: 15).

Devlet, okullarında okutacağı kitabı denetlemek hakkını daima kendi elinde tutmuştur. Türkiye Cumhuriyetinin okullarında, Milli Eğitim Bakanlığının yetkili kurulları tarafından kabul edilmeyen hiçbir kitap, ders kitabı olarak okutulmamıştır (Başgöz, 1999: 109).

1939 yılında toplanan Maarif Şurası, devlet kitabı ve serbest kitap konusunu uzun uzun tartışmıştır. “ Tek kitap okullara tek ideoloji sokar. Öğrencilerin serbest araştırma ve düşünme olanaklarını ortadan kaldırır.” Görüşü savunulmasına rağmen şura, bütün ilk, ortaokul ve lise kitaplarının, tek devlet kitabı olarak, bakanlık eliyle basılması kararını kabul ederek dağılmıştır. Bakanlığın hazırladığı yönetmelik, devlet kitaplarını üç yılda bir değişmesini öngördüğü halde, bazen de bakanlık yetkili kurullarının uyuşukluğu ve yeni fikir akımlarını izlemekteki tembelliği yüzünden gerçekte bir defa kabul edilen kitap bir daha değiştirilememiştir. Örneğin Durkheim sosyolojisine dayanılarak hazırlanan sosyoloji kitabı, bir defa basıldıktan sonra hiç değişmemiş, bütün öğrencileri, sosyoloji adına tek bir okulun görüşünü benimseyerek yetiştirmişlerdir. Bunun özellikle sosyal bilimlerde öğrencinin tek taraflı, yaratıcılıktan ve araştırma yeteneğinden, yoksun olarak yetişmesinde kötü rolü olmuştur (Başgöz, a.g.e.: 113).

Türkiye çok partili hayata geçtikten sonra okul kitapları üzerindeki devlet tekeli kaldırılmış ve serbest kitap rejimine yeniden dönülmüştür.

Ders kitaplarının içeriğinde hangi bilgi ve değerlerin yer alacağıın merkezi olarak belirlenmesi, öğretmenlerin özerkliklerini yitirmelerine neden olur. Ders kitapları standartlaştırılmış araçlar olurken öğretmenler de kitapların bir uzantısı haline gelirler. Bürokratik otorite ise, ders kitapları aracılığıyla öğretmenlerin okul ve sınıf içindeki günlük işlerini yönlendirerek iktidar yapısının simgesel merkezi olur. Dolayısıyla devlet, bürokratik otorite aracılığıyla müfredat ve ders kitaplarını kullanarak öğretmen ve öğrenciler üzerinde resmi bir toplumsal denetim uygular (İnal, 1996: 13–14).

2.5.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Önemi

Bir ülkenin hedeflediği toplumsal, ekonomik ve teknolojik düzeye ulaşmasını sağlayacak en önemli, kaynak, nitelikli insandır. Nitelikli insanı yetiştirecek olan eğitim sistemidir. Eğitim sistemi nitelikli insanı yetiştirmek için, bireyin özgürce gelişebileceği bir çevre oluşturacak nitelikte olmalıdır (Şahin, 1997: 42). Nitelikli insanın özellikleri de çağa göre belirlenmektedir. Bu durumda nitelikli insan, bilgiye ulaşip onu en etkili bir şekilde kullanabilen ve yeni bilgiler üretebilen bireylerdir. Disiplinler arası bir anlayışla öğrencilere/bireylere, etrafını çevreleyen toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi,

beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı amaçlayan Sosyal Bilgiler Öğretiminin en önemli amacı iyi bir vatandaş yetiştirmedir (Sönmez, 1999: 51).

Ayrıca vatandaşlık görev ve sorumlulukları yönünden öğrencileri; ailesine, milletine, vatanına, Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı, çalışkan, araştırmacı, özverili, erdemli, girişimci, iyi insan, iyi vatandaş, olarak yetiştirmektir. Sosyal bilgiler dersi öğrencilere dünya tarihini ve kendi tarihlerini tanıtarak, kendi milletlerine karşı güven duygusu geliştirmelerini amaçlamaktadır (Kocaoluk, 2001: 291).

Bu anlamda Sosyal Bilgiler; “ Bireyin incelendiği, onu sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin dünkü, bugünkü ve yarınki şekillerinin gözden geçirildiği” bir disiplin olarak karşımıza çıkar. Böylece öğrenci, normal gelişimi içinde yaşam yollarını öğrenirken, insanların birbiriyle olan ilişkileri üzerinde de durur ki; insan ilişkileri (insanların ihtiyaçlarını birlikte nasıl karşıladığı, toplumdaki gelenek ve görenekler, sosyal problemlerin çözümü v.b.) Sosyal Bilgilerin en fazla üzerinde durduğu konulardandır (Güngördü, 2001: 130).

Barth ve Demirtaş sosyal bilgilerin önemi için: “ İnsan ilişkilerini göz önünde tutarak, insanların toplumsal ve fiziksel çevreyle olan ilişkilerini anlamak istiyorsak, sosyal bilgileri bilmek gerekir.” demişlerdir (Barth, Demirtaş 1996: 16)

Smith ise, sosyal bilgilerin önemi hakkında şunları söylemiştir: Sosyal Bilgiler her şeyden önce, insanın özellikle toplumsal yaşama etkin bir biçimde uyumunu sağlayan bir derstir. Bu bakımdan sosyal bilgiler, çocuğa verilen “eğitim” kavramının içinde, adeta “öz” niteliğinde önemli yer tutar. Çocuğun çevresindeki doğayı, insanları kuruluşları bilinçli olarak tanıması, bunların birbiri ile olan ilişkilerine dikkat etmesi ve kendi davranışlarını da bunları dikkate alarak düzenlemesi, sosyal bilgiler dersinin gereği gibi öğretilmesi ile gerçekleşebilir. Bu insanlık bağlarına önem veren konular birliği diye de tanımlanabilir (Binbaşioğlu, 1981: 40).

Toplumdaki bireyleri bir arada tutan en önemli özelliklerden bir tanesi ortak değerlerdir. Toplumun bir bütün olarak gelişebilmesi için bu değerlerin toplumsal yaşama katkı getirici nitelikte olması gerekir. Toplumlar yetişmekte olan bireylere bu ortak değerleri öğretmek zorundadırlar. Bunların öğrenilmesi toplumsal hayatın devamlılığını sağlayacaktır. Bu değerler öğretilirken sosyal bilimlerle ilgili disiplinlerden

yararlanılır. Ayrıca bireylerde düşünme ve karar verme yeteneği geliştirilmeye çalışılır. Bütün bu etkinlikler sosyal bilgiler dersi çatısı altında yapılır. Sosyal bilgiler dersinin asıl amacı bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkili ve üretken vatandaşlar yetiştirmektir. Ancak bireylerin sorumluluk duygusu edinmiş, demokratik bilince sahip vatandaşlar olabilmeleri için bir takım becerileri de kazanmış olmaları gerekmektedir. Bu evrensel hedefler şöyle sıralanabilir (Öztürk ve Baysal, 1998: 1) :

- a) Bilgi edinebilme,
- b) Bilgiyi analitik olarak kullanabilme,
- c) Uygun tutum ve değer geliştirme,
- d) Bilgi ve beceriyle donanmış bir birey olarak toplumda aktif rol alabilme

Türkiye’de sosyal bilgiler dersi programı bu ulusal ve evrensel boyutlu hedefler göz önünde bulundurularak hazırlanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığınca 1998’de yayınlanan son ilköğretim okulu, sosyal bilgiler dersi öğretim programının amaçları dört ana başlık altında, aşağıdaki gibi belirlenmiştir (T.D., 1998: 537-538).

Öğrenciler bu derste:

A. Vatandaşlık Görevleri ve Sorumlulukları Yönünden;

1. Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı, çalışkan, araştırmacı, özverili, erdemli girişimci, iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişirler.
2. Türk Milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki onurlu geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri kavrayarak büyük bir milletin evlatları olduklarını anlar, milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk Milletinin ülküsünü geliştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar.
3. Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilir; cumhuriyet rejimin özelliklerini ve önemini kavrarlar.

4. Topluluk halinde yaşamanın bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk Milletinin karakterini kavrar; Türk Milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve ordusuna sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler.
5. Türk milletinin zekâ ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanatseverliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini benimseyerek bu üstün özellikleri davranış haline getirirler.
6. Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirirler.
7. Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır; tarihi olaylara yön veren kişilerin, yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıklarının tarihin akışını nasıl etkilediğini kavrarlar.
8. Toplumu yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini kavrayarak ve takdir ederek; milletimize de düşen insanlık görevleri bulunduğunu görür, insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme bilincine varırlar.
9. Türk inkılâbının anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin refah ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar; Türk inkılâbının değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır fedakâr birer Türk evladı olarak yetişirler.
10. Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar; bu uygarlıkta Türk Milletinin hizmetini ve payını anlayarak Atatürk'ün direktifleri uyarınca “ Milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma” yolunda her fedakârlığı göze alabilme bilincini kazanırlar.
11. Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüzle

kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirirler.

12. Her yerde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygularını geliştirirler.
13. Kanun kavramını benimser; kanunlara ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar.
14. Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır; onları korumak gerektiğini öğrenirler.

B. Toplumda İnsanların Birbirleri ile Olan İlişkileri Yönünden;

1. İnsanların birbirlerine muhtaç olduklarını anlar; grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler.
2. İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını, birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler.
3. Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler.
4. Bütün çalışmaların demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler.
5. Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar.
6. Trafik kurallarına uymayı alışkanlık haline getirirler.

C. Çevreyi, Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yetenekleri Yönünden;

1. Yurdumuzun dünya üzerindeki yerinin önemini kavrar, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygularını geliştirirler.
2. Türkiye'nin yakın ve uzak komşu ülkeler ve diğer dünya ülkeleri ile olan ilişkileri hakkında genel bilgiler kazanırlar.
3. Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini öğrenirler, Türklerin geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu kavrarlar.
4. İnsanların birbirleri ile ve coğrafi çevreleri ile karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler; yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olarak yetişirler.
5. Plan, kroki, harita ve grafik bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler.
6. Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar.
7. Yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunu kavrarlar.

D. Ekonomik Yaşama Fikrini ve Yeteneklerini Geliştirmek Yönünden;

1. Yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarımızı tanır ve bunları korumanın bir görev olduğunu kavrarlar.
2. Kendi eşyasını, okulunu, okul eşya ve araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığı kazanırlar.
3. Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığı elde ederler.
4. Üretim, tüketim ve dağıtımla ilgili temel bilgileri öğrenirler.
5. İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler ve bunlar arasındaki ekonomik ilişkileri öğrenirler.

6. Turizmin anlamını, özellikle yurdumuz için önemini kavrarlar.
7. Nüfus artış hızının eğitime ve ekonomiye olan etkisini kavrarlar.

Yukarıda geçen amaçlar, sosyal bilgiler dersinin öğrenciyi toplumsal yaşama hazırlamayı hedeflediğini ve sosyal bilgiler alanında yer alan disiplinler ile ilişkili olduğunu göstermektedir. (Erden, 1997: 17).

2.5.4. İlköğretim Programlarında Sosyal Bilgilerin Yeri

Sosyal bilgiler; İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak tanımlanabilir (Erden, a.g.e.: 8).

Cumhuriyet döneminde ilkokul programında çeşitli tarihlerde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerde eğitimin başlıca amacı: “ her düzeydeki okullarda Cumhuriyet Rejiminin gerektirdiği ve yeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu nesiller yetiştirmek” olarak saptanmıştır (Akyüz, 2001: 300).

1926 yılında MEB tarafından yayınlanan programda: “ İlk mektebin başlıca maksadı genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir” ilkesi temel alınmıştır. Bu ilkeye dayanarak 4. ve 5. sınıflarda okutulan tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerine haftada ikişer saatten toplam altı saat yer verilmiştir. Daha sonraki yıllarda 1926 programının temel ilkesi, özü aynı kalmak şartıyla, eklemeler yapılarak geliştirilmiştir. 1962 programında ise; tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri yerine Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi konulmuştur (Sönmez, a.g.e.: 22–23).

1968 programında, derslerin işlenişi yeniden gözden geçirilerek; Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık bilgisi derslerinin konuları birbirine yaklaştırılmış ve dersin adına “ Sosyal Bilgiler Dersi adı verilmiştir. Bu dersin 4. ve 5. sınıflarda beşer saat okutulması öngörülmüştür (Akar, 2001: 36).

İlkokullarda Sosyal Bilgilerin bu gelişiminden sonra, 20 Temmuz 1970 gün ve 4196 sayılı Bakanlık oluru ile Ortaokul Sosyal Bilgiler taslak programı hazırlanmış, IX. Milli Eğitim Şurası kararları uyarınca temel eğitimin amaçlarına uygun olarak 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflar için Sosyal Bilgiler programı geliştirilmiştir. Bu program 1975 yılından 1985 yılına kadar uygulamada kalmıştır (Akarsu, 2005: 20)

Ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler Dersi, Talim ve Terbiye Kurulunun 26.4.1985 tarih ve 64 sayılı kararıyla kaldırılmış, bu tarihten itibaren 1997–1998 eğitim-öğretim yılına kadar “Milli Tarih”, “Milli Coğrafya” ve “ Vatandaşlık Bilgisi” adı altında üç derse ayrılmıştır (Akarsu, a.g.e.)

1997-1998 eğitim-öğretim yılından itibaren 19.08.1997 tarih ve 4306 sayılı yasa ile zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması, ilköğretimin 4., 5.,6. ve 7. sınıflarında okutulmak üzere yeni bir Sosyal Bilgiler müfredatı hazırlanmasını gerekli kılmıştır (Akarsu, a.g.e.)

Sosyal Bilgiler ile ilgili önemli bir husus ta sosyal bilgiler programının içeriğinin ülke ve toplumlara göre farklılık göstermesidir. Çünkü her toplumun ve milletin hedef ve ihtiyaçları farklı olabilir. Hatta aynı ülke içinde yaşayan insanların ihtiyaçları iklim ve yerel özelliklere bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bu sebepten dolayı her toplum Sosyal Bilgiler programını kendi eğitim felsefesine ve ihtiyaçlarına göre şekillendirmektedir (Yılmaz, 2002: 3).

2.5.5. Yeni İlköğretim Programı

Türkiye’de özellikle eğitim programları, çok sık değişen programlar değillerdir. Örneğin soğuk savaş döneminin ürünü olan 1948 eğitim programı 20 yıl sonra 1968’de değiştirilmiştir. 1968 programı da 36 yıl sonra 2004 yılında değiştirilmiştir (Sağdıç, 2006).

2004--2005 öğretim yılının başında yeni ilköğretim müfredatı değiştirilmiş, dokuz il ve 120 pilot okulda uygulanmaya başlanmıştır. 2005–2006 öğretim yılında, yeni ilköğretim müfredatı, resmi olarak bütün okullarda uygulanmaya ve yeni programa göre yazdırılan ders kitapları okutulmaya başlanmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan çeşitli açıklamalarda yeni müfredatın, küreselleşme ve teknolojik gelişmeye uygun, ülkesel gerçeklere uyarlı, birey eğitiminde itici bir güç olacağı ileri sürülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı ve Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, yeni ilköğretim müfredatının hazırlanmasının gerekçesini şöyle ifade etmiştir: Önceki eğitim sistemi "ezberci", "doğrusal", "öğretmen merkezli", "çağın gerisinde", "öğrenmeyi öğretmeyen", "tekçi", "kaba indirgemeci", "katı davranışçı" vs. idi. Hâlbuki Bakanlığa göre, yeni eğitim sistemi "olasılıkçı", "çok yönlü nedensellikçi", "eğilimsel", "akışkan ve değişken" olmalıydı. Bunun için de eğitim "reform"dan geçirilmeliydi. Bu "reform", Newton eleştirisi üzerinden, Kuantum felsefesi temelinde kurulmuştur. Buna göre, Kuantum fiziği, kaos matematiği, evrimci biyoloji, sinirbilim ve sistem teorileri alanlarındaki buluş ve ilerlemeler, doğal dünya ve insanın öğrenmesi ile ilgili görüşleri değiştirmiştir. Yani evren, mekanik bir saat düzeneği gibi işlemiyor ve bu şekilde anlaşılamazdı. Milli Eğitim Bakanlığına göre, "beyin, programlanabilir bir bilgisayar olamaz, öğrenme diye de bilgi üst üste yığılamazdı". Bunun yerine, öğrenme süreci, akışkan, eğilimsel ve değişken olmalıydı (Eğitim-Sen, 2005).

Yeni ilköğretim müfredatında esas alınan Kuantumcu paradigma çerçevesinde, sadece "siyah-beyaz seçenekler" üzerinde durulmayacak, "gri"nin tonlarına da fırsat tanınacaktır. Kuantum fiziğine göre hiçbir şey kesin değildir, o halde olasılıkçılık baz alınmalıdır. Yine Bakanlığın iddiasına göre, Newtoncu mekanik paradigmaya dayalı öğretim modellerinde, "ne uyumlu, sistematik ve sürdürülebilir bir öğrenme, ne de tutarlı bir birey" söz konusuydu. Kuantum felsefesine dayanarak, belirsizlik ilkesi ve olasılıkçılık öne alınmaktadır. Yani, eğitimde "Kartezyen düşünceye özgü, bütünü parçalara ayrılması, ayrılarak analiz edilmesi ve katı neden-sonuç ilişkisi kurulması, eğitimde ezberci, doğrusal ve öğretmen merkezli bir sisteme yol açmaktadır" denilmektedir. Yine Bakanlık; "esnek ve sorgulayıcı, performansı değerlendiren, öğrenciyi merkeze alan, zekâyı çoklu şekilde algılayan bir eğitim sistemi için müfredat yenilenmelidir" gerekçesini öne çıkarmıştır (Eğitim-Sen,2005).

Felsefesi yukarıda genel olarak belirtilen yeni ilköğretim müfredatı, "Sosyal Bilgiler", "Hayat Bilgisi", "Türkçe", "Matematik" ve "Fen Bilgisi ve Teknoloji" ders alanlarında "yenilenmiştir" (Eğitim-Sen,2005).

Yenilenen ilköğretim programı hazırlanırken; 38 sivil toplum kuruluşundan görüş alındı, 11 üniversitenin birikiminden yararlanıldı, 53 Akademisyen ve 200'ün üzerinde öğretmen çalıştı, 1500 öğretmen ODTÜ'de eğitime alındı, 600 İlköğretim müfettişi eğitim gördü, İstanbul, Van ve Hatay illerinde Pilot okullar ziyaret edildi ve eğitim verildi, AB uzmanlarının katkısı sağlandı (sosyal bilgiler.info,2007).

Mevcut sistemin; ezberci, günlük hayattan kopuk ve öğretmen merkezli olması yeni bir müfredatla gereksinimi doğurmuştur. Yeni müfredatla: (Özdemir,2005)

- Katı davranışçı programdan zihinsel, yapılandırıcı bir yaklaşıma geçildi.
- Sadece öğretim değil, eğitimde vurgulandı
- Öğretim, 8 yıllık kesintisiz eğitime uygun hale getirildi.
- AB standartları dikkate alındı
- Çocuklarımızda eksik olan 8 ortak beceri belirlendi
 - Eleştirel düşünme
 - Problem çözme
 - Yaratıcı düşünme
 - Girişimcilik
 - İletişim
 - Bilgi teknolojilerini kullanma
 - Türkçeyi güzel kullanma becerisi

“Yeni ilköğretim programının getirdiği yeniliklere baktığımızda; 1940'lardan beri ilk kez Milli müfredat uluslar arası mukayese yapılarak bütünsel olarak ele alınmıştır. Katı davranışçı program anlayışından kognitif ve yapılandırıcı (konstruktif) bir yaklaşıma geçilmiştir. Okul öncesi, ilköğretim ile genel orta öğretim ve mesleki orta

öğretimin, bir amaç birliği içinde yeniden tasarlandığını görmekteyiz. Ayrıca sadece orta öğretim yerine, insanımızın eğitimi de kapsamlı olarak ele alınmıştır (Özdemir,2005).

İlkokul ve ortaokul mantığına göre düzenlenmiş olan parçalı program anlayışı yerine, programlar sekiz yıllık kesintisiz eğitime uygun hale getirilmiştir. Dünya ile entegrasyon ve AB standartları dikkate alınmıştır. Programlar hazırlanmadan önce insan yetiştirme modelimizin felsefi temeli oluşturulmuştur. Oluşturulan felsefenin bir sonucu olarak tüm dersler için yedi ortak beceri saptanmıştır (Özdemir,2005)

Her bir dersin 12 yıllık ilk ve orta öğretim için kavram analizleri yapılmıştır. Dersler sınıf seviyelerine göre kavram analizlerine tabi tutulduğu gibi, dersler arası karşılaştırmalar da yapılmış ve tüm dersler birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Spor kültürü ve olimpiik eğitim, sağlık, çevre, rehberlik, kariyer gelişimi, girişimcilik, afet bilinci ve deprem gibi ara disiplinler derslerin içine yerleştirilmiştir. Yüzeysel davranış ifadesi yerine bilgi, beceri, anlayış ve tutumları içerecek şekilde düzenlenmiştir (Özdemir,2005)

Programlar, etkinliklerle zenginleştirilerek öğretmen merkezli olmaktan, öğrenci merkezli hale getirilmiştir. Çeşitli semboller marifetiyle programa açıklamalar kısmı yerleştirilmiştir. Ölçme değerlendirme anlayışında sonuca dayalı bir anlayış yerine, süreci de değerlendiren bir anlayışa geçilmiştir. Türkçeye duyarlılık tüm derslerin ana becerisi haline getirilmiştir (Özdemir,2005).

Yeni Programın amacı, bireyin doğrudan gözlenebilen davranışlarının yanı sıra dolaylı olarak gözlenebilen tutumlarını, değerlerini ve becerilerini de kapsayan “kazanımlar” şeklinde ifade edilmiştir. Öğrenciler çeşitli etkinlikler yoluyla öğrenme-öğretme sürecinde aktif rol alırlar ve bilgiyi kendileri yapılandırırılar. Öğrencilerin temel yaşam becerilerini kazanmaları esastır. Öğrenciler bir yandan bilgileri yapılandırırken bir yandan da temel yaşam becerilerini kazanmaları üzerinde duran esnek bir programdır. Araştırma, inceleme, sorgulama, plan yapma, eleştirel düşünme, karar verme gibi üst düzey zihinsel süreçler vurgulanmaktadır. Sadece ürün değil süreç de değerlendirilmektedir (Özdemir,2005)

Öğrencinin “eğlenme” ihtiyacını göz önünde bulundurmaktadır. Eğitim-öğretim sürecine aktif olarak katılmanın, oyun kadar eğlenceli olduğunu öğrencilere yaşatmayı amaçlamaktadır. Her çocuğun “özgün”, “biricik” ve “saygıdeğer” bir birey olduğu varsayımına dayanmaktadır. Öğrenciler, çevreyi kendilerinin de içinde yer aldıkları bir bütün olarak algılamaları ve korumaları gerektiğini kavrarlar (Özdemir,2005)

Yenilenen ilköğretim programlarının misyonu: “Atatürk ilke ve inkılâplarını benimsemiş, toplumun değerlerine sahip, bireysel farklılıkları dikkate alan, araştırma, sorgulama becerileri gelişmiş, yaşam boyu öğrenmeyi ilke edinmiş, insan haklarına saygılı, demokratik cumhuriyeti özümsemiş iyi insanlar ve iyi vatandaşlar yetiştirmektir (Erdoğan,2005)

“2004–2005 öğretim yılında; 1- 5. sınıflar temel derslerin (1–5.sınıflar Türkçe, Matematik, 1–3. sınıflar Hayat Bilgisi, 4–5.sınıflar Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji) pilot uygulaması 9 ildeki 120 okulda yapılmış ve 2005–2006 öğretim yılında tüm ilköğretim okullarında okutulmaya başlanmıştır. Aynı şekilde 2005–2006 öğretim yılında 6.sınıf Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji dersleri pilot okullarda uygulanmış ve 2006–2007 öğretim yılında tüm ilköğretim okullarında yeni ders kitapları ile (öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı) okutulmaya başlanmıştır. 2006–2007 öğretim yılı itibariyle 1–6. sınıflar Türkçe, Matematik, 1–3. sınıflar Hayat Bilgisi, 4-6sınıflar Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji dersleri yeni öğretim programları ve ders kitapları (öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı) okutulmaya devam edilmektedir. 2006–2007 öğretim yılında 7. sınıf Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji dersleri yeni öğretim programları ve ders kitapları (öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı) pilot okullarımızda okutulmakta olup diğer derslerde pilotlama çalışması yapılmayacaktır (ttkb,2007).

Öğretmenler yeni öğretim programlarına göre hazırlık yaparak derslere gireceklerdir. Ders planlarının hazırlanmasında; 226 sayı ve 30.07.2003 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından kabul edilen “Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim ve Öğretim Çalışmalarının Planlı Yürütülmesine İlişkin Yönerge” ile 292 sayı ve 05.08.2005 tarihindeki “ Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim ve Öğretim Çalışmalarının Planlı

Yürütülmesine İlişkin Yönergede Değişiklik Yapılmasına Dair Yönerge” dikkate alınacaktır (ttkb,2007)

Öğretmen kılavuz kitabı bulunan derslerde, kılavuz kitap, ders planı yerine kullanılır. Ancak öğretmenin ihtiyaç duyması halinde, okulun şartlarına göre kılavuz kitaplarda yer alan planların dışında da öğretim programına uygun ders planı hazırlanarak uygulanabilir (ttkb,2007)

İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin “Öğrenci Başarısının Değerlendirilmesi” kısmı gereği iş ve işlemlerin yapılması hususlarına dikkat edilecektir” (ttkb,2007).

2.5.6. Yeni Sosyal Bilgiler Programı (Müfredatı)

Yeni ilköğretim müfredatı, "Sosyal Bilgiler", "Hayat Bilgisi", "Türkçe", "Matematik" ve "Fen Bilgisi ve Teknoloji" ders alanlarında "yenilenmiştir".

Yenilenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı: öğrencilerin; değişme ve gelişmenin sosyal niteliğini sorgulayan, toplumsal yapıya etkilerini yorumlayabilen; evrensel düşünüp yerel hareket edebilen, sorumluluk bilincine sahip vatandaşlar olarak yetiştirilmesini hedeflemektedir.

Ayrıca öğrencilerin kendi örf ve adetleri çerçevesinde ruhsal, ahlaki, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler. Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser. Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevre ile etkileşim kurmasına olanak sağlar. Öğrencilerin bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurur, öğrenme yöntem ve tekniklerinde çeşitliliği ön plana alır (meb,2005).

Millî Eğitim Şûrası ve benzeri platformlarda sıklıkla, öğretim programlarının, öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, sorun çözme ve karar verme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç olduğu dile getirilmektedir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, öğretim programlarında yeni yaklaşımlar dikkat çeker duruma gelmiştir. Bu nedenle program, tümüyle davranışçı yaklaşımlardan öte, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak, yaşama etkin katılımını,

doğru karar vermesini, sorun çözmelerini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda yapılandırmayı önemseyen bir gelişim göstermektedir. Bu yaklaşımla öğrenci merkezli, dolayısıyla etkinlik merkezli, sosyal bilgiler açasından, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır (meb,2005).

Bu anlayış doğrultusunda Sosyal Bilgiler Programı (ttkb,2007).

—Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.

—Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak, bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.

—Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak, öğrenmeyi öğrenmenin gerçekteşmesini ön planda tutar.

— Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir.

— Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açından sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.

— Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.

— Öğrencilerin kendi örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.

— Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser.

— Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.

— Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.

— Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.

— Periyodik olarak, öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye olanak sağlar.

Sosyal Bilgiler Programı, Barr, Barth ve Shermis'in (1977) ortaya koyduğu üç geleneği de önemsemektedir. Bilindiği gibi bunlar (ttkb,2007)

- 1.Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler,
- 2.Sosyal Bilimler olarak sosyal bilgiler,
- 3.Yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgilerdir.

Sosyal Bilgiler dersi, demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin içinde yaşadığı topluma uyum sağlamalarını ve öğrencilere bu bilgi birikimini yaşama geçirilebilecek donanımlar kazandırmayı amaçlamaktadır (ttkb,2007).

Yeni Sosyal bilgiler programını oluşturan temel öğeler: **beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlardır**. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı konuları sekiz yılda işlenecek şekilde düzenlenmiştir (ttkb,2007).

Yeni Sosyal bilgiler programı mevcut yaklaşımlardan farklı olarak; bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak; yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini ve sorun çözmelerini geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda yapılandırmayı önemseyen bir gelişim göstermektedir. (ttkb,2007). Bu yaklaşımla;

Öğrenci merkezli, dolayısıyla etkinlik merkezli; sosyal bilgiler açısından bilgi ve beceriyi dengeleyen, diğer ders, **ara disiplinler** ve Sosyal Bilgiler konularıyla ilişkilendirilmeye önem verilmiştir. Öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan **aktif öğrenme** yöntem ve teknikleriyle yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmıştır (ttkb,2007).

Yeni Sosyal bilgiler programının temel öğelerinden birisini de “ **Öğrenme Alanı**” oluşturur. Öğrenme alanı; birbiri ile ilişkili beceri, tema ve kavramların bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden yapıdır.

Sosyal bilgiler programı Öğrenme Alanlarını:

- Birey ve Toplum
- Kültür ve Miras
- İnsanlar, Yerler ve Çevreler
- Üretim, Dağıtım ve Tüketim
- Bilim, teknoloji ve toplum
- Gruplar, Kurumlar, Sosyal Örgütler
- Güç, Yönetim ve Toplum
- Küresel Bağlantılar
- Zaman, Süreklilik ve Değişim

Gibi konular oluşturur (ttkb,2007).

Öğrenme alanları, bir ya da birden fazla akademik disiplini içerebilir. Örneğin, “Birey ve Toplum” Psikoloji ve Vatandaşlık Bilgisini; “Kültür ve Miras”, Antropoloji, Tarih ve Vatandaşlık Bilgisini; “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” Coğrafya’yı, “Üretim, Tüketim ve Dağıtım” Ekonomi’ yi, “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ve “Güç, Yönetim ve Toplum” Sosyoloji’ yi, Vatandaşlık Bilgisini, Hukuku içermektedir. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ve “Küresel Bağlantılar” disiplinler arası alanlardır.

Öğrenme alanları, 4. sınıftan 8. sınıfa kadar devam etmektedir. Bir ünite, bir ya da birden fazla öğrenme alanını içerebilir. 4. ve 5. sınıfta 8 ünite vardır. 4. sınıfta “Zaman, Süreklilik ve Değişim” öğrenme alanı diğer öğrenme alanları içinde düşünülmele birlikte, özellikle “Kendimi Tanıyorum”, “Geçmişimi Öğreniyorum” ve “İyi ki Var” ünitelerinde kazanım olarak ifade edildi. Aynı şekilde 5. sınıfta da diğer öğrenme alanları içinde düşünülmüş, “Zaman, Süreklilik ve Değişim” öğrenme alanı özellikle “ Adım Adım Türkiye” ve “Gerçekleşen Düşler” ünitelerinde kazanım olarak yer almıştır (ttkb,2007)

İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI

4. SINIF

ÖĞRENME ALANLARI, ÜNİTELER VE SÜRELERİ

Tablo 1: 4.Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	ORANI (%)	SÜRE/DERS SAATİ
Birey ve Toplum	Kendimi Tanıyorum	6	11	12
Kültür ve Miras	Geçmişimi Öğreniyorum	6	14	15
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yaşadığımız Yer	8	14	15
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Üretimden Tüketime	7	14	15
Bilim, Teknoloji ve Toplum	İyi ki Var	6	11	12
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Hep Birlikte	5	11	12
Güç, Yönetim ve Toplum	İnsanlar ve Yönetim	4	14	15
Küresel Bağlantılar	Uzaktaki Arkadaşlarım	4	11	12
	Toplam	46	100	108

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI

5. SINIF

ÖĞRENME ALANLARI, ÜNİTELER VE SÜRELERİ

Tablo 2: 5. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	ORANI (%)	SÜRE/DERS SAATİ
Birey ve Toplum	Haklarımı Öğreniyorum	4	11	12
Kültür ve Miras	Adım Adım Türkiye	6	14	15
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Bölgemizi Tanıyalım	8	14	15
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ürettiklerimiz	7	14	15
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Gerçekleşen Düşler	6	11	12
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Toplum İçin Çalışanlar	5	11	12
Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke Bir Bayrak	5	14	15
Küresel Bağlantılar	Hepimizin Dünyası	6	11	12
	Toplam	47	100	108

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI 6. SINIF ÖĞRENME ALANLARI, ÜNİTELERİ, KAZANIM SAYILARI VE SÜRELERİ

Tablo 3: 6. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KAZANIM SAYISI	SÜRE/DERS SAATİ	ORANI (%)
BİREY VE TOPLUM	SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENIYORUM	6	12	11
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	YERYÜZÜNDE YAŞAM	7	15	14
KÜLTÜR VE MİRAS	İPEK YOLUNDA TÜRKLER	9	24	23
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	ÜLKEMİZİN KAYNAKLARI	6	18	17
KÜRESEL BAĞLANTILAR	ÜLKEMİZ VE DÜNYA	5	12	11
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	DEMOKRASİNİN SERÜVENİ	5	15	14
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	ELEKTRONİK YÜZYIL	5	12	10
GENEL TOPLAM		43	108	100

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI 7. SINIF ÖĞRENME ALANLARI, ÜNİTELERİ, KAZANIM SAYILARI VE SÜRELERİ

Tablo 4: 7. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KAZANIM SAYISI	SÜRE/DERS SAATİ	ORANI (%)
BİREY VE TOPLUM	İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ	6	12	11
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	ÜLKEMİZDE NÜFUS	5	12	11
KÜLTÜR VE MİRAS	TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK	8	27	25
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT	6	18	17
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	ZAMAN İÇİNDE BİLİM	5	12	11
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	YAŞAYAN DEMOKRASİ	5	12	11
KÜRESEL BAĞLANTILAR	ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER	4	15	14
GENEL TOPLAM		39	108	100

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 4. ve 5. sınıflarda haftada üçer ders saati olmak üzere, her sınıf için toplam 36 haftada 108 saatlik bir ders süresi öngörülerek hazırlanmıştır. 6. sınıfta haftada üçer ders saati olmak üzere 108 saatlik bir ders süresi ve 7. sınıflarda dört saat olmak üzere 108 saatlik bir ders süresi öngörülerek hazırlanmıştır. İnsan hakları ve vatandaşlık dersi pek çok ülkede olduğu gibi ilköğretim 1. sınıftan itibaren bir ara disiplin olarak ele alınmış, derslerin kazanımları ile insan hakları ve vatandaşlık programının kazanımları ilişkilendirilmiş, insan hakları ve vatandaşlık programına duyarlı bir ilköğretim programı hazırlanmıştır (ttkb,2007)

“Etkili ve sorumlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmek amacıyla tasarlanmış sosyal bilgiler dersi ile öğrenci 4. sınıftan itibaren karşılaşmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmeni, 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler programını inceleyerek, öğrencilerin bilgi, beceri, değer ve kavram boyutlarında hazır bulunuşluk düzeyini dikkate almalıdır. Sarmal yaklaşım doğrultusunda, devamlılık ve aşamalılık açısından; 6. ve 7. sınıflardaki öğrenme alanları, beceriler, değerler ve kavramların 4. ve 5. sınıftakilerle ilişkileri göz ardı edilmemelidir” (ttkb,2007)

Sosyal bilgiler ünitelerinde; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ve insan hakları ve vatandaşlık bilgisi konuları toplulaştırılmış olarak ele alınmaktadır. Öğretmen de konuları tarih ünitesi, coğrafya ünitesi, insan hakları ve vatandaşlık ünitesi diye ayrı ayrı değil, çok yönlü olarak işlemelidir. Örneğin, Türkiye'nin coğrafi bölgeleri ele alınırken, Millî Mücadele yıllarında bu bölgedeki faaliyetlere yer verilerek, coğrafya, tarih, insan hakları ve vatandaşlık konuları ilişkilendirilerek, milli bilinç, insan hakları ve tarih duyarlılığı oluşturulmaya çalışılmalıdır. Benzer şekilde edebî ürünler ve yazılı materyallerden (efsaneler, destanlar, masallar, atasözleri, halk hikâyeleri, türküler ve şiirler vb.) yararlanılarak, sosyal bilgiler, Türkçe dersleriyle kaynaştırılmalı, öğrencilere vatan sevgisi kazandırılmalıdır (ttkb,2007).

Yeni Sosyal Bilgiler Programında, belirlenmiş kazanımlara yönelik konu sıralaması yapılmamıştır. Programda kazanımların öngördüğü bir içerik sınırlaması söz konusudur. Öğretmen kazanımları gerçekleştirme koşuluyla; çevre özelliklerini, öğrenci grubunun ilgilerini, ihtiyaçlarını, beklentilerini, hazır-bulunuşluk düzeylerini ve dolayısıyla da ön bilgilerini dikkate alarak, Türk millî eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri

doğrultusunda uygun çıkış noktaları, uyarıcı ve pekiştireç unsurlarını kullanarak çerçevesi belirlenmiş olan içeriğe bağlı oluşturacağı alt başlıklar etrafında hareket etmelidir. Çevresel etkiler ve grubun sözü edilen özellikleri açısından gerektiğinde, güncellik ilkesi gözetilmek kaydıyla ünite sürelerinde değişiklik yapılabilir” (ttkb,2007)

Yeni Sosyal bilgiler programını oluşturan temel öğelerden birisi de becerilerdir. Beceri öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir. Bu beceriler aşağıda gösterilmiştir. Bu becerilerin bazılarında ya da aşamalarında, üniteler göz önünde bulundurularak, doğrudan verilecek beceri olarak programda yer verilmektedir.

Tablo 5: 4. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceri

4. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
BİREY VE TOPLUM	Kanıtı tanıma ve kullanma
KÜLTÜR VE MİRAS	Bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama ve yazma
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Mekânı algılama
ÜRETİM, TÜKETİM VE DAĞITIM	Tablo, diyagram ve grafik okuma
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Karşılaştırma yapma
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Sebep-sonuç ilişkisini belirleme
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Karar verme
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

Tablo 6: 5. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceri

5. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
BİREY VE TOPLUM	Yazılı anlatım
KÜLTÜR VE MİRAS	Görsel kanıt kullanma (nesne, minyatür, gravür, fotoğraf, karikatür, temsili resim)
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Gözlem
ÜRETİM, TÜKETİM VE DAĞITIM	Basit istatistik verilerini yorumlama
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Sosyal katılım
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Basılı ve görsel kaynakları (gazete, televizyon v.b.)kullanma ve değerlendirme (5N1K Formülü)
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Olgu ve düşünceleri ayırt etme

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

Tablo 7: 6. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceri

6. SINIF	
ÜNİTELER	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİYORUM	Bilimsel genelleme yapma
YERYÜZÜNDE YAŞAM	Harita okuma ve atlas kullanma
ÜLKEMİZİN KAYNAKLARI	Girişimcilik
ÜLKEMİZ VE DÜNYA	Araştırma
İPEK YOLU'NDA TÜRKLER	Çıkarımda bulunma
DEMOKRASİNİN SERÜVENİ	Sosyal katılım
ELEKTRONİK YÜZYIL	Yaratıcılık

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

Tablo 8: 7. Sınıf Doğrudan Verilecek Beceri

7. SINIF	
ÜNİTELER	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ	İletişim
ÜLKEMİZDE NÜFUS	Grafik hazırlama
TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK	Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme
EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT	Tarihsel empati
ZAMAN İÇİNDE BİLİM	Zaman ve kronolojiyi algılama
YAŞAYAN DEMOKRASİ	Karar verme
ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER	Kalıp yargıları fark etme

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

Yeni sosyal bilgiler programının yapısını oluşturan öğelerden bir tanesini de “değerler” oluşturmaktadır.

Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlâkî ilke ya da inançlardır. (Özdemir,2005)

Değerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: (ttkb,2007)

- Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
- Sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
- Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
- Değerlerin normlardan farkı normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içerir.

Sosyal Bilgiler Programının Değerleri aşağıdaki gibidir;

- Adil olma
- Aile birliğine önem verme
- Bağımsızlık
- Barış
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Duyarlık
- Dürüstlük
- Estetik
- Hoşgörü
- Misafirperverlik
- Özgürlük
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Temizlik
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

Tablo 9: 4. Sınıf Doğrudan Verilecek Değer

4. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
BİREY VE TOPLUM	Duygu ve düşüncelere saygı, Hoşgörü
KÜLTÜR VE MİRAS	Türk büyüklerine saygı, Aile birliğine önem verme, Vatanseverlik
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Doğa sevgisi
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	Temizlik ve Sağlıklı olmaya önem verme
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Bilimsellik
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Yardımseverlik
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Bağımsızlık
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Misafirperverlik

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

Tablo 10: 5. Sınıf Doğrudan Verilecek Değer

5. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
BİREY VE TOPLUM	Sorumluluk
KÜLTÜR VE MİRAS	Estetik
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	Doğal çevreye duyarlılık
ÜRETİM, TÜKETİM VE DAĞITIM	Çalışkanlık
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	Akademik dürüstlük
GRUPLAR, KURUMLAR VE SOSYAL ÖRGÜTLER	Dayanışma
GÜÇ, YÖNETİM VE TOPLUM	Adil Olma, Bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Tarihsel mirasa duyarlılık

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

Tablo 11: 6. Sınıf Doğrudan Verilecek Değer

6. SINIF	
ÜNİTELER	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRENİYORUM	Bilimsellik
YERYÜZÜNDE YAŞAM	Doğal çevreye duyarlılık
İPEK YOLU'NDA TÜRKLER	Kültürel Mirasa Duyarlılık
ÜLKEMİZİN KAYNAKLARI	Sorumluluk
ÜLKEMİZ VE DÜNYA	Yardımselik
DEMOKRASİNİN SERÜVENİ	Hak ve Özgürlüklere Saygı
ELEKTRONİK YÜZYIL	Çalışkanlık

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

Tablo 12: 7. Sınıf Doğrudan Verilecek Değer

7. SINIF	
ÜNİTELER	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ	Farklılıklara saygı
ÜLKEMİZDE NÜFUS	Vatanseverlik
TÜRK TARİHİ'NDE YOLCULUK	Estetik
EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT	Dürüstlük
ZAMAN İÇİNDE BİLİM	Bilimsellik
YAŞAYAN DEMOKRASİ	Adil olma
ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER	Barış

Kaynak: (ttkb.meb.gov.tr: 2005)

2.5.7. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Ders kitapları konusu geçmişten günümüze sürekli olarak güncelliğini korumuş ve Millî Eğitim Şûraları'nda, parti ve hükümet programlarında ve kalkınma planlarında yer almıştır. Ders kitaplarının yarışma esasına göre hazırlanması, tek tip kitap uygulaması, çok kitap uygulamasının avantaj ve dezavantajları, ilköğretim ders kitaplarının devlet tarafından karşılanması gibi konular çeşitli zaman dilimleri içerisinde gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının almış olduğu kararla, 2003–2004 eğitim-öğretim yılında ders kitapları Millî Eğitim tarihinde ilk defa ilköğretim öğrencilerine ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Ayrıca projenin ileriki yıllarda da “ödünç kitap verme” şeklinde devam edeceği ve ders kitaplarının devlet tarafından dağıtılacağı açıklanmıştır (Bayrakçı, a.g.m.:2005).

Millî Eğitim Bakanlığı 2003 yılında almış olduğu bu kararla ülkemizde zorunlu eğitim basamağı olan ilköğretimde okuyan öğrencilere ders kitaplarının ücretsiz olarak verilmesini amaçlayan “İlköğretimde Ücretsiz Kitap Dağıtım Projesi”ni uygulamaya

koymuştur. Hükümet programında da yer alan bu projeye göre ders kitapları beş yıl süreyle geçerli olacak ve ücretsiz olarak dağıtılacaktır (Bayrakçı, a.g.m.:2005)

Okutulacak olan ders kitapları, anayasaya ve kanunlara aykırı hususları içeremez. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda yer alan Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarında belirtilen “ Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” hükmüne ve Türk Milli Eğitiminin Temel İlkelerine uygun olarak hazırlanır (meb,2005)

Ders kitapları insan haklarına aykırılık taşıyamaz. Cinsiyet, ırk, din, dil, renk, siyasi düşünce, felsefi inanç, mezhep ve benzeri ayrımcılık içeremez. Ders kitapları bilimsel ilke ve yöntemlere uygun olarak hazırlanır. Reklâm niteliğinde öğeleri içeremez (ttkb,2007).

Okutulacak olan kitaplar arasında Sosyal bilgiler ders kitabı da yer aldığına göre yukarıda yazdığımız hükümleri sosyal bilgiler ders kitabı içinde geçerli saymamız doğru olacaktır.

2005–2006 öğretim yılında 6.sınıf Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji dersleri pilot okullarda uygulanmış ve 2006–2007 öğretim yılında tüm ilköğretim okullarında yeni ders kitapları ile (öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı) okutulmaya başlanmıştır.

2006–2007 öğretim yılı itibariyle 4–6. sınıflar Sosyal Bilgiler dersleri yeni öğretim programları ve ders kitapları (öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı) okutulmaya devam edilmektedir. 2006–2007 öğretim yılında 7. Sosyal Bilgiler yeni öğretim programları ve ders kitapları (öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı) pilot okullarımızda okutulmakta olup diğer derslerde pilotlama çalışması yapılmayacaktır (ttkb,2007).

Milli Eğitim Bakanlığı, sosyal bilgiler öğretim programı konularını sekiz yılda işlenecek şekilde düzenlemiştir. Sosyal bilgiler dersinin öğretiminde “ yakından uzağa, basitten karmaşığa, somuttan soyuta” bir yol izleyerek çocuğun görüş, düşünüş ufkunu derece derece genişletecek şekilde ele almıştır.

Ayrıca Bakanlık, sosyal bilgiler kitaplarındaki ders konularını işlerken; güncel olaylarla konular arasında bağlantı kurulmasına özen gösterilmesini, özellikle belirli gün ve haftaların kutlanması, zaferlerin veya Türk inkılâplarıyla ilgili bir olayın yıl dönümü vb. günlerde gazete ve dergilerde çıkan yazılar ve resimlerle öğrencilerin konuya bağlantıları çekilmesini, ayrıca, konular işlenirken öğrencilerin yaşanan çeşitli doğal ve toplumsal olaylarla ders konuları arasında bağlantı kurabilmeleri sağlanmasını, öğrencilerin çoğunun zihinsel olarak somut işlemler döneminde olduğu dikkate alınmalı, öğrenme ve öğretme ortamında sunulacak olguların yakın çevresinden ve gerçek yaşamdan seçilmesine dikkat edilmesi gerektiğini önemle vurgulamıştır (meb,2005).

İnceleyeceğimiz kitaplar; yeni ilköğretim programına göre hazırlanmış 4.,5.,6.ve 7. sınıflarda okutulan Sosyal bilgiler ders kitaplarından oluşmaktadır.

İlköğretim okullarında sadece Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ders kitapları okutulmamaktadır. Ayrıca Özel Kesim tarafından Milli Eğitim Bakanlığının onay ve tavsiyesinden geçmiş sosyal bilgiler ders kitapları da okullarda yaygın olarak okutulmaktadır. Dolayısıyla inceleyeceğimiz sosyal bilgiler ders kitapları arasında özel kesim yayınevleri tarafından hazırlanmış ders kitapları da yer alacaktır.

2.5.7.1. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 12.07.2004 tarih ve 114, 115, 116, 117ve 118 sayılı kararları ile ilköğretim okullarının 1.-5. sınıfları için hazırlanan Türkçe, Matematik, Hayat Bilgisi, **Sosyal Bilgiler** ile Fen ve Teknoloji derslerinin öğretim programları, yapılandırmacı öğretim anlayışı doğrultusunda geliştirilerek 2005–2006 öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır (ttkb,2007)

Yapılandırmacı yaklaşım, bireyin kendi deneyimleri ve düşünmesi sonucunda, kendi bilgi, beceri ve yeterliliklerini oluşturduğu bir öğrenme yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda birey, öğrenme sürecine aktif olarak katılır, sorgular, araştırır ve elde edeceği bilgileri geçmiş yaşantıları ile ilişkilendirerek, kendine özgü yapı kazandırır (Yapıcı, Demirdelen: 2007)

Ele aldığımız 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarından ilki, Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.07.2005 gün ve 282 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Özel kesimin ders kitabı ise Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 31.05.2006 gün ve 228 sayılı kararı ile 2006–2007 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir (Tekerek, v.d.).

Çünkü Bazı okullarda Milli Eğitimin hazırlamış olduğu kitaplar okutulmakta. Bazılarında ise bakanlığın tavsiye ve onayından geçmiş olup özel kesim tarafından hazırlanan kitaplar okutulmaktadır.

4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında 8 ünite vardır. Bunlar;

1. Kendimi Tanıyorum
2. Geçmişimi öğreniyorum
3. Yaşadığımız Yer
4. Üretimden Tüketime
5. İyi ki var
6. Hep Birlikte
7. İnsanlar ve Yönetim
8. Uzaktaki Arkadaşlarım

Ayrıca kitabın sonunda sözlük, kronoloji, kaynakça, Türkiye idari haritası ve Türk dünyası haritası yer almaktadır.

Öğretim programına baktığımızda 4. sınıf sosyal bilgiler ders programının toplam 46 kazanımdan oluştuğunu görmekteyiz. Kazanımların hedef sınıflaması açısından bakıldığında; bilişsel (kognitiv) alanın bilgi basamağında 1, kavrama basamağında 3,

uygulama basamağında 13, analiz basamağında 12, sentez basamağında 5 ve değerlendirme basamağında 3 hedef olduğu görülmektedir. Duyuşsal alanın tepkide bulunma basamağında 5, değer verme basamağında 3 hedef olduğu görülmektedir. Psikomotor (devinimsel) alanında ise, 1 hedef olduğu görülmektedir (Yapıcı, Demirdelen: a.g.m.)

Öğretim programına etkinlikler açısından bakıldığında; 52 sınıf-okul içi etkinlik, 8 okul dışı etkinlik ve 4 inceleme gezisi etkinliği olmak üzere, toplam 64 etkinlik olduğu görülmektedir.

Öğretim programında yer alan 16 kazanımın Türkçe dersi ile 10 kazanımın fen ve teknoloji dersi ile 7 kazanımın da matematik dersi ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu da sosyal bilgilerin disiplinler arası bir ders olduğunu açıkça göstermektedir (Yapıcı, Demirdelen: a.g.m.)

Öğretim programında, öz değerlendirme, gözlem, öğrenci ürün dosyası ve performans değerlendirme gibi ölçme değerlendirme yöntem ve teknikleri de yer almaktadır.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında genel olarak yakından uzağa ilkesinin uygulandığı gözlenmektedir. Öğrenme alanları 4. ve 5. sınıf için aynı olup içine giren üniteler değişmektedir. Örnek olarak, “ İnsanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanının 4. sınıf ünitesi “Yaşadığımız yer”, 5. sınıf ünitesi ise “ Bölgemizi tanıyalım” olarak düzenlenmiştir (Yapıcı, Demirdelen: a.g.m.).

Her üniteye kazanımlarla birlikte doğrudan verilecek beceri ve doğrudan verilecek değer ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca her sınıf ve ünite için ayrıntılı etkinlik örneklerinin sunulması olumlu bir durumdur.

Hem Milli Eğitimin Bakanlığının hem de Özel kesimin hazırladığı sosyal bilgiler ders kitabı görsel açıdan çok renkli tasarlanmıştır. “Bazen ünitelere bir hikâye ile girilmiş bazen de hayali kahramanlar kullanılmıştır. Metinler her şeyi bilen bir yazarın dili ile yazılmamıştır. Bazen yazar, öğrencilerin metinle ilgili düşünce ve görüşlerini sorarak, onların ön yaşantılarına, yaptıkları araştırmalara göre bilgiyi yapılandırmalarını ister. Bu bilgilere öğrencilerin en büyük yardımcısı olan öğretmen sayesinde ulaşmaları beklenmektedir” (Tekerek, v.d., 2006: 11).

Ders kitabı, fotoğraf, minyatür, gravür, karikatür, kitap resimleme (illüstrasyonlar), içermektedir. Bunların altında konu ile ilgili yakınsak ve iraksak sorular vardır (Tekerek, v.d.).

Konularla ilgili, hatırlama tanıma, ezberleme, belletme, taklit etme, kopyalama, kısa yanıtli sorular, boşluk tamamlamalı sorular, doğru yanlış soruları, eşleştirme soruları, bulmacalar bulunmaktadır.

Bunun yanında yapılandırmacı ölçme değerlendirme araçları olarak; akıl yürütme, problem çözme, analitik düşünme, eleştirel düşünme, yorumlama, grafik hazırlama, rapor, poster vb. kullanılmıştır (Tekerek, v.d.).

Sosyal Bilgiler 4.sınıf programında bulunan toplam 46 kazanımdan 16 kazanımın Türkçe dersi ile 10 kazanımın Fen ve Teknoloji dersi ile ve 7 kazanımın Matematik dersi ile ilişkisi kurulmuştur. Örnek olarak, “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde 5. kazanım “Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Milli Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye yi betimler” Türkçe dersinde Görsel okuma- Tüm kazanımlar ile Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Konuşma Kazanım 7 ile “Yaşadığımız Yer” ünitesinde 4.kazanım “Çevresindeki bir yerin krokisini çizer” Türkçe dersinde Görsel Sunu - Kazanım 2.3.4 ile “Üretimden Tüketime” ünitesinde 3.kazanım “Mevcut kaynaklarla ihtiyaçlarını ilişkilendirir” Matematik dersinde Doğal Sayılarla Toplama İşlemi – Kazanım 1 ve Doğal Sayılarla Çıkarma İşlemi – Kazanım 1 ile “Yaşadığımız Yer” ünitesinde 6.kazanım “Çevresinde gördüğü doğal ve beşeri unsurları ayırt eder” Fen ve Teknoloji dersinde Gezegenimiz Dünya – Kazanım 2, 9 ve Canlılar Dünyasını Gezelim, Tanıyalım – Kazanım 2,3 ile ilişkilendirilmiştir (Yapıcı, Demirdelen: a.g.m.).

2.5.7.2 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 18.07.2005 gün ve 283 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Özel kesimin ders kitabı ise Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 18.07.2005 gün ve 217 sayılı kurul kararıyla 2005–2006 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir (Karagöz, v.d. :2006).

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı da 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı gibi görsel açıdan çok renkli olarak tasarlanmıştır. “Üniteler hikâye tarzı ile anlatılmış ve hayali kahramanlar kullanılmıştır. Öğrenciler aktif olarak işe koşulup, yaptıkları araştırmalarla bilgiyi yapılandırmaları istenmektedir. Tabi bunu rehber konumun da olan öğretmenleri vasıtası ile gerçekleştirmeleri istenmektedir.(Karagöz, v.d.:2006:11).

Her üniteye kazanımlarla birlikte doğrudan verilecek beceri ve doğrudan verilecek değer ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca her sınıf ve ünite için ayrıntılı etkinlik örnekleri sunulmuştur.

Yine aynı şekilde ders kitabı, fotoğraf, minyatür, gravür, karikatür, kitap resimleme (illüstrasyonlar), içermektedir. Bunların altında konu ile ilgili doğrudan ve dolaylı sorular vardır (Karagöz, v.d.).

Konularla ilgili, hatırlama tanıma, ezberleme, belletme, taklit etme, kopyalama, kısa yanıtli sorular, boşluk tamamlamalı sorular, doğru yanlış soruları, eşleştirme soruları, bulmacalar bulunmaktadır.

Bunun yanında yapılandırmacı ölçme değerlendirme araçları olarak; akıl yürütme, problem çözme, analitik düşünme, eleştirel düşünme, yorumlama, grafik hazırlama, rapor, poster vb. kullanılmıştır (Karagöz, v.d.).

5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında da genel olarak yakından uzağa ilkesinin uygulandığı gözlenmektedir

5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında 8 ünite vardır. Bunlar;

1. Haklarımı Öğreniyorum
2. Adım Adım Türkiye
3. Bölgemizi Tanıyalım
4. Ürettiklerimiz
5. Gerçekleşen Düşler
6. Toplum İçin Çalışanlar
7. Bir Ülke, Bir Bayrak

8. Hepimizin Dünyası

Ayrıca kitabın sonunda sözlük, kronoloji, kaynakça, Türkiye idari haritası ve Türk dünyası haritası yer almaktadır.

5.sınıf programında ise, programda bulunan toplam 47 kazanımdan 6 kazanımın Matematik dersi ile, 4 kazanımın Türkçe dersi ile, 1 kazanımın Fen ve Teknoloji dersi ile ve bir ünite 4 kazanımın Rehberlik Servisi ile ilişkisi kurulmuştur. Örnek olarak, “Bölgemizi Tanıyalım” ünitesinde 1.kazanım “Türkiye’nin kabartma haritası üzerinde yaşadığı bölgenin yüzey şekillerini genel olarak tanı” Matematik dersinde Uzunlukları Ölçme – Kazanım 1 ve Ondalık Kesirler – Kazanım 1 ile, 2. kazanım “Yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar” Fen ve teknoloji dersinde Maddenin Değişimi ve Tanınması – Kazanım 1,3 ile ve “Gerçekleşen Düşler” ünitesinde 5.kazanım “Bilim ve teknoloji ile ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanı ve izler” Türkçe dersinde Tür, yöntem ve Tekniklere Uygun Okuma – Kazanım 9 ile ilişkilendirilmiştir (sabanciuniv.edu.tr,2007)

2.5.7.3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu’nun 28.06.2006 gün ve 281 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Özel kesimin ders kitabı ise Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.06.2006 gün ve 300 sayılı kurul kararıyla 2006–2007 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir (Genç, v.d.: 2006)

6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında 7 ünite vardır. Bunlar;

1. Sosyal Bilgiler Öğreniyorum
2. Yeryüzünde Yaşam
3. Ülkemizin Kaynakları
4. Ülkemiz ve Dünya
5. İpek Yolunda Türkler

6. Demokrasinin Serüveni

7. Elektronik Yüzyıl

Ayrıca kitabın sonunda sözlük, kronoloji, kaynakça, Türkiye idari haritası ve Türk dünyası haritası yer almaktadır.

Yeni sosyal bilgiler programına göre yazılmış olan bu ders kitabında konular çok çeşitli etkinliklerle zenginleştirilip öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde düzenlenmiştir.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı da diğer sosyal bilgiler ders kitapları gibi görsel açıdan çok renkli olarak tasarlanmıştır. Üniteler hikâye tarzı ile anlatılmış ve hayali kahramanlar kullanılmıştır. Öğrenciler aktif olarak işe koşulup, yaptıkları araştırmalarla bilgiyi yapılandırmaları istenmektedir. Tabi bunu rehber konumun da olan öğretmenleri vasıtası ile gerçekleştirmeleri istenmektedir (Genç, v.d.:)

Her ünite kazanımlarla birlikte doğrudan verilecek beceri ve doğrudan verilecek değer ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca her sınıf ve ünite için ayrıntılı etkinlik örnekleri sunulmuştur.

Yine aynı şekilde ders kitabı, fotoğraf, minyatür, gravür, karikatür, kitap resimleme (illustrasyonlar), içermektedir. Bunların altında konu ile ilgili doğrudan ve dolaylı sorular vardır (Genç, v.d.:)

Konularla ilgili, hatırlama tanıma, ezberleme, belletme, taklit etme, kopyalama, kısa yanıtli sorular, boşluk tamamlamalı sorular, doğru yanlış soruları, eşleştirme soruları, bulmacalar bulunmaktadır.

Bunun yanında yapılandırmacı ölçme değerlendirme araçları olarak; akıl yürütme, problem çözme, analitik düşünme, eleştirel düşünme, yorumlama, grafik hazırlama, rapor, poster vb. kullanılmıştır (Genç, v.d.:)

6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında da genel olarak yakından uzağa ilkesinin uygulandığı gözlenmektedir.

2.5.7.4. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 05.10.2006 gün ve 10360 sayılı yazısı üzerine eğitim aracı olarak kabul edilmiş, Yayınlar Dairesi Başkanlığının 19.09.2006 gün ve 14898 sayılı onayı ile birinci defa 15.000 adet basılmıştır. (Genç, v.d.,2006: 9).

7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında 7 ünite vardır. Bunlar;

1. İletişim ve İnsan İlişkileri
2. Ülkemizde Nüfus
3. Türk Tarihinde Yolculuk
4. Ekonomi ve Sosyal Hayat
5. Zaman İçinde Bilim
6. Yaşayan Demokrasi
7. Ülkeler Arası Köprüler

Ayrıca kitabın sonunda sözlük, kronoloji, kaynakça, Türkiye idari haritası ve Türk dünyası haritası yer almaktadır.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabında konuların çok çeşitli etkinliklerle zenginleştirilip öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde düzenlendiğini söyleyebiliriz.

Daha önceki 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki konular ağırlıklı olarak tarih ve coğrafya konularından oluşuyordu. Dolayısıyla konular bilgiye dayalıydı. Bu da öğrencinin ezber yapmasına sebebiyet veriyordu. Oysa Yeni ilköğretim programına göre hazırlanan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları ise yapılandırmacı öğrenme anlayışı ilkesine uygun olarak öğrenciyi aktif kılan ve öğrencinin bilgiye, öğretmenin rehberliğinde kendi çabası ile ulaşmasını sağlayan bir içeriğe sahip olduğunu görmekteyiz.

Bu da öğrencinin bilgiyi, kendisinin yapılandırmasına olanak sağlayarak performansının artmasına, akıl yürütmesine ve analitik düşünmesine zemin hazırlayacaktır.

Ayrıca görsel açıdan çok renkli tasarlanmış. Diğer sosyal bilgiler ders kitaplarında olduğu gibi bu kitabı okuyan öğrencileri aktif olarak işe koşup, yeni araştırmalara sevk edecek tarzda da düzenlenmiştir. “Öğrencileri bir Sosyal Bilimci olarak araştırmaya yönlendirmektedir. Konuları bireysel ya da grup halinde araştırarak, tartışarak bir ürün ortaya koyarak öğrenmeyi öngörmektedir. Kısaca yeni programa göre hazırlanan bu kitabın öğrencilerin ön yaşantılarını (aile ve çevrede görülenleri, yaşanılanları v.b.) önemsemektedir.” (Genç, v.d.,2006: 9).

Öğrencileri; bilgiyi yapılandırmaya yönelten, bir kitap görünümündedir. Bu durumda öğretmen merkezli değil, öğrenci merkezli bir eğitim anlayışının devam ettiği görülmektedir.

Yine aynı şekilde ders kitabı, fotoğraf, minyatür, gravür, karikatür, kitap resimleme (illustrasyonlar), içermektedir.

Diğer ders kitaplarındaki gibi; konularla ilgili, hatırlama tanıma, ezberleme, belletme, taklit etme, kopyalama, kısa yanıtli sorular, boşluk tamamlamalı sorular, doğru yanlış soruları, eşleştirme soruları, bulmacalar bulunmaktadır (Genç, v.d., 2006: 9).

Bunun yanında yapılandırmacı ölçme değerlendirme araçları olarak; akıl yürütme, problem çözme, analitik düşünme, eleştirel düşünme, yorumlama, grafik hazırlama, rapor yazma, poster ve afiş hazırlama v.b. kullanılmıştır. (Genç, v.d.,2006: 9).

2.5.7.5. Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitapları

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 4., 5.,6. Ve 7. sınıf Sosyal bilgiler öğrenci çalışma kitaplarının amacı şöyle ifade edilmektedir:

“ Bu öğrenci çalışma kitabı, sizleri derse hazırlamak, ders sırasında yardımcı olmak, dersin sonunda öğrendiklerinizi değerlendirerek bilgiyi yapılandırmanızı sağlamak amacıyla hazırlandı. Sosyal bilgiler dersi sizleri hayata hazırlayan bir ders olduğu gibi, etkinlik ve çalışmaları da hayatın içindedir. Edebi ürünlerden yazılı materyaller olan efsaneler, destanlar, halk hikâyeleri, türküler, şiirler kullanarak sizlerin vatan sevgisi ile milli kültürü yaşamanızı ve yaşatmanızı istedik (Tekerek, v.d.: 11)

Etkinliklerde interneti kullanma, sözlü araştırma yapma, kaynak kitapları tarama, beyin fırtınası, dramatizasyon, keşfederek öğrenme, soru-cevap, slogan bulma, şiir yazma, boşluk doldurma, zihinsel haritalama, kavram ağı, eşleştirme, problem çözme, resim çizme, grup etkinliği, altı şapka teknikleri kullanılmıştır. Yapacağınız etkinlikler yaşınıza ve seviyenize uygun olarak hazırlandı. Bu etkinliklerde: (Tekerek, v.d:11)

- Grup olarak çalışmayı,
- Grupta rol ve sorumluluk almayı,
- Toplum önünde konuşmayı,
- Tartışmayı,
- Başkalarının fikrine saygı göstermeyi öğreneceksiniz.

Her ünitenin sonunda yer alan öz değerlendirme formu ile kendi çalışmalarınızı değerlendirebileceksiniz. Arkadaşlarınızla ortak yapacağınız çalışmalarla beraber çalışmanın zevk ve mutluluğunu yaşayacaksınız. Sizler, konu ile ilgili neyi, ne kadar öğrenip öğrenmediğinizi kendiniz karar verip değerlendireceksiniz” (Tekerek, v.d:11) denilmektedir (Tekerek, v.d:)

Özel kesim tarafından hazırlanan sosyal bilgiler çalışma kitapları da milli eğitimin hazırladığı kitaplarla paralellik göstermektedir. Hazırlanan kitaplarda önce ünite konularının kapsamı verilmiştir. Ardından ünite de geçen kavramların yer aldığı eğlendirici ve öğretici bulmacalara yer verilmiştir. Her ünite sonunda da öğrencinin kendini değerlendirdiği bölüm yer almaktadır.

Gerçektende sosyal bilgiler çalışma kitaplarını incelediğimizde yapılandırmacı anlayış doğrultusunda öğrencinin öğrendiklerini kendisinin değerlendirmesine yönelik etkinlikleri içermektedir. Ayrıca bu etkinlikler ana ders kitabını destekleyecek doğrultudadır. Bu öğrenci çalışma kitapları, sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme rollerine büyük ölçüde katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

BÖLÜM 3 : SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI VE SOSYALLEŞTİRME

3.1 SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA SİYASİ İÇERİKLİ BAZI KAVRAMLAR

3.2. Atatürkçülük

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre:

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

“Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektir.” (Meb,2005)

21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, vatandaşlar yetiştirmek, hazırlanan yeni sosyal bilgiler öğretim programının temel amaçlarından en önemlisini oluşturmaktadır (ttkb,2007)

Etkili ve sorumlu Türk vatandaşı yetiştirmek amacıyla tasarlanmış Sosyal Bilgiler üniteleri; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi açılarından çok yönlü olarak ele alınmaktadır.

Üniteler işlenirken Atatürkçülük ile bağlantısının kurulması yeni programın uygulayıcıları olan öğretmenlerden istenilmektedir.

4. sınıftan 7. sınıfa kadar tüm sosyal bilgiler kitaplarında en başta İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ve Atatürk'ün resmi yer almaktadır. Kitabı eline alan öğrenci ilk olarak bunlarla karşılaşmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabına baktığımızda:

Birinci ünite olan “ Kendimi Tanıyorum” ünitesinde Atatürk'ün kimlik belgesi gösterilmiştir. Onun kişisel özelliklerinden bahsedilmiş. Atatürk'ün iyi bir yönetici ve çok yönlü bir önder oluşu, öğreticilik yönü, ileri görüşlülüğü, açık sözlülüğü, birleştirme gücü, Türk milletinin temel özelliklerini yansıtan bir Türk büyüğü olmasından bahsedilmiştir.

İkinci ünite olan“ Geçmişimi öğreniyorum” ünitesinde; Atatürk'ün hayatı ve özellikleri anlatılmıştır. Atatürk'ün milli kültüre önem verdiğini, milli kültürün korunup geliştirilmesinde katkıları olduğunu, O'nun görüş ve uygulamalarının milli kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmayı hedef gösterdiği vurgulanmak istenmiştir. Ayrıca Atatürk'ün milli birlik ve beraberliğe verdiği önem, Trablusgarp savaşı'nda kazandığı başarı, Çanakkale Zaferi'nin kazanılmasında oynadığı rol ve onun Türk Milletini nasıl aynı amaç etrafından birleştirdiği vurgulanarak TBMM'nin açılışının ve Cumhuriyetin ilan edilmesinin Atatürk'ün önderliğinde yapıldığı belirtilmektedir.

Altıncı ünite olan “ Hep Birlikte” ünitesinde; Atatürk'ün Türk toplumunda aileye ve aile bireyleri arasındaki dayanışmaya verdiği önem vurgulanmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **4. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da Milli Eğitimin Bakanlığının hazırladığı kitaba benzer izler görmekteyiz. Sadece konuları ele alış biçimleri ile konuları ünitelere yayma da farklılıklar olmuştur. Mesela Bakanlığın hazırladığı kitapta Atatürk'ün hayatı, ikinci ünite olan geçmişimi öğreniyorum ünitesinde yer alırken, özel kesimin kitabında ise birinci ünite olan “Kendimi tanıyorum” ünitesinde yer almaktadır.

İkinci ünite olan “ Geçmişimi öğreniyorum” ünitesinde; Atatürk'ün milli birlik ve beraberliğe, milli mücadeleye verdiği önem ile Trablusgarp, Çanakkale ve Sakarya Meydan Muharebeleri zaferleri hikâyeler ve mektuplar vasıtası ile öğrenciye aktarılmak istenmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabına baktığımızda; Birinci ünite olan “ Haklarımı Öğreniyorum” ünitesinde Atatürk’ün bireylerin fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bireylerin yetişmesinin öneminden bahsedilmiştir.

İkinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde; Atatürk döneminde yaşanan gelişmeler anlatılmış. Atatürkçü düşünce sisteminin ne anlama geldiği, Atatürk inkılâpları ile bu inkılâpların dayandığı ilkeler, insan haklarının ülkemizde gelişimi ile cumhuriyet sonrası günlük yaşamdaki değişiklikler ele alınmıştır.

Beşinci ünite olan “ Gerçekleşen Düşler” ünitesinde de; Atatürk’ün bilim ve teknolojiye verdiği önem ile O’nun bu konudaki sözleri ve bilimsel çalışmaları anlatılmıştır.

Yedinci ünite olan “ Bir ülke bir bayrak” ta ise; Atatürk’ün Cumhuriyetin kurucusu olduğu ve Demokrasinin ülkemize yerleşmesini sağladığı ifade edilmiştir. Anıtkabirin ülkemiz ve Türk tarihi için olan öneminden bahsedilmiştir. Ulusal egemenlik ve bağımsızlık sembolleri Atatürk ile ilgisi kurularak anlatılmıştır.

Sekizinci ünite olan “ Hepimizin Dünyası” ünitesinde de; Atatürk’ün “ Biz tüm insanları bir aile olarak görürüz. Biz kimsenin düşmanı değiliz. Yalnız insanlığın düşmanı olanların düşmanıyız.” (Kolukısa, v.d., 2006: 180). Sözü ile Türkiye’nin barışçı bir politika izlediği yazılmış. Bununla Türkiye’nin, tüm dünya ülkeleriyle ekonomik, sosyal, ticari ilişkilerini geliştirmekte olduğu da anlatılmaya çalışılmıştır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında ise, birinci ünite olan “ Haklarımı Öğreniyorum” ünitesinde; Atatürk’ü tanıyalım konu başlığı altında, doğumundan ölümüne kadar kronolojik olarak Atatürk’ün hayatından bahsedilmiştir. Bununla Atatürk’ü üstlendiği roller ve sorumluluklarıyla tanımak amaçlanmıştır.

İkinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde ise, Atatürk’ün dünya görüşü açıklanmaktadır. Atatürkçülüğün Türk milletinin bugün ve gelecekte tam bağımsız olmasını, Türk milletinin huzur ve refah içinde yaşamasını amaçladığı, devlet yönetiminde millet egemenliğini esas aldığı, aklın ve bilimin rehberliğinde Türk kültürünü çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmayı hedeflediği ifade edilmiştir (Çetin, v.d., 2005:37).

Ayrıca Atatürkçü düşünce sisteminin akılcı ve bilimsel olduğuna değinilmiş, bu yüzden gelişmeye açık olduğu yazılmıştır. “İnsanlığın ortak değerlerine önem verdiği için evrenseldir. Gerçek fikirlere dayanır. Milli birlik ve beraberliğe önem verir. Yurtta ve dünyada barışın korunmasını ister sözleriyle Atatürkçülüğe vurgu yapılmıştır” (Çetin, v.d.,:37).

Yine bu ünite de < Değişim Rüzgârı > konu başlığıyla; Atatürk İnkılâpları Öncesi ve Sonrası Günlük yaşam resmedilmiş. Bunun yanı sıra Atatürk İlke ve İnkılâplarının neler olduğu açıklanarak, Atatürk İlkelerine sahip çıkmak ve devamlılığını sağlamanın gerekliliğinden bahsedilmiştir.

Beşinci ünite olan “ Gerçekleşen Düşler” ünitesinde; Atatürk’ün bilime verdiği önem, onun bilim hakkındaki önemli sözleri ile açıklanmıştır.

Yedinci ünite olan “ Bir Ülke Bir Bayrak” ünitesinde de; Atatürkçülüğün ne olduğu ve neden önemli olduğu karşılıklı diyaloglarla anlatılmaya çalışılmıştır.

Son ünite “ Hepimizin Dünyası” ünitesinde ise, Atatürk’ün Dünya barışına verdiği önem anlatılmıştır. “Dünya milletleri arasında barış yoksa bir milletin, kendi içinde de huzur, güven ve barış olamaz” (Çetin, v.d.,:163). sözü ile onun en büyük idealinin bütün insanlığın barış içinde yaşaması olduğu ifade edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabına baktığımızda; Birinci ünite olan “ Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde; “Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün, cumhuriyetin ilanı sonrasında toplumu çağdaş uygarlıklar düzeyine çıkarmanın çağdaş eğitim görmüş bilim insanlarının önderliğinde olacağına inandığı için, yurt dışına öğrenci gönderilmesini istemiştir” (Çetin, v.d.,:37). İşte bu ünite de gönderilen öğrenciler ve sosyal bilimlere yaptıkları çalışmalar anlatılmıştır. Bununla Atatürk’ün ülkemizde sosyal bilimlerin geliştirilmesi için yaptığı geliştirmeler vurgulanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü ünite olan “ Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde Vergi Konusu; Atatürk’ün vergi verme ile ilgili bir sözünden yola çıkılarak Atatürkçülüğe vurgu yapılmıştır.

Altıncı ünite olan “ Demokrasinin Serüveni” ünitesinde Atatürk’ün demokrasiye ve cumhuriyete verdiği önem vurgulanmıştır.

Yedinci ve son ünite olan “ Elektronik Yüzyıl” ünitesinde ise; Atatürk’ün akılcılığa ve bilime verdiği önemden söz edilmiştir. Atatürk’e göre akıl ve bilime önem vermek hayatta kalmak ve başarılı olmak demektir. Ayrıca cumhuriyet döneminde Atatürk’ün öncülük ettiği yeniliklerden bahsedilmiştir. Demir yollarının ya da Hava sanayisinin gelişmesine önem vermesi gibi.

Özel kesim tarafından hazırlanan **6. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında ise;

Birinci ünite olan “ Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde; Atatürk’ün sosyal bilimlerin gelişmesi için yaptığı çalışmalardan ve bu çalışmanın bir kanıtı olan Gazi Üniversitesinin kuruluşundan söz edilmiştir. Ayrıca yine Atatürk’ün önemli eserlerinden biri olan Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu’nun neden önemli olduğu anlatılmıştır.

Üçüncü ünite olan “ Ülkemizin Kaynakları” bölümünde, öğretmenlik mesleğinin önemi hakkında Atatürk’ün bu konu ile ilgili çeşitli sözlerinden yararlanılmıştır.

Dördüncü ünite, “ Ülkemiz ve Dünya” ünitesinde de; Atatürk’ün dış politika anlayışına vurgu yapılmıştır. Atatürk’ün, dış politikanın esaslarını tam bağımsızlık, devletlerin eşitliği ve yurttan barış, dünyada barış temeli üzerine oturtmuş olduğundan bahsedilmiştir.

Beşinci ünite olan “ İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinde; Atatürk’ün sözlerinden yola çıkılarak Türklerin tarih boyunca kurdukları devletlerin genel özellikleri ile Türk ordusunun temel özellikleri anlatılmıştır.

Altıncı ünite olan “ Demokrasinin Serüveni” ünitesinde ise; Mustafa Kemal Atatürk’ün görüşleri ve gerçekleştirdiği inkılâpların Türk halkının haklarına ve özgürlüklerine ne gibi katkılar yaptığı anlatılmak istenmiştir.

Yedinci ve son ünite olan “ Elektronik Yüzyıl” ünitesinde ise; Atatürk’ün asker ve devlet adamı kişiliği dışında bilim ve teknolojiye ilişkin uygulamalarından söz edilmiş. Atatürk’ün bilim alanına ne gibi yenilikler getirdiği ile bilim ve teknolojiye verdiği önem, uygulama ve eserlerinden örnekler verilerek anlatılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabına baktığımızda; birinci ünite olan “ İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde Atatürk ve

İletişim konu başlığı altında Atatürk'ün iletişime verdiği önem ve bu alanda yaptığı çalışmalardan :“ Atatürk milli mücadeleye desteğin sağlanmasında iletişim araçlarının rolünü Anadolu Ajansının kurulmasından çok önce fark etmişti. Ona göre milli egemenlik esasına dayalı temsili bir hükümette kamuoyu büyük bir rol oynardı. Basın ve toplantı hürriyetleri olmadan topluma ait işler hakkında geniş bir eleştiri sahası bırakılmadan kamuoyu vazifesini yapamazdı. Milli egemenlik ve temsili hükümet fikrinin yayılması ve yükselmesi ancak kamuoyu faaliyetleri ile mümkündü.” diye bahsedilmektedir (Genç, v.d.,2006: 26).

“Yaşayan Demokrasi” ünitesinde ise milli egemenlik kavramının önemi Atatürk'ün düşünceleri doğrultusunda açıklanmaktadır. Atatürk'ün milli egemenlik ilkesini devletin temel öğelerinden biri haline getirdiği belirtilerek “Milli egemenlik, bir milletin kendini yönetmesi, kendini yönetecek kişileri seçmesi yani kısaca halkın yönetimde söz sahibi olmasıdır. 29 Ekim 1923'te de Cumhuriyet ilan edilerek yeni Türk devletinin yönetim anlayışı da belirlenmiştir.” diye ifade edilmektedir.

Sonuç olarak Atatürk tarafından ortaya konmuş olan Atatürkçülük, ilke ve esaslarıyla bir bütün olarak ele alınmaktadır.

Yeni İlköğretim programına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders kitaplarında Atatürkçülük, Milli Eğitim Temel Kanuna uygun olarak ele alınmıştır. Konuların ele alınış biçimi çocuğun Atatürkçülüğün, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavramasına; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmasına yöneltecek düzeydedir.

3.3. Millet ve Türk Milleti

Sosyal bilgiler ders kitaplarında millet kavramı ve milleti oluşturan unsurlar, sosyoloji ders kitaplarındaki gibi detaylı bir şekilde izah edilmese de, milletin önemine, çocukların kavrayacağı düzeyde yer verildiğini söyleyebiliriz. Millet olma bilincinin önemi verilmeye çalışılırken en çok Atatürk'ün söz ve görüşlerinden yararlanıldığını görmekteyiz.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabının birinci ünitesi olan “ Kendimi Tanıyorum” ünitesinde Atatürk’ün millet ile ilgili düşünceleri anlatılırken; “Mustafa Kemal’in vatanseverliği, Türk toplumunun üstün gücüne dayanıyordu. Ona göre Türk milletinin karakteri yüksekti. Türk milleti zeki idi. Türk milleti birlik ve beraberlik içinde güçlükleri yenmesini bilen bir ulustu. “ Bu milletle neler yapılmaz ki?” (Tekerek, v.d., 21).deyip dünyanın hayranlık duyduğu yepyeni bir devlet kurdu denilerek, millet ve Türk milleti kavramına vurgu yapıldığını görmekteyiz.

İkinci ünite olan “ Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde de; Atatürk, Türk milletinin uygar dünya içinde yerini almasını ister. Bunu “ Milli Kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkaracağız” (Tekerek, v.d.: 43) diyerek belirtmiştir. Böylece millet ve milli kültürün birbirinden ayrılmaz unsurlar olduğunu da öğrenmekteyiz.

Ayrıca Türk Milletinin vatansever bir millet olduğu, Atatürk tarafından nasıl aynı amaç etrafında birleştirildiği vurgulanarak Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasının, Cumhuriyetin ilan edilmesinin, Türk milletinin sayesinde ve Atatürk’ün önderliğinde yapıldığı da belirtilmektedir.

Bağımsızlığın kazanılmasında, Mustafa Kemal’in kişisel özellikleri ve Türk milletinin güçlüklerle karşı birlik olma duygusu da başlıca etken olmuştur denilerek, Türk milletinin önemli bir özelliğini daha ortaya çıkarmaktadır.

Altıncı ünite olan “ Hep Birlikte” ünitesinde ise; Mustafa Kemal Atatürk’ün her zaman Türk milletine inandığı belirtilerek, toplum hayatındaki dayanışma ve iş birliğinin en güzel örneğini Mustafa Kemal Atatürk ve Türk milletinin verdiği vurgulanmıştır. “Bizlerinde en önemli görevinin Türk milletinin gösterdiği dayanışma ve iş bölümünü gerçekleştirerek kendimizin ve ülkemizin gelişmesine katkıda bulunmaktır” (Tekerek, v.d.: 136) denilmektedir.

Ayrıca kurtuluş savaşı Türk milletinin azmi ve dayanışması sonucunda başarıya ulaşmıştır ifade edilerek millet olmanın önemi bir kez daha dile getirilmektedir.

Yedinci ünite “ İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde ise; “karanlıklar içindeki yurdumuza tıpkı bir güneş gibi doğarak onu aydınlığa çıkaran gücün Türk Milletini temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğu” (Tekerek, v.d.: 150). söylenerek meclisin milletin en büyük temsilcisi olduğu anlatılmaktadır.

“Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” sözü ile de milletin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu tekrar ifade edilmektedir. Bunu da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı gününü, bayram günü ilan ederek egemenliğin ulusa ait olduğu belirtilmektedir.

Son ünite olan “ Uzaktaki Arkadaşlarım” ünitesinde de; Tunusluların, Türk milletinin Mustafa Kemal önderliğindeki bağımsızlık mücadelesini örnek aldıkları anlatılmaktadır. Böylece esaret altındaki başka milletlerin de Türk Milletini örnek alarak bağımsızlıklarını kazandıklarını öğrenmekteyiz.

Özel kesim tarafından hazırlanan **4. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da, ikinci ünite olan “ Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde; Milli Mücadele ve Türk Halkı başlığı altında <Bu Ulusla Neler Yapılmaz! > konulu bir hikâye metniyle ve kısa mektup yazıları şeklinde millet konusuna vurgu yapılmıştır.

Yedinci ünite olan “ İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde, çocuklara ülkemizi yönetenlerin milletin oyları ile yönetime geldikleri, seçme ve seçilme hakları olduğu belirtilerek millet olmanın önemi ifade edilmiştir. Ayrıca Büyük Millet Meclisinin açılışı ile Ulusal Egemenlik ilişkilendirilerek milli tarihimiz için olan öneminden bahsedilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabına baktığımızda, millet yalnız başına bir başlık adı altında işlenmemektedir. Yalnız konular arasında yeri geldiği için millet kavramından bahsedilmiştir. Söz gelimi, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı konusu anlatılırken, Milli Mücadele esnasında ya da Kurtuluş savaşının kazanılmasında millet olgusuna vurgu yapılmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde; kültürel farklılıklar zenginliktir başlığı altında; “Atalarımız başka milletlerle yaşadıkları zamanlarda, onlara hoşgörü göstermişlerdir. Onlar milletlerin, dinlerine, örf ve adetlerine karışmamışlardır. Huzur ve barış içinde yaşamışlardır.” (Çetin, v.d.: 35). Denilerek Türk milletinin üstün bir yönünden daha bahsedilmektedir.

Diğer ünitelerde de direkt olarak millet konusuna değinilmemiş ancak konular arasında yeri geldiği için millet kavramından bahsedilmektedir. Mesela Saltanattan Ulusal

Egemenliğe ya da Milli Kültürün korunmasında Dilin önemi gibi konularda millet olma olgusuna vurgu yapılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabına baktığımızda, dördüncü ünite olan “ İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinde, belge, yazıt, destan, buluntu ve kalıntılar yoluyla Türk Tarihi anlatılmakta. Bununla aynı zamanda Türk Milletinin tarihsel serüvenini anlamamıza da ışık tutmaktadır. Ayrıca Türk kültürünün İpek Yolu’ndaki yolculuğunun diğer toplumlarla etkileşerek ve zenginleşerek günümüze kadar ulaştığını da öğreniyoruz.

Altıncı ünite olan “ Demokrasinin Serüveni” ünitesinde yönetim biçimlerinden, demokrasinin tarihi yolculuğundan bahsederken milletten ve milletin egemenliğinin önemine de vurgu yapılmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **6. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da, birinci ünite olan “ Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde; sosyal bilgiler dersinin milletimizi ve vatanımızı sevmemizi sağladığını belirtmektedir.

Beşinci ünite olan “ İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinde, Atatürk ve Türk Devletleri başlığı altında, Atatürk’ün Türk milleti ile ilgili şu sözüne yer verilmektedir. “ Türk milleti, eski ve şerefli bir millettir. Zaten Orta Asya’nın Altay yaylasında yetiştiği için kartalın meziyetlerini daha gençliğinde kazanmıştır; ta uzakları görür, hızlı bir uçuşu vardır ve bu ruhu barındıracak kadar kuvvetli bir beden sahibidir. Zaten maddi olsun, dimağı olsun hiçbir sıkıcı hudut içinde durmaz yaradılıştan olduğundan yüksek ana yurdunun, dünyada uzak vaziyetine karşı isyan etmiştir. İşte o zaman bu ilk Türkler, başlarını alarak dünyanın hem doğusuna hem batısına yayıldılar.” (Kolukısa, v.d.:117)

Altıncı ünite olan “ Demokrasinin Serüveni” ünitesinde; yönetim biçimleri, demokrasinin gelişimi ve demokrasinin temel taşları konularında yer yer millet kavramının önemine vurgu yapılmaktadır.

Sonuç olarak; “Ders kitaplarında bazı ayrımcılıklara gidildiği söylenebilir. Bu ayrımcılığın en yoğun yapıldığı düzey ise millet/ milliyettir. Çünkü ders kitapları bir ulus-devletin ürünüdür. Ulus-devletin coğrafyası, tarihsel ve kültürel mirası, siyasal ve toplumsal değerleri hep millet/milliyetçilik temelinde yeniden üretilir (İnal, a.g.e.:24).

Ulus-devlet oluşturduğu ders kitaplarıyla bireylere ortak bir tarih ve kültür çerçevesi sunup soydaşlık ve vatandaşlık bilinci aşılıyarak türdeş bir “milli kimlik” duygusu oluşturmaya çalışır. Bu bağlamda ders kitapları diğerlerinden farklı ama kendi içinde türdeş olan “millet kurma”nın ve böylece ulus-devlete varlık alanı açmanın en önemli araçlarından biri olur” (İnal, a.g.e.:24).

Sosyal bilgiler ders kitaplarında da millet/milliyet kavramları bu düşünceyi destekleyecek doğrultuda yer almaktadır. Çünkü kitaplara baktığımızda; millet kurma, milli kimlik duygusu oluşturma, vatandaşlık bilinci, ortak bir tarih ve kültür bilinci oluşturma gibi kavramların çocuklara aşılacak istendiği görülmektedir. Eski dönemde yazılan ders kitapları kadar aşırı bir biçimde Türk milleti yüceltilmemesine rağmen, mitolojik bir dil ve ifade ile Türk milletinin tarihten gelen bir kudretle hiç kimseye benzemeyen özelliklerinin vurgulandığını görmekteyiz.

3.4. Devletçilik

Devletçilik konusu da sosyal bilgiler ders kitaplarında değinilen konular arasındadır. Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabına baktığımızda, birinci ünite olan “Kendimi Tanıyorum ” ünitesinde, Atatürk’ün kişisel özelliklerinden bahsedilirken, tüm dünyanın hayranlık duyduğu yeni bir devleti kurduğundan söz edilmektedir. Nüfus cüzdanı başlığı altında kimlik belgesinin önemi anlatılarak vatandaşların devlet ile olan ilişkilerine değinilmektedir.

İkinci ünite olan “ Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde, Atatürk’ün en büyük eserinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti olduğundan bahsedilmektedir.

Yedinci ünite olan “ İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde, seçim, meclis, yerel yönetim, belediye gibi konulardan yola çıkılarak çocuğun zihninde < devlet > kavramı yer edindirilmeye çalışılmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **4. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da, yedinci ünite olan “ İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde; bakanlığın hazırladığı ders kitabındaki gibi seçim, meclis, yerel yönetim, belediye gibi konulardan yola çıkılarak çocuğun zihninde <devlet > kavramı yer edindirilmeye çalışılıyor.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye ” ünitesinde, devletçilik, Atatürk ilke ve İnkılâpları konusunda geçmektedir. “Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti çağdaşlığı yakalamayı ilke edinmişti. Bu ilke yapılan tüm inkılâpların amacıydı denilmektedir” (Karagöz, v.d.:55).

Kurtuluş savaşından sonra yeni kurulacak devlete bazı inkılâpların yapılması gerekiyordu. Saltanat kaldırıldı, cumhuriyet ilan edildi, tekke ve zaviyeler kapatıldı v.b. bunların dayandığı temel ilkeler vardı. Atatürk ilke ve inkılâpları yapılırken herhangi bir dış baskı ya da taklitçilik söz konusu değildir. Bu ilke ve inkılâplar, Türk ulusunun ve devletinin ihtiyaçlarından doğmuştur. İşte devletçilik bu ihtiyaçtan doğmuş ve inkılâpların temelini oluşturan ilkelerden bir tanesini meydana getirmektedir (Karagöz, v.d.:55) denilerek; Devletçilikten şöyle bahsedilmektedir;

“Cumhuriyetin ilk yıllarında özel sermayenin yetersiz olması sebebiyle yapılacak yatırımları devlet yapmaktaydı. Özel sermayenin güçlenmesiyle devlet, yatırımları özel sektöre bırakmaya başlamıştır. Devlet, kişileri üretim ve ticaret gibi işlere özendirmeye çalışmıştır denilmektedir. Devletçilik ilkesi sadece ekonomik alanda değil, savunma, adalet, asayiş sağlama alanında da geçerlidir. Atatürk’e göre; “ Hiçbir medeni devlet yoktur ki ordu ve donanmasından önce iktisadını düşünmüş olmasın.” Sözüyle devletçiliğin önemine vurgu yapılmaktadır (Karagöz, v.d.:55).

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde bu ilke (devletçilik); Türk ekonomisini geliştirmek, kalkınmasını sağlamak, amacıyla Atatürk tarafından uygulamaya konulan bir ekonomi siyasetidir denilmektedir. “Devletçilik ilkesi Türk toplumuna beklediği zamandan önce çeşitli sanayi malları ve üretim araçları elde etme olanağı sunmuştur” (Çetin, v.d.: 45). ifadesi kullanılmaktadır. Devamında devletçilik ile ilgili düşünceler şöyle ele alınmaktadır:

“Türkiye’nin uyguladığı devletçilik sistemi, Türkiye’nin gereksinmelerinden doğmuş, Türkiye’ye özgü bir sistemdir. (Çetin, v.d.: 45). Atatürk, devletçilik konusunda diyor ki:

“Devletçiliğin bizce anlamı şudur: Bireylerin özel girişimlerini ve kişisel etkinliklerini esas tutmak, fakat büyük bir ulusun ve geniş bir ülkenin bütün

gereksinmelerini ve çok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak ülke ekonomisini devletin eline almaktır.

Atatürk'ün devletçilik ilkesi, özel teşebbüse karşı olmak değildir. Bu ilke, özel kişileri üretim ve ticaret gibi işlere özendirir. Çıkardığı kanunlarla özel teşebbüsü özendirir ve korur. Atatürk zamanında kurulan Etibank, Sümerbank gibi iktisadi devlet teşekkülleri, Türk özel teşebbüsüne örnek olmuşlardır. Kamu ve özel ekonomik kuruluşların birlikteliği, dayanışması, Türk ekonomisinin hızla kalkınmasını, bugünkü seviyeye gelmesini sağlamıştır.

Devletçilik sistemini uygulayan Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye'nin değişik yörelerinde dengeli bir şekilde sanayi kuruluşlarına sahip olmuştur.

Bu ilkeye dayanarak oluşturulan iktisadi devlet teşekküllerinin görevi, ekonomik gelişmenin yanında bulunduğu yörenin sosyal ve kültürel gelişmesini de sağlamaktır.” (Çetin, v.d.: 45). denilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, ikinci ünite olan “ Ülkemizde Nüfus” ünitesinde; “ Devletin < Sosyal Devlet > olma niteliği çerçevesinde vatandaşlara sağladığı hak, sorumluluk ve ödevleri vatandaşların da aynı konuda duyarlılığından ” bahsedilerek “ Vatandaşlarına iş ve eğitim imkânı sağlayan devlet aynı zamanda çalışanlara sosyal güvence sağlamakla da yükümlüdür” (Genç, v.d., 2006: 47) ifadesi kullanılmaktadır. Bu doğrultuda sosyal güvenlik kurumları da tanıtılmaktadır.

“ Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde de, Devletler Nasıl gelişir konu başlığı altında; devletlerin ekonomik olarak gelişmelerinde etkili olan faktörler neler olabilir? Sorusuna cevap aranmaktadır.

Sonuç olarak devletçiliğin; sosyal bilgiler ders kitaplarında siyasi içerikli kavramlardan birisini teşkil ettiğini öğrenmekteyiz. Konu olarak ideolojik bir yönü olsa da çok ayrıntılı olarak ele alınmayıp çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak işlendiğini söyleyebiliriz.

Çocuk devletçilik ilkesini iyice özümserse, sonradan gelen ekonomi ile ilgili konuları işlediğinde bu ilkenin daha da pekişmesine olanak sağlayacaktır. Söz gelimi devletçilik

ilkesi adım adım Türkiye ünitesinde geçmektedir. Bu ilkeyi öğrenen çocuk, sonraki üniteler olan ürettiklerimiz, gerçekleşen düşler gibi ekonomik unsurlar içeren ünitelerde hem devleti hem de devlet-ekonomi ilişkisini daha iyi kavrayacaktır.

3.5. Halkçılık

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yapılan inkılabların temel olan ilkelerinden bir diğeri önemlisini Halkçılık oluşturmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye ” ünitesinde, halkçılık, Atatürk ilke ve İnkılabları konusunda geçmektedir.

Atatürk’e göre: “ Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk milleti denir.”
(Karagöz, v.d.: 55).

Bir ülkede oturan ve o ülkeyi vatan bilen insanlara halk denir. Türk halkı bir bütündür, yönetimin kaynağıdır. Hiçbir kişiye, aileye, ya da zümreye ayrıcalık tanımaz. Yasalar önünde her Türk vatandaşı aynı haklara sahiptir (Karagöz, v.d.: 55).

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde ise bu ilke (halkçılık); bakanlığın hazırladığı kitapta yer alan tanıma benzer bir tanım kullanılmaktadır. Şöyle ki;

“Halk sözcüğü, bir ülkede oturan ve o ülkeyi vatan bilen insanlar için kullanılır.”
(Çetin, v.d.: 44)

Devamında halkçılıkla ilgili şu düşüncelere yer verilmektedir. “Halkçılık ilkesi, halkın refah ve mutluluğunu amaçlar. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa ayrıcalık tanımaz. Herkes, devlet hizmetlerinden eşit şekilde yararlanma hakkına sahiptir. Bu ilkeye göre bütün vatandaşlar kanunların öngördüğü şekilde haklarını arayabilirler (Çetin, v.d.: 44)

Halkçılık ilkesi, devletin vatandaşa, vatandaşında devlete karşı hak ve görevlerini çağdaş şekilde düzenler. Bu ilkeye göre milli egemenliğin dayandığı esas, halktır. Bu nedenle halkçılık; demokrasinin gerçekleşmesi ve yerleşmesini sağlar (Çetin, v.d.: 44)

Atatürk, halkçılık konusunda diyor ki: “ Halkçılık, toplumun düzenini, çalışmasına, hukukuna dayandırmak isteyen toplumsal bir öğretilerdir. Bizim halkçılığımız, gücün, iktidarın, egemenliğin, halkın elinde bulundurulmasıdır.” (Çetin, v.d.: 44) ifadelerine yer verilmektedir

Özetle halkçılık da sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan önemli bir konudur. Ağaç yaş iken eğilir misali, küçük yaşlardan itibaren çocuğa hak, sorumluluk, yasa, anayasa, kanun gibi kavramlar öğretilmezse ileriki yaşlarda toplumsal katılım sürecinde ciddi problemlerle karşı karşıya kalınabilir.

İşte Sosyal bilgiler bu duruma çözüm olabilecek niteliktedir. Hem bakanlığın hem de özel kesimin hazırladığı sosyal bilgiler ders kitapları, kanun, kanun önünde eşitlik, devletin vatandaşa, vatandaşın devlete olan hak ve sorumluluklarını işleyen konu ve üniteler içermektedir. Halkçılık ilkesi de bunları anlamak için bir başlangıç oluşturmaktadır. Örneğin beşinci sınıfın sosyal bilgiler ders kitabında ilk ünite haklarımı öğreniyorum ünitesidir. İkinci ünite olan adım adım Türkiye ünitesinde halkçılık konusu yer almaktadır. Çocuk ilk olarak hak ve sorumluluk gibi kavramları göreceğinden bu bilincin oluşmasına temel teşkil eden halkçılık ilkesini öğrenecektir.

3.6. Demokrasi

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında, birinci ünite olan “ Kendimi Tanıyorum ” ünitesinde, direkt demokrasi kavramı geçmese de bize demokrasinin özellikleri hakkında ipuçları vermektedir. Çünkü bu ünitenin özet bölümünde şu ifadeler kullanılmaktadır. “Bireysel farklılıkları tanıyarak kabul etmeyi, duygular ile düşünceler arasındaki ilişkiyi, farklı durumlarda gösterdiğimiz duygu ve düşüncelerimizin neler olduğunu, başkalarının duygu ve düşüncelerine saygılı olmayı, yaşamımıza ait önemli olayların neler olduğunu öğretmektir.” denilmektedir (Tekerek, v.d.: 33) Aslında bunlar bir anlamda demokrasinin özelliklerini ifade eden tanımlamalardır.

İkinci ünite olan “ Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde de bağımsızlık ve cumhuriyet konusu anlatılmıştır. Burada Atatürk’ün devletlerin yönetim şekillerini de inceleyerek Türk milletine en uygun yönetim biçiminin Cumhuriyet olduğu ifade edilmektedir.

Yedinci ünite olan “ İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde de, seçim, kamuoyu, parti, milli egemenlik, meclis (parlamento), hükümet, milletvekili gibi konular anlatılmıştır. Bu kavramlardan yola çıkılarak ileride demokrasi konusuna geçişte bir ön hazırlık olması bakımından yararlı olabilir.

Özel kesim tarafından hazırlanan **4. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da, birinci ünite olan “ Kendimi Tanıyorum” ünitesinde bakanlığın hazırladığı ders kitabındaki gibi direkt demokrasi kavramı geçmese de, benzerlik ve farklılık, hoşgörünün ne olduğu; ikinci ünite olan “ Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde de barış, cumhuriyet ve dayanışmanın ne olduğu ifade edilerek bize demokrasinin özellikleri hakkında ipuçları vermektedir.

Aynı şekilde yedinci ünite olan “ İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde de; seçim, bağımsızlık, devlet, liderlik, yönetim, milli egemenlik, temel hak ve özgürlükler gibi konular izah edilerek öğrenciye ileride demokrasi konusuna geçişte bir ön hazırlık olması bakımında yararlı olabilir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye ” ünitesinde, Atatürkçük Düşünce Sistemi başlıklı konuda, Mustafa Kemal’in demokrasinin uygulanması için köklü ve büyük inkılâpların yapılması gerektiği ifade edilmektedir.

Yedinci ünite olan “ Bir Ülke ve Bir Bayrak” ünitesinde de; bizim için cumhuriyet ve demokrasi başlıklı konuda demokrasinin özelliklerinden şöyle bahsedilmektedir. Demokrasi de:

- İfade özgürlüğü vardır.
- Kişisel haklara saygı vardır.
- Herkesin yasa önünde eşitlik hakkı vardır.
- Çoğunluğun yönetimi vardır.
- Serbest ve düzenli seçimler vardır.

İfade edilerek Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yönetiminde demokrasi vardır denilmektedir(Karagöz, v.d.: 52). Ayrıca Cumhurbaşkanının devlet en yetkili kişisi

ve Türk milletinin temsilcisi olduğu, ülkemiz, vatandaşlar tarafından seçilen başbakan ve onun belirlediği Bakanlar Kurulu tarafından yönetildiği denilerek demokrasiye vurgu yapılmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde; demokratik yönetimin Atatürk ilkelerinin uygulanmasıyla sürdürülebileceği ifade edilmektedir. Çünkü Atatürk ilkelerine bağlı kalmak, Türkiye Cumhuriyeti'nin devamlılığını sağlamak demektir.

Yedinci ünite olan “ Bir Ülke Bir Bayrak” ünitesinde de; Atatürkçülüğün hürriyet ve demokrasi anlayışı olduğu belirtilmektedir. Yaşamımızın her alanında demokrasi, konu başlığı altında demokrasi hakkında şu ifadelere yer verilmektedir; “ Toplumsal yaşamı düzenlemek için konulmuş kurallara uyulmadığında, toplumun her kesiminde insan zarar görebilir. Demokrasinin temeli olan hukuk kuralları toplumun her kesimi için bağlayıcıdır ve vazgeçilmezdir. Demokrasinin olmadığı yerde, insan hakları eşitlik, özgürlük gibi değerler korunamaz. Demokratik yaşamın temeli, sorunun çözümüne katılım ile mümkündür. Birlikte alınan kararların, karara katılan herkes tarafından yerine getirilmesi gerekir. Katılımın en iyi örnekleri ise oy kullanmak ve aday olmaktır.” (Çetin, v.d.: 141)

Aynı ünite de demokrasi ve yönetim konusunda ise, ülkemizde işleyişin devam edebilmesi için farklı sorunların çözümüne yardımcı olacak merkezi ve yerinden yönetim birimlerinden söz edilmektedir

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında, altıncı ünite olan “ Demokrasinin Serüveni” ünitesinde, bütünüyle Demokrasi konusu işlenmektedir. Bu ünite de yer alan konulardan < Hangi Yönetim Daha Demokratik > konusunda; “ Demokrasi sayesinde duygu ve düşüncelerimizi özgürce ifade edebiliriz, yasalar çerçevesinde herkese eşit mesafe de olmak demokrasinin temel ilkelerindendir, Demokrasilerde katılım ve çoğunluğun düşüncelerinin yönetime yansması ve azınlıkta kalanların haklarının korunması esası vardır. Ülkeyi yönetmek için kurulan siyasi partiler, demokrasinin vazgeçilmez öğelerindendir (Genç, v.d.: 140) gibi özellikler ifade edilerek demokrasinin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca yine aynı ünite de tarihten günümüze demokrasi yolculuğu konusunda da, geçmişten günümüze demokrasinin geçirdiği süreç ele alınmaktadır. Atina'dan, Roma'dan, İngiltere'deki Magna Carta Libertatum'dan, Avrupa'daki Aydınlanma Felsefesinden, Fransa'daki İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinden, İlk Türk Meclisi (Meclis-i Umumi)'den, 23 Nisan 1920'de açılan İlk Meclise kadar demokrasinin gelişiminden söz edilmiştir. Böylece hem Avrupa hem de Türkiye'deki demokrasi serüvenine ışık tutulmaktadır.

Avrupa'daki Demokrasinin gelişimine değinilirken; "Avrupa'da aydınlanma felsefesiyle anayasal demokrasinin düşünce temelleri atılmıştır. İkinci dünya savaşı sonunda savaştan yenik çıkan diktatörlüklerin yıkılmasıyla demokrasi, Avrupa ve Japonya'da güçlenmeye başladı, Berlin duvarının yıkılması ve Doğu Avrupa ülkelerinin dağılması bu ülkelerde demokrasinin yayılmasına zemin hazırladı (Genç, v.d.: 140) şeklinde ifade edilerek demokrasinin gelişimi ele alınmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **6. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da, altıncı ünite olan " Demokrasinin Serüveni" ünitesinde; demokrasinin gelişimi, demokrasinin temel taşları gibi konu başlıkları ile demokrasinin önemine vurgu yapılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, altıncı ünite olan "Yaşayan Demokrasi" ünitesinde, bütünüyle Demokrasi konusu işlenmektedir. Ünite Değerlendirme bölümünde < Neler Öğrendik? > sorusuna: "Tarihte kurulmuş Türk devletlerinin yönetim şekillerini ve bu yönetimlerin değişen ve devam eden niteliklerini; Ülkemizin, Anayasanın 2. Maddesinde belirtilen insan haklarına saygılı, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olduğunu, bu niteliklere uygun uygulamaların örneklerini; Devletin karar alma mekanizmasını bazı kuruluşların etkilediğini, bu kuruluşların, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri, medya ve vatandaşlar olduğunu; bir sosyal faaliyet alanı olan izcilik çerçevesinde grup içinde demokrasinin nasıl uygulandığını, öğrendik" cevabı verilmektedir (Genç, v.d.:155)

Sonuç olarak sosyal bilgiler ders kitaplarıyla eğitim gören öğrenci demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklayabilir. Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrayabilir. Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını öğrenir. Demokrasinin temelinin özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir.

Ayrıca öğrenci geçmişten günümüze birçok demokratik yönetim şekli ve uygulamalarının olduğunu, demokrasi kurallarının uygulandığı sistemlerin insan onuruna değer verdiğini öğrenir. Demokrasinin uygulandığı yönetimlere kavuşuncaya kadar insanoğlunun uzun bir serüven yaşadığını, demokrasilerde kişilerin hak ve özgürlüklerinin yasalarla güvence altına alındığını, başkalarının hak ve özgürlüklerine kendi hak ve özgürlüklerimiz kadar değer vermek gerektiğini kavrayabilir.

3.7. Din ve Laiklik

Din ve Laiklik konusu diğer konular kadar geniş yer tutmamaktadır. Ama Atatürkçülük ile ilgili geçen konularda din ve laiklikten de bahsedilmektedir. Çünkü Atatürk ilke ve inkılâplardan bir tanesini de Laiklik ilkesi oluşturmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde, Yaşasın Cumhuriyet konusunda; “ Ülke yönetiminde ikilik oluşturduğundan TBMM hükümeti 3 Mart 1924’te halifelik makamını kaldırmıştır. Böylece laikleşme için önemli bir adım atılmıştır ifadesi kullanılmaktadır. Aynı tarihte tekke ve zaviyelerde kapatılmıştır. Osmanlılarda medreselerin yanında modern okullar ve azınlık okulları kurulmuştu. Bu durum eğitim ve öğretim birliğini engelliyordu. Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) kanunu ile eğitimdeki bu ikilik de giderildi. Medreseler kapatılarak modern okullar kuruldu. Böylece laiklik doğrultusunda inkılâplar yapıldı (Karagöz, v.d.: 55) bilgisi verilmektedir. Atatürk ilkeleri konu başlığı altında da laiklik konusuna şöyle değinilmektedir:

“ Cumhuriyetten önce devleti yöneten padişah, din ve devlet işlerini birlikte yönetmekteydi. Cumhuriyetle birlikte vatandaşların din ve vicdan hürriyetleri güvence altına alınmıştır. Laiklik ilkesine göre herkes vicdan, dini inanç ve düşünce hürriyetine sahiptir.” (Karagöz, v.d.: 54)

Atatürk’e göre “ Din vicdani bir mesele olduğundan, cumhuriyet din fikrini, devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı başlıca ilke edinmiştir” denilmektedir. (Karagöz, v.d.: 55)

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde; laikliğe Atatürk İlke ve inkılâpları konusunda geniş yer verilmektedir. Laiklik şöyle tanımlanmaktadır:

“ Laiklik, dinin; devlet düzeni, eğitim ve hukuk sistemleri ile toplumsal yaşayış üzerindeki etki, baskı ve denetiminin kaldırılmasıdır.” Cumhuriyet yönetimiyle birlikte laiklik ilkesinin gereği olarak din ve devlet işleri birbirinden ayrıldı. Devlet yönetiminde din kuralları yerine millet egemenliği esas alındı. Bunun sonucunda çağdaş, modern bir toplum haline geldik ifadesi kullanılmaktadır. (Çetin, v.d.: 46)

Türkiye cumhuriyeti vatandaşlarının din ve vicdan hürriyeti, anayasa ile güvence altına alınmıştır. Laiklik ilkesi, dini inanç ve duyguların sömürülmesine izin vermez. Atatürk laiklik konusunda, “ Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir. Ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için akla, fenne, bilime ve mantığa uyması lazımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen uygundur.” (Çetin, v.d.: 46).

“ Din, bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünüşe ve düşünceye karşı değiliz. Biz sadece din işlerini, millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyor; bilerek ve eyleme dayanan gerici hareketlerden sakınıyoruz. Gericilere asla fırsat vermeyeceğiz” (Çetin, v.d.: 46). Diyerek laiklik ve İslam dini konusundaki anlayışını açıkça dile getirmiştir.

Atatürk taassup konusunda da, “ Farklı inanıştaki kimseler, birbirine, kin, nefret besliyorlarsa, birbirlerine acıyorlarsa, bu gibi kimselerde hoşgörü yoktur; bunlar bağnazdırlar. Kendi düşünce ve inançlarından başkasını kabul etmezler. Hoşgörü o kimse de vardır ki, vatandaşın veya herhangi bir insanın vicdani inanışlarına karşı, hiçbir kin duymaz, bilakis saygı duyarlar.” (Çetin, v.d.: 46) demiştir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, üçüncü ünite olan “ Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde, Farklı Kültürler bir arada yaşadı konu başlığı altında, hoşgörülü olma ve Osmanlı dönemindeki Din ve Vicdan Özgürlüğü ile farklı inançların bir arada yaşadıklarına ilişkin konulara vurgu yapılmaktadır. Örneğin ünlü bir düşünür olan Max Müller'in; “ Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyanlar, pek çok imtiyaza sahipti. Sefirler arasında birçok Hıristiyan bulunduğu gibi, vekillerin

bir kısmı da Hıristiyan'dır. Tolerans bakımından biz ne İngiltere'de ne de Hindistan'da Türklerle boy ölçüşemeyiz" (Genç, v.d.,: 73), sözüne yer verilmektedir.

Aynı ünite de bir başka düşünür olan Sanz ise şu ifadeyi kullanmaktadır: " Adalet ve Hukuk yoluyla toplum düzenini sağlayan Türkler, Hıristiyan ve Müslüman farkı gözetmeksizin adaleti herkese eşit olarak tatbik ederler. Belli başlı kadıların masalarında İncil ve Tevrat bulunur. Hıristiyanları İncil, Yahudileri Tevrat üzerine yemin ettirirler." (Genç, v.d.,: 73).

Altıncı ünite olan "Yaşayan Demokrasi" ünitesinde: " Devletimiz dine dayalı ayrıcalıkları reddeder. Herkes vicdan özgürlüğüne sahiptir; yani herkes dilediği inanca sahip olabilir ve kimse herhangi bir inanç ve kanaate sahip olmaya zorlanamaz. Herkes, başkalarının hak ve hürriyetlerini ihlal etmediği sürece dilediği gibi ibadet etme hakkına sahiptir. Devlet, hangi dine mensup olursa olsun tüm inananlara ve inanmayanlara eşit davranır." (Genç, v.d.,: 143).

Sonuç olarak ülkemizde cumhuriyetimizin ve demokrasimizin güçlenmesini istiyorsak tek dayanağımızın, anayasamızın laiklik ilkesi olduğunu hiç unutmamalıyız. Laiklik olmayan ülkelerde milli egemenliğe dayalı yönetimlerin ve demokrasilerin yerleşmesi ve gelişmesi mümkün olamaz.

Laiklik ilkesi sayesinde ülkemizde eğitimde, öğretimde, hukuk sistemimizde, sosyal ve ekonomik hayatta birçok yenilik yapılabilmektedir.

3.8. Kadın ve Aile

Sosyal bilgiler ders kitaplarında aile ve kadın konusu önemli konulardan bir tanesini oluşturmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, birinci ünite olan " Kendimi Tanıyorum" ünitesinde, hayatım ve ailem konu başlığı altında ailenin yapısı hakkında bilgiler verilerek, ailenin bir üyesini oluşturan çocuktan bahsedilmektedir. Ardından soy ağacı kavramından söz edilerek, çocuğun tüm akrabalarını gösteren soy ağacı gösterilmektedir.

İkinci ünite olan “ Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde, aile tarihi yazıyoruz konusu işlenmektedir. Burada aileye ait nesnelere ile değişik yollardan edinilen bilgiler kullanılarak çocuktan aile geçmişine ait bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Soyadının nereden geldiğini araştırma gibi.

Bu ünite de kadın konusu, daha çok kurtuluş savaşındaki kadının kahramanlıkları yönü ile işlenmektedir. Türk kadının cephede savaşan askerlere nasıl yardım ettiği anlatılmaya çalışılmaktadır. “Yurdumuzun işgal edilmeye başlamasından sonra, kurtuluş savaşı mücadelesinde kadınlar önemli işler başarmıştır. Asker Saime, Kara Fatma (Fatma Seher Erden) gibileri Türk tarihinin önde gelen kadın kahramanlarıdır. Bu kahramanların dışında Gördesli Makbule, Binbaşı Ayşe, Nezahat Hanım, Süreyya Sülün Hanım, Halide Edip, Kılavuz Hatice gibi Türk kadınları gerek cephede, gerekse cephe gerisinde birçok yararlılıklar göstermişlerdir.” (Tekerek, v.d.: 57)

Atatürk, Kurtuluş Savaşı döneminde Türk kadınlarının kurduğu cemiyetlerle görüşme halindeydi. Onların çalışmalarını takdir etmekteydi. Yaptığı inkılâplarla da kadınlara gerekli değeri verdiğini göstermiştir.

Altıncı ünite olan “ Hep Birlikte” ünitesinde Ailenin Önemi konu başlığı altında; aile bireyleri arasındaki dayanışma ve iş bölümünün önemi kavratılmaya çalışılmaktadır. Aile kurmanın sosyal hayatın en önemli olaylarından birisi olduğu ifade edilmektedir. Ailedeki birliğin karşılıklı anlayış ve iş bölümü sayesinde sürdürülebileceği, aile içerisindeki bu anlayış ve iş bölümünün toplum hayatına da yansıtacağı anlatılmaktadır. Dolayısıyla toplumda da aile ortamındaki gibi düzenli bir işleyiş söz konusu olacağı vurgulanmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında da, birinci ünite olan “ Kendimi Tanıyorum” ünitesinde, aileden bahsedilmiştir. Aile toplumsal açıdan ele alınmamıştır. Ünitenin başlığına uygun olarak çocuğun kendini daha yakından tanımasına yönelik olarak aileden bahsedilmiştir. Ardından akrabalık olgusunun öğrenilmesi için soy ağacı kavramına değinilmiştir.

İkinci ünite olan “ Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde de aile geçmişine ait bilgiler verilmesini isteyen aile geçmişimin ipuçları başlıklı konu işlenmektedir.

Bu ünite de kadına < Türk Kadını > konu başlığıyla yer verilmektedir. Milli Eğitimin hazırladığı ders kitabındaki gibi Kurtuluş savaşındaki kadının başarılı mücadelesine değinilmektedir. Türk kadını anlatılırken; “ Türk kadını Milli Mücadele yıllarında da sorumluluktan kaçmamıştır. Erkekleri cephede savaşta olan Türk kadını, savaş alanına cephaneye, yiyecek ve erzak taşımış ve bu mücadelenin zaferle sonuçlanmasında büyük pay sahibi olmuştur. (Yavuz: 34)

Atatürk Türk Kadını hakkında şu bilgileri vermiştir; “Bir toplum (erkek ve kadından) yalnız birinin çağdaş gerekleri edinmesiyle yetinirse o toplumun yarıdan fazlası zaaf içinde kalır. Bir millet ilerlemek ve medenileşmek isterse özellikle bu noktayı esas almak zorundadır. (Yavuz: 34). Atatürk Türk kadınının Milli Mücadele içindeki rolünü şu sözlerle açıklıyor. Dünyada hiçbir milletin kadını, “Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim diyemez.” (Yavuz: 34) İfadelerine yer verilmektedir.

Yine aynı ünite de kadın için şu ifadeler kullanılmaktadır. “Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her konuda yükselmelerini sağlamaktır. Dolayısıyla kadınlarımız âlim ve fen bilgini olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Kadınlar toplumsal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı olacaklardır denilmektedir (Yavuz: 34).

Türk kadınının toplum hayatındaki rolünün gelişmesi için cumhuriyetin ilanından sonra bazı çalışmalar yapılmış ve Türk kadını birçok hakka kavuşmuştur.

Altıncı ünite olan “ Hep Birlikte” ünitesinde, ailedeki iş bölümü başlığı altında aile konusu anlatılmaktadır.

“ Hayatımızı tek başımıza sürdürebilir miyiz? Böyle bir durumla karşılaştaydık neler yapardık, düşünelim. Cümlesiyle konuya giriş yapılmaktadır. Ardından, ailemiz içinde yaşadığımız en küçük sosyal kurumdur. Ailemiz toplumumuzun oluşmasında ve bizim yetişmemizde en önemli rolü oynayan topluluktur. Ailemizde yer alan herkesin bir rolü ve sorumlulukları vardır. Ailemizdeki tüm bireyler rollerinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirirler. Böylece aile içerisindeki düzen, hoşgörü ve iş bölümü içerisinde yürütülür. Bu iş bölümü sayesinde ailemiz içerisinde yapılması gereken değişik

görevler, yardımlaşarak yerine getirilmiş olur.” (Yavuz: 111). Denilerek ailenin önemi vurgulanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, birinci ünite olan “ Haklarımı Öğreniyorum” ünitesinde bireyden yola çıkılarak ailedeki dayanışma-kitapta takım çalışması olarak yer almakta- ve iş bölümünün önemine değinilmektedir.

İkinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde, Atatürk ve Kadın Hakları başlığı altında kadın konusuna şöyle değinilmektedir:

“ Toplumun temeli olan aile içinde özellikle kadınlar ile ilgili olarak önemli yenilikler getirildi. Atatürk, kadın ve erkek eşitliğine büyük önem veriyordu. Atatürk’e göre; bağımsızlığımızın kazanılmasında üzerine düşen görevi yerine getiren Türk kadını, devletin yönetiminde de söz sahibi olmalıydı. Türk kadını, bilgisiyle, görgüsüyle, devlet ve ülke yönetiminde görev alabilecek yeteneğe sahipti (Karagöz, v.d.: 64).

17 Şubat 1926’da, Türk Medeni Kanunu’nun kabulü ile kadınlarımız birçok yeni hakka kavuşmuştur. Fakat henüz kadın erkek arasında tam bir eşitlik kurulmamıştı. Resmi nikâh usulü ve tek eşle evlilik getirildi. Kadına boşanma hakkı verildi. Mirasta kadın-erkek eşit sağlandı. Böylece Türk ailesinin kuruluşu ve işleyişi çağdaş ekonomik hale geldi. Atatürk’ün önderliğinde 3 Nisan 1930’da Türk kadınlarına belediye ve muhtarlık seçimlerine katılma hakkı verildi (Karagöz, v.d.: 64)

1934 yılında anayasada yapılan bir değişiklikle, Türk kadınlarına milletvekili seçme ve seçilme hakkı verildi. O dönemde Avrupa’da kadınlara bu haklar tanınmamıştı. Atatürk bu alandaki devrimleri ile Avrupalılara örnek oldu. 8 Şubat 1935’de yapılan milletvekili seçimlerinde Türk kadını ilk kez oy kullanmıştır. İlk seçimde 18 milletvekili oldu.” (Karagöz, v.d.: 64). İfade edilerek kadının önemine değinilmektedir.

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, birinci ünite olan “ Haklarımı Öğreniyorum” ünitesinde, Milli Eğitimin hazırladığı ders kitabındaki gibi çocuğun haklarını öğrenmesinden yola çıkılarak, aileye, ailedeki işbirliğine, ailedeki hak ve sorumlulukların önemine değinilmektedir.

İkinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde, kadın hakları konu başlığı altında kadın konusu milli eğitim bakanlığının hazırladığı kitapla paralellik göstermektedir. Bu ünite de kadın konusu için:

“ Türk kadını, haklarını Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Mustafa Kemal’in önderliğinde gerçekleşen cumhuriyet yönetimi sayesinde kazandı.” denilerek yukarıda yazdığımız hakların yanı sıra kadınlara resmi nikâh zorunluluğu getirildi, istediği işte çalışma ve okuma hakkı verildi. Atatürk İzmir’de yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir. “ Kadınlarımızın her konuda yükselmelerini sağlayacağız. Kadınlar, geleceğe doğru erkeklerle birlikte yürüyecekler ve birbirinin yardımcısı olacaklardır.” denilmektedir. (Çetin, v.d.: 40)

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6. sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında, altıncı ünite olan “ Demokrasinin Serüveni” ünitesinde, eşitliğe doğru konu başlığı altında tarihten günümüze kadar kadın hakları ile ilgili gelişmelerin tarihsel süreç içinde ele alındığını görmekteyiz. İlk Türk devletlerinden cumhuriyetin kuruluşuna kadar ki kadın hakları ile ilgili gelişime değinilmiştir.

Özel kesim tarafından hazırlanan **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, altıncı ünite olan “ Demokrasinin Serüveni” ünitesinde, Milli Eğitimin hazırladığı ders kitabındaki gibi Türk kadınının geçmişten bugüne kadar sahip olduğu haklar ele alınmıştır. Bu ünite de ayrıca cinsiyet ayrımcılığı konusu da özellikle vurgulanmıştır. Atatürk cinsiyet ayrımcılığını reddetmiş ve bu konuda da “ Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır: Büyük Türk kadınına çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur.” ve “ Pek yakın bir gelecekte, kadının her manasıyla erkekle eş olacağı bir dünya doğacaktır.” (Kolkısa, v.d.: 164) demiştir.

Devamında şu önemli bilgi verilmektedir; “Türkiye cumhuriyeti anayasası, kadın veya erkek herkesin çalışma hayatında eşit fırsatlara sahip olmasını ve hiçbir ayırım yapılmamasını öngörmektedir. Ayrıca, kadınlara ve erkeklere ödenen ücretlerde eşitlik olmasını şart koşmaktadır. Türkiye, uluslar arası alanda da kadınlar ve erkekler için eşit fırsatlar ve hakların gerçekleştirilmesi arzusu ortaya koymuştur. Örneğin <Kadınlara

Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesini imzalamıştır> (1986) denilmektedir (Kolukısa, v.d.: 164).

Sonuç olarak günümüzde Türk kadını, erkeklerin geçtiği bütün öğretim basamaklarından geçmekte, toplum hayatının her kademesinde görev alabilmektedir. Yargıç, doktor, öğretmen, avukat, polis vb. mesleklerde çalışarak ailesine ve yurt ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Sosyal bilgiler ders kitaplarında kadınların gittikçe toplum hayatının her alanında etkin bir rol oynamaya başladıkları görüşü ele alınmaya çalışılmaktadır. Böylece öğrenci, kadın-erkek arasında bir fark ve ayırım olmadığını bilincine vararak eşit haklara sahip olduklarını öğrenebilecektir.

3.9. Ekonomi

Sosyal bilgiler ders kitaplarında ekonomi konusu da önemli konular arasındadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, dördüncü ünite olan “ Üretimden Tüketime” ünitesinde, ekonomi kavramı tam olarak geçmese de ekonomik unsurlara değinilmektedir. Öncelikle ele alınan konu çocuğun istek ve ihtiyaç arasındaki ayrımı yapabilmesini sağlamaktır. Daha sonra maaş, ücret, bütçe, tasarruf gibi ekonomik unsurların öğrenilmesi işlenmektedir. Ardından öğrenci işe koşularak, fiş, fatura, fiyat etiketi, garanti belgesi, bilinçli tüketici, üretim, dağıtım, tüketim, üretim tarihi ve son kullanma tarihi gibi kavramların öğrenilmesine yönelik olarak bir çalışma ödevi verilip konunun öğrenilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

Böylece birey istek ve ihtiyaçlarını ayırt edip, mevcut kaynaklarla ihtiyaçlarını ilişkilendirmeyi kazanacaktır. Ayrıca insanlarla meslekler arasında ilişki kurmayı öğrenmeyi de sağlayacaktır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, dördüncü ünite olan “ Üretimden Tüketime” ünitesinde, Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı kitaba benzer şekilde konular ele alınmıştır. Ek olarak paranın ortaya çıkış tarihini ele alan bir konu anlatılmakta ve öğrencinin alışveriş yapması istenerek bilinçli tüketici kavramı öğretilmeye çalışılmaktadır.

Dördüncü sınıf çağındaki çocuk için ekonomi kavramı biraz ağır gelebileceği için ilk etapta ekonomi konusuna direkt geçiş yapılmadan yukarıda saydığımız kavramların öğretilmeye çalışılması ileride ekonominin anlaşılması için önem taşımaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde, ekonomide güçleniyoruz başlığı altında ekonomiye geniş yer verildiğini görmekteyiz. Özellikle Atatürk’ün önderliğinde yapılan ekonomik atılımlara vurgu yapılmaktadır. Bu ünite de ekonomi ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“ Bir ülkenin güçlenmesini sağlayan en önemli etkenlerden biri de ekonomisidir. Cumhuriyet kurulduktan sonra, Atatürk ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla 17 Şubat 1923’te İzmir İktisat Kongresi’ni topladı. Bu kongre sonucunda Milli Ekonomi ilkesi kabul edildi. Böylece tükettiğimiz ürünleri kendimiz üretmeye başladık (Karagöz, v.d.: 62).

Ayrıca, tarımda makineleşmeye hız verildi. Liman ve iskelelerimiz arasında gemi işletme hakkı, 1926 yılındaki Kabotaj Kanunu ile Türk vatandaşlarına verildi. Devletin öncülüğünde büyük sanayi kuruluşları kuruldu. Ülkenin ihtiyacı olan ürünler (demir-çelik, kumaş, deri, kâğıt gibi) ülkemizde üretilmeye başlandı. Sanayi alanında devletin yanında özel sektörde desteklendi.” denilmektedir. (Karagöz, v.d.: 62).

Buradan Atatürk’ün siyasi alanlardaki çalışmalarının yanında ekonomik çalışmalara da önem verdiğini görmekteyiz. Ekonomik kalkınmaya büyük önem vermiştir. Çünkü “Bağımsızlığımızı tam olarak gerçekleştirebilmek için en kuvvetli temel ekonomidir.” (Karagöz, v.d.: 62) ilkesini benimsemiştir.

Dördüncü ünite olan “ Ürettiklerimiz” ünitesi de, ekonomi ile alakalı bir başka ünite dir. Bu ünite de ekonomi kavramı öğretilmeye çalışılırken, bireyin yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikleri ilişkilendirmesi, yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere ilişkin meslekleri belirlemesi, yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlerin ülke ekonomisindeki yerini değerlendirmesi ile ekonomideki insan etkisini öğretmek amacı güdülmektedir.

Beşinci ünite olan “ Gerçekleşen Düşler” ünitesinde Atatürk, bilim ve teknoloji konu başlığı altında, Atatürk’ün şu sözü ekonomiye verdiği önemi göstermesi bakımından

önemlidir. “ Siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar ekonomik zaferlerle taçlandırılmazsa kazanılan zaferler kalıcı olmaz az zamanda kaybedilir. Bu millet, ekonomik bağımsızlığını elde ederse o kadar kuvvetli temel üzerinde yerleşmiş ve ilerlemeye başlamış olacaktır ve artık bunu yerinden kımıldatmak mümkün olmayacaktır. İşte düşmanlarımızın, hakiki düşmanlarımızın bir türlü rıza göstermedikleri budur.” denilmektedir. (Karagöz, v.d.: 128)

Sekizinci ünite olan “ Hepimizin Dünyası” ünitesinde ithalat, ihracat gibi ekonomik kavramlara değinilmiştir. Çocuğa, hepimiz bir ülkenin ürettiği ürünü kullanabiliriz, kendi ülkemizde üretilmeyen herhangi bir ürünü de başka ülkelerden alabiliriz ya da kendi ürettiklerimizi dışarıya sattığımızda olur düşüncesini vermek amaçlanmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, dördüncü ünite olan “ Ürettiklerimiz” ünitesinde de, yaşanan bölgedeki ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikler ilişkilendirilmeye, yaşanan bölgedeki ekonomik faaliyetlere ilişkin meslekleri belirleme ile ekonomideki insan etkisini fark etme öğretilmeye çalışılmaktadır.

Sekizinci ünite olan “ Hepimizin Dünyası” ünitesinde de ekonomiye, Milli Eğitimin hazırladığı ders kitabına benzer şekilde değinilmektedir. Burada da ithalat, ihracat ile uluslar arası ticaret kavramları işlenerek bireyin ülkeler arasında ekonomik alışveriş olduğunu fark etmesi amacı güdülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, üçüncü ünite olan “ Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde, insanların yaşamlarını sürdürmeleri için buldukları ekonomik faaliyetler ile ülke ekonomisini etkileyen bazı etmenler anlatılmaktadır. Ayrıca yaşanan bölgede yetiştirilen ürünlerin ve yurdumuzda yapılan önemli bazı projelerin ülke ekonomisine olan katkıları ele alınmıştır.

Dördüncü ünite olan “ Ülkemiz ve Dünya” ünitesinde, ülkemiz ve dünyadaki diğer ülkelerin ekonomik faaliyetlerini ve bu faaliyetleri etkileyen sebeplerin neler olduğu ele alınmaktadır. Ayrıca bazı ülkelerde önde gelen ekonomik faaliyetler ile bazı ekonomik faaliyetlerin diğerlerine göre üst ya da alt sıralarda yer almasında, tarihi, çevresel ve sosyo-ekonomik sebeplerin olduğu anlatılmaktadır. Ülkelerin baskın olan ekonomik

faaliyetleriyle o ülkede yaşayan insanların gelir seviyeleri arasında yakın ilişki olduğu da vurgulanan bir başka konudur.

Özel kesim tarafından hazırlanan **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, üçüncü ünite olan “ Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde, ülkemizin ekonomisinden bahsedilmektedir. Ülkemizin doğal kaynaklarının ekonomiyi nasıl etkilediğini, ormanların ülke ekonomisine ve insanlara sağladığı faydaların neler olduğu, ülkemizin sahip olduğu kaynakları daha etkili kullanarak ekonomimizin gelişmesi için neler yapılabileceği konuları öğretilmek istenen önemli ekonomik konulardır.

Ekonomiye yön verenler konu başlığı altında ekonomi ile ilgili şu bilgiler verilmektedir. “ Bir ülkenin gelişmişliği ülke ekonomisinin gücüyle ilgilidir. Dünya ülkeleri arasında söz sahibi olmanın yolu güçlü ekonomiye olmaktadır. Bir ülkenin ekonomisini; sanayi, ticaret tarım, hayvancılık, madencilik ve turizm gibi faaliyetlerin hepsi oluşturur. Bu faaliyetlerin hepsi birbiri ile yakından ilişkilidir. Bir ürünün üretimden tüketiciye gelene kadar geçtiği aşamaya ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin hepsine ekonomi denir.” (Kulukısa,v.d.:73).

“Ülke ekonomisinin gelişmesinde ticari faaliyetlerle uğraşan bazı kurum ve kuruluşlar bir araya gelmiştir. Bu kurum ve kuruluşlar oluşturdukları iş sahalarıyla ülkedeki işsizlik oranının düşmesini sağlamaktadır. Ayrıca ürettikleri ürünleri dış pazarlara satarak ülkemize döviz kazandırmakta, böylece ekonomiye katkı sağlamaktadırlar. Bir ülkenin gelişmesine katkı sağlayan kuruluşları, sanayi ve ticaret odaları olarak ayırabiliriz. Ekonomik faaliyetleri her zaman destekleyerek katkı sağlayan bankaları da bu kuruluşlarla birlikte gösterebiliriz.” (Kulukısa,v.d.:73) ifadelerine yer verilmektedir.

Ayrıca bu ünite de değişik meslek gruplarından çalışanlarla meslekleri ve nitelikli insan gücünün ülkemiz ekonomisinin gelişmesindeki rolüne dair röportajlar yapılarak ekonomik kalkınmanın önemi anlatılmaktadır.

Yedinci ünite olan “ Elektronik Yüzyıl” ünitesinde Emeğe Saygı konu başlığı altında, günümüzde hala büyük bir sorun olan korsan kitap, CD ve yayınların ülkemize ve ekonomimize getirdiği zararlara değinilmektedir. “Korsancılığın zararlarına baktığımızda; kayıt dışı ekonomi sebebiyle devletin milyarlarca YTL vergi kaybı olmaktadır. Korsanın önlenememesi yabancı sermaye yatırımının önündeki en büyük

engeldir. Ülkenin ekonomisi ve kültür hayatı için vazgeçilmez olan müzik, sinema, edebiyat sektörlerinin uluslar arası alanda rekabet şansını, gelişimini, bu sektörlerde nitelikli eserler üretilmesini engellemekte ve imkânsız hale getirmektedir. Ekonomik gücü son derece zayıf olan yerli sektörler durma noktasına gelmekte ve yerli üretim yapılamadığından ithalata büyük miktarlarda paralar ödenmektedir bilgisine yer verilmektedir (Kolukısa,v.d.:182).

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, dördüncü ünite olan “ Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde, üretimde makineleşmenin, üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayatımıza etkileri anlatılmaktadır. Devletler Nasıl Gelişir? Konu başlığı altında; Devletlerin ekonomik olarak gelişmelerinde etkili olan faktörlere değinilmektedir. Kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının devletlerin gelişmesindeki önemi anlatılmaktadır. Ayrıca tarihi süreç içerisinde Türklerde meslek edindirme ilgili bilgilere yer verilmekte ve meslekler konusunda tercih yaparken dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmektedir.

Sonuç olarak altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında öğrencinin, coğrafi, teknolojik, doğal kaynaklar ve ihtiyaçların ülkelerin ekonomik faaliyetlerini etkileyen sebepler olduğunu, ülkemizin zengin yeraltı kaynaklara sahip olduğunu ve bu kaynakların nasıl kazanca dönüştürüldüğünü öğretme amacı güdülmektedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında ekonomi konusu öğrenciye yaşayabilmek ve geçinebilmek için insanların yaptıkları işlerin tümü olduğunu kavratılabilecek düzeyde ele alındığını söyleyebiliriz.

3.2 FERTLERDE GERÇEKLEŞMESİ İSTENEN VE İSTENMEYEN DAVRANIŞLAR

3.2.1 Etkin ve Sosyal Vatandaş

“Eğitim kurumlarının en önemli işlevlerinden biri çocuğu iyi bir vatandaş olarak yetiştirmektir. Eğitim kurumları bu işlevi, çocuğun toplumsallaşmasını, içinde yaşadığı toplumun kültürünü, tarihini, kurumları tanınmasını sağlayarak; toplumdaki rollerinin gerektirdiği davranışları, toplumun kendisine sağladığı olanakları ve bunlardan

yararlanma yollarını kazandırarak yerine getirir. Eğitim kurumları bu işlevi yerine getirerek hem bireyin mutlu ve üretken olmasını hem de toplumun sürekliliğini sağlar.

Sosyal bilgiler; İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak tanımlanabilir” (Erden, 1997).

Milli Eğitim Temel Kanununda Sosyal Bilgilerin temel amacı; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş yetişmesini sağlamak olarak ifade edilmektedir (Meb, 2005)

Etkili ve sosyal vatandaşlar yetiştirmek sosyal bilgilerin en önde gelen görevidir. Yeni İlköğretim programına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarına baktığımızda bu amaca uygun olarak hazırlanmış olduklarını söyleyebiliriz. Yüzde yüz mükemmel olmamakla birlikte önceki programlarla kıyaslandığında daha özgürlükçü, bilimsel ve akılcı bir anlayışın hâkim olduğu gözlenmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabının ilk ünitesinde “Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşım” başlıklı konuda kimlik belgesi ve nüfus cüzdanı kavramlarından yola çıkılarak vatandaşlık bilinci verilmeye çalışılmaktadır. Çocuk sahip olduğu kimlik belgelerindeki bilgileri analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunabilir. Ayrıca insanların duygu ve düşüncelerinin birbirinden farklı olduğu, bir arada yaşayabilmek ve geçinebilmek için birbirimizin duygu ve düşüncelerine saygı göstermemiz gerektiği de ifade edilmiştir. Bunun da sorumlu vatandaş olmanın bir gereği olduğu vurgulanmaktadır.

İkinci ünite olan “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde, kültürel değerlerimizi yaşatmak ve sonraki nesillere ulaştırmak için elimizden geleni yapmamız, büyüklerimizden kalan eşyaların kültürümüzün bir parçası olduğunu unutmamamız gerektiği vurgulanmaktadır. “Bugün üzerinde yaşadığımız toprakları, Anadolu’nun her yerinde canları pahasına mücadele eden atalarımıza borçlu olduğumuz, bu bilinçle ülkemizi her türlü tehlikelerden korumaya çalışmamız, sadece savaş alanında mücadele vermeyip diğer

alanlarda da mücadele vermemiz gerektiği etkin ve sorumlu vatandaş olmamızın gereği olarak görülmektedir.” (Tekerek, v.d.: 36)

Yedinci ünite olan “ İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde de çocuğa seçilme hakkının önemi, seçme hakkının önemi ve bu hakkını gerektiği yerde kullanmayı öğrenmesini sağlayarak vatandaşlık bilinci verilmeye çalışılmaktadır. Bunu ünite de geçen şu bilgi notunda görmek mümkündür. “Bütün demokratik ülkelerde partiler vardır. Bunlar ülke yönetimine aday olurlar. Her partinin olduğu gibi her vatandaşında seçimlere katılım hakkı vardır. Vatandaşlar bu haklarını partilere oy vererek kullanırlar.” (Tekerek, v.d.:150)

Özel kesim tarafından hazırlanan **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında yedinci ünite olan “ İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde seçimi öğreniyoruz konu başlığı altında çocuğa vatandaşlık görevi öğretilirken bir ailede seçim günü sabahı yaşananlardan yola çıkılarak öğretilmeye çalışılmaktadır. Şöyle ki:

“ Ali’lerin evinde seçim sabahı olağanüstü bir hareketlilik vardı. Pazar günü olmasına rağmen tüm aile bireyleri sabah erkenden kalkmış ve en güzel kıyafetlerini giymişlerdi. Ali’nin babası Fuat Bey, “ Vatandaşlık görevimizi yerine getirmek ne kadar güzel bir duygu.” Diye söylemişti. Ali’nin kafası karışmıştı. Vatandaşlık görevi ne demektir? Babasına kafasındaki soruyu yöneltti. Fuat Bey, “ Ülkemizde yaşayan ve 18 yaşını bitirmiş olan herkes seçimlerde oy kullanmak zorundadır. Bu görev aynı zamanda bizim kendi yöneticilerimizi seçebilme hakkımızı da sağlar.” diye cevap verdi Ali’ye. (Yavuz: 130). denilerek vatandaşlık bilincinin önemi vurgulanmaktadır.

Milli Eğitim bakanlığının hazırladığı **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabının birinci ünitesi olan “Haklarımı Öğreniyorum” ünitesinde, birtakım haklarımız olduğu, haklarımızı kullanırken de yerine getirmemiz gereken birtakım sorumluluklarımız olduğu ifade edilmektedir. Aile içinde, grup veya takım çalışmasında işbirliği veya sorumluluk almanın önemi vurgulanmaktadır. Etkin bir vatandaş olmanın yanında sorumluluk sahibi de olmayı öğrenmek vurgulanmaktadır.

İkinci ünite olan “Adım Adım Türkiye” ünitesinde, Atatürk ve Eğitim başlıklı konuda bir milletin kalkınmasında eğitimin önemi vurgulanırken; “Atatürk, akılcılığa ve bilimselliğe önem verirdi. Eğitimin, vatandaşların yaşadıkları topluma uyum ve

katkısına inanırdı”. (Karagöz, v.d.: 58). Atatürk’ün bu sözü ile etkin ve sorumlu vatandaş olabilmek için mutlaka eğitim görmenin önemi vurgulanmaktadır.

Yedinci ünite olan “ Bir Ülke Bir Bayrak” ünitesinde de yaşamımızı kolaylaştırmak için yasalar düzenlendiği, yasalarımızın ise dayandığı bir anayasa olduğu, yasalara uymak ve uymayanları uyarmak bir vatandaşlık görevi olduğu vurgulanmaya çalışılmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, bir ülke bir bayrak ünitesinde, vatandaşların temel hak ve görevlerini bildiren anayasa, yasa ve kuralların olduğu yazılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabının birinci ünitesi olan “ Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde Türkiye Cumhuriyetinin Etkin ve Sosyal Vatandaşlığımı konu başlığı altında “Sosyal Bilgiler Dersinde Neler Öğreniyoruz?” sorusuna verilen cevap; “Sosyal bilgiler dersi, bizim Türkiye Cumhuriyeti’nin iyi bir vatandaşı olmamıza katkıda bulunuyor. Sosyal bilgiler dersi toplumu oluşturan insanların etkin ve üretken bir vatandaş olmasında en önemli derstir.” (Genç, v.d.: 26) denilmektedir.

Üçüncü ünite olan “ Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde “ Askerlik nasıl bir vatan borcu ise vergi de vatandaşın ödemesi gereken bir borçtur” (Genç, v.d.: 58) denilerek vatandaşlık görevini yerine getirmenin önemi vurgulanmaktadır.

Altıncı ünite olan “ Demokrasinin Serüveni” ünitesinde Atatürk “...Türkler, demokrat, hür ve sorumluluklarını bilen vatandaşlardır. Türkiye Cumhuriyetinin kurucuları ve sahipleri bizzat kendileridir” (Genç, v.d.: 140) ifadesine yer verilmektedir.

Özel kesimin tarafından hazırlanan **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “ Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde, sosyal bilgilerin Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak gelişimimize katkısının ne olduğu konusunda yapılan bir araştırmanın özetinde şu ifadeler yer verilmektedir:

“Sosyal bilgiler, özgür bir birey olarak fiziksel ve duygusal özelliklerimizin; ilgi, istek ve yeteneklerimizin farkına varmamızı sağlar. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanımızı ve milletimizi sever, haklarımızı bilir ve kullanırız. Sorumluluklarımızı yerine getirir, ulusal bilince sahip birer vatandaş olarak yetişiriz.

İnsanlığın bir parçası olduğumuz bilincini taşıyarak ülkemizi ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösteririz. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanınız.” (Kolukısa, v.d.:26) denilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabının ikinci ünitesi olan “ Ülkemizde Nüfus” ünitesinde, Devlet-Vatandaş El Ele konu başlığı altında vatandaşın eğitim hakkının Anayasada güvence altına alındığı ifade edilerek, Devletin vatandaşların ihtiyaç duyduğu eğitim kurumlarını açmakla yükümlü olduğu belirtilmektedir. Çalışma ve iş imkânı sağlayan Devletin aynı zamanda çalışanlara sosyal güvence sağlamakla yükümlü olduğu da ifade edilmektedir. Ayrıca devletin <Sosyal Devlet> olma niteliği çerçevesinde vatandaşlara sağladığı hak, sorumluluk ve ödevleri vatandaşların da aynı konuda duyarlı olması gerektiği ifade edilmektedir.

Altıncı ünite olan “ Yaşayan Demokrasi” ünitesinde ise; Cumhuriyeti korumak için bir vatandaş olarak size ne gibi görevler düşmektedir? Sorusuna cevap aranmaktadır.

Aynı ünite de Cumhuriyetin Bekçilerine konu başlığı altında: “ Ülkemizi yönetecek kişiler halk tarafından seçilerek iş başına gelmektedir. Bunun için her beş yılda bir genel ve yerel seçimler yapılmaktadır. Seçimlerde oy kullanarak vatandaşlık görevini yerine getiren halkımız yönetimde söz sahibi olur.” (Genç, v.d.:143) denilmektedir.

Yönetimin Özü konu başlığı altında da “ Atatürk’ün vatandaşlık görevlerine önem vermesi, onlara sorumluluklar ve haklar tanınması devlet ile vatandaş arasındaki bağı hangi açılardan güçlendirebilir? (Genç, v.d.:147). Öğrenciden egemenliğin millete ait olmasını dikkate alarak soruyu cevaplandırılması istenmektedir.

Yedinci ünite olan “ Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde de etkin bir vatandaş olarak bizim küresel sorunlar karşısında sorumluluklarımız ve çözüme katkılarımızın neler olabileceği sorgulanmaktadır.

Sonuç olarak sosyal bilgiler dersi Milli Eğitimin amacına da uygun bir şekilde; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş yetişmesini sağlayacak biçimde düzenlenmiştir. Ayrıca Sosyal bilgiler dersi kazanımları sayesinde sosyal ve etkin vatandaş olarak sorunlarımıza hak, özgürlük ve sorumluluklar çerçevesinde çözüm olanağı bulmaktayız.

3.2.2 Kendini Tanımak

Sosyal bilgiler programının genel hedeflerinden bir tanesi de fertlerin; Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin, ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varmasını sağlamaktır. Ayrıca program birey katılımının önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer (Meb,2005)

Bu hedefin ya da amacın gerçekleştirilebilmesi için bireyin önce kendini tanıması gerekmektedir. Çocuk Sosyal bilgiler dersi ile 4. sınıftan itibaren karşılaşmaktadır. Gelişim dönemini de göz önünde bulundurduğumuzda çocuk büyük ölçüde sosyal bilgiler dersi ile kendini tanımaya başlamaktadır. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığının **4.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabının ilk ünitesini “Kendimi Tanıyorum” adlı ünite oluşturmaktadır.

Bu ünite de ilk konu başlığı “Ben Kimim?” sorusu ile başlamaktadır. Bu soruya çocuklar “ Merhaba! Ben Ayşe. Erzurumluyum. Boyum 1.30 cm’dir. Kilom 28 kg’dır. Siyah saçlarım ve kahverengi gözlerim var. Arkadaşlarımla oynamayı, kitap okumayı ve oyuncak bebek biriktirmeyi seviyorum. Duygusal bir kıyım. Üzücü bir olay görsem hemen ağlıyorum.” (Tekerek, v.d.: 16) şeklinde kendilerini tanıtıcı ifadeler ile cevap vermektedirler.

Ardından kimlik belgesi ve nüfus cüzdanının önemi anlatılarak, çocuğun bir vatandaş olarak kendini daha iyi tanıması sağlanmaktadır.

Duygu ve düşünce dünyam konu başlığı altında bireyin duyguları ile düşüncelerini ayırt etmesi vurgulanmaktadır. Her bireyin kendine özgü duygu ve düşüncelerinin olduğu, fiziksel farklılıklarımızdan dolayı birbirimize nasıl saygı duyuyorsak, duygu ve düşüncelerimizden dolayı da birbirimize saygı duymamız gerektiğinin önemi vurgulanmaktadır. Böylece çocuk bireysel farklılıklarının bilincinde olarak hem kendini daha yakından tanıyacak hem de başkalarını anlama ve yargılamada daha temkinli davranacaktır.

Dördüncü ünite olan “ Üretimden Tüketime” ünitesinde bireyin mevcut kaynaklarla ihtiyaçlarını ilişkilendirmesi, tüketici olarak haklarını bilip kullanması ve temiz, sağlıklı

olmaya önem vermesi vurgulanmaktadır. İnsanların bütçelerine göre ihtiyaçlarına öncelik vererek gelirlerini planlamalarına değinilmektedir. Böylece birey ekonomik açıdan aynı zamanda bir tüketici olduğunun farkına vararak bir başka özelliğini daha tanıma olanağı elde etmektedir.

Altıncı ünite olan “ Hep Birlikte” ünitesinde ailenin önemi konu başlığı altında birey hem ailenin önemi hem de işbirliği ve dayanışmanın önemini öğrenmektedir. Ardından eğitsel kulüpler konusunda çocuğa eğitsel kulüplere ve sosyal faaliyetlere katılması durumunda:

—Kendimi anlayabilir, yeteneklerimi geliştirebilir ve toplum yararına kullanabilirim.

— Planlı çalışma alışkanlığını kazanabilirim.

— Kendime ve başkalarına güvenebilirim.

— Kişisel girişimde bulunup bunu başarı ile sürdürebilirim.

— Kendi görüşlerimi başkalarına etkili bir şekilde anlatabilirim.

— Farklı görüş, anlayış ve çalışmaları hoşgörü ile karşılayabilirim.

— Sosyal ilişkilerimde anlayışlı, saygılı ve ölçülü olabilirim.

— Hoşça vakit geçirerek yeni arkadaşlıklar kurabilirim.

Bireyin kendisini tanıması adına eğitsel kulüplere ve sosyal faaliyetlere katılması çok önemli olarak görülmektedir. (Tekerek, v.d.: 142)

Özel kesimin hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabı da milli eğitimin hazırladığı kitaba benzer şekilde konular ele alınmaktadır. Kendimi tanıyorum ünitesi ile başlamakta, farklılıklarımız, bu benim kimliğim, bireylerin duygu ve düşünceleri gibi konu başlıkları ele alınmaktadır. Bu üniteye sorumluluk, duygu, hoşgörü, benzerlik ve farklılık gibi kavramlar bilgisi verilmek istenmektedir.

Dördüncü ünite olan “ Üretimden Tüketime” ünitesinde bireyden bilinçli bir tüketici olma özelliğini öğrenmesi amaçlanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında; bireyin haklarını öğrenmesi, ülkesini ve yaşadığı bölgeyi tanıması ile dünyayı yakından öğrenme ile ilgili üniteler ve konular ele alınmaktadır. Daha önce kendini yakından tanıyan birey bundan sonra çevresini, ülkesini ve dünyayı yakından öğrenmeye çalışmaktadır. Böylece yakından uzağı öğrenme ilkesi gereğince birey önce kendini ardından çevresini tanıyarak kendini daha iyi bilme, öğrenme ve tanıma olanağına kavuşmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında aynı üniteler ele alınmaktadır ama konular farklı bir şekilde işlenmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabı da, çocuğun kendini tanıması adına önceki öğrenmelerini destekleyecek şekilde üniteler ve konular ele alınmaktadır. Örneğin birinci ünite olan “ Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde çocuğun sosyal ve etkin vatandaş olarak sorunlara hak, özgürlük ve sorumluluklar çerçevesinde çözüm bulması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Altıncı ünite olan “ Demokrasinin Serüveni” ünitesinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşımı konu başlığı altında benzer amaçlar görmekteyiz. Başkalarının hak ve özgürlüklerine kendi hak ve özgürlüklerimiz kadar değer vermemiz gerektiği vurgulanmaktadır.

Özel kesimin hazırladığı **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında da bireyin kendini daha iyi tanıması adına önceki öğrenmelerini destekleyecek şekilde ünitelerin ve konuların ele alındığını görmekteyiz. Mesela birinci ünite olan “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde bireyin hakları ve sorumluluklarını işleyen bir konuya değinildiğini görmekteyiz.

Milli Eğitim Bakanlığının **7.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabının ilk ünitesi olan “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde İletişim Benimle Başlar konu başlığı altında bireyin kendini daha iyi tanıyabilmesini sağlayan iletişim kurabilme özelliğinden bahsedilmektedir. “İletişimin insan yaşamındaki yerinin bambaşka olduğu, çünkü insan diğer canlılardan farklı olarak iletişimi geliştirmek şansına sahiptir denilmektedir.”Ayrıca “ Kendimizi ve çevremizi tanımak ve anlamak iletişimi

başlatmanın da ilk aşamasıdır. Kendimizi ve çevremizdekileri anlama çabası iletişim kurmamızı kolaylaştırır.” (Genç, v.d.: 15) ifadesine yer verilmektedir.

İletişim ve İnsan İlişkileri ünitesinde hedeflenen kazanım bireyin doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark edebilmesidir. Ayrıca kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbiriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlamayı kazandırılması da hedeflenmektedir diyebiliriz.

Altıncı ünite olan “ Yaşayan Demokrasi” ünitesinde İzcî Daima Hazırdır konu başlığı altında bireyin üzerine düşen görev ve sorumlulukları yapması sağlanarak kendini daha iyi tanımaya olanak sağlamaktadır.

Sonuç olarak kendini tanıma davranışı ile bireye kazandırılması hedeflenen başlıca davranışlar, bireysel farklılıkları tanıma ve kabul etme, duyguları ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark etme, farklı durumlara ait duygu ve düşünceleri ifade etme olarak gösterebiliriz. Çocuk duygu ve düşüncelere saygı ve hoşgörüyü de öğrenebilmektedir. Dolayısıyla sosyal bilgiler programında verilmek istenen saygı, sevgi ve çalışkan olmak değerleri büyük ölçüde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bireyin; sosyal bilgiler programını oluşturan temel öğelerden eleştirel düşünme, iletişim ve karar verme becerilerinin gelişimine de katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

3.2.3 Geçmişini Öğrenmek

Millî Eğitimin genel amaçlarından bir tanesi de; “Sosyal bilgiler programının, öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak, bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık göstermesini sağlamasıdır. Ayrıca bireyin Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öğe ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesini kabul etmesini sağlar. Böylece birey insanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir” (Meb,2005).

Sosyal bilgiler programının öğrenme alanlarından bir tanesi de Kültür ve Miras idi. Bu öğrenme alanında öğrencilerin; kültür-insan etkileşimini, ülkemizin kültürel öğelerini, kültürle ilgili olarak geçmişle günümüzü karşılaştırmayı öğretmek hedeflenmektedir

Yukarıda ifade ettiğimiz tüm bu öğrenmelerin gerçekleşebilmesi için öncelikle çocuğun geçmişini bilmesi gerekmektedir. Çocuğun geçmişini bilmesini sağlayabilecek temel derste sosyal bilgilerdir dersidir. Çünkü etkili ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmek amacıyla tasarlanmış Sosyal Bilgiler üniteleri; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi açılarından çok yönlü olarak ele alınmaktadır.

Nitekim Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında ikinci ünite olan “Geçmişimi Öğreniyorum” başlığı altında sözü edilen öğrenmelerin gerçekleşmesine yönelik olarak konuların işlenmesi, geçmişe verilen önemi göstermektedir.

Bu üniteye önce aile olmanın geçmişi hakkında bilgilere sahip olabilmek için bir aile tarihi çalışması yapılmaktadır. Böylece çocuğa geçmiş, önce aileden başlanarak öğretilmek amaçlanmaktadır.

Tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunlardan olan güreş, okçuluk, cirit gibi günümüzde de devam edenlere örnekler verilmektedir. Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına dair ipuçlarını da görebilmek mümkündür. Böylece Milli kültürümüzün öğrenilmesine katkı sağlanılmaktadır.

Aynı üniteye Atatürk’ün Samsun’a çıkışından Cumhuriyetin ilanına kadar geçen süreç ve siyasi olaylar, detaylara girilmeden Atatürk’ün liderlik rolü çerçevesinde ele alınmaktadır. Yaşanmış olaylardan yola çıkarak Milli Mücadele sürecinde yakın çevre ve Türkiye’nin durumu işlenmektedir. Ayrıca Milli Mücadele’nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilanında Atatürk’ün rolüne de değinilmektedir. Örneğin Atatürk’ün Trablusgarp savaşında kazandığı başarı, Çanakkale Zaferi’nin kazanılmasında oynadığı rol, Kurtuluş savaşında kazandığı başarılar ve onun Türk milletini nasıl aynı amaç ve etrafında birleştirdiği vurgulanarak Cumhuriyetin ilan edilmesinin Atatürk’ün önderliğinde yapıldığı ifade edilmektedir.

Bugün üzerinde yaşadığımız toprakları, Anadolu'nun her yerinde canları pahasına mücadele eden atalarımıza borçluyuz. Bu bilinçle ülkemizi her türlü tehlikelerden korumaya çalışmalıyız. Bir çocuğun geçmişi hakkında bilgi sahibi olabilmesi için onun zihni bulandırılmadan ve detaylara girilmeden anlatılması gerekmektedir. Bu kitapta işlenen konulara baktığımızda da bu olumsuz durumun önüne geçilecek şekilde konuların ele alındığını görmekteyiz.

Özel kesim tarafından hazırlanan **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında da geçmişimi öğreniyorum ünitesi yer almaktadır. Bu ünite de aile geçmişinin ipuçları, geçmişin izleri, kültürümüzdeki halk eğlenceleri, milli mücadele ve Türk halkı gibi geçmişin öğrenilmesine dair konular ele alınmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde yeni kurulan devletin geçirdiği aşamalar ifade edilmektedir. Örneğin “23 Nisan 1920’de TBMM açılarak yeni Türk devleti kuruldu. Meclis <Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir> ilkesini benimsedi. Böylece egemenlik padişah’tan alınıp halka verildi. Egemenlik halka verince artık saltanatın ortadan kalkması gerekiyordu. 1 Kasım 1922’de TBMM’de alınan bir kararla saltanat kaldırıldı. Saltanatın kaldırılmasından sonra halifelik makamı görevine devam etti. Bu durum ülke yönetiminde ikilik oluşturuyordu. Bu yüzden TBMM hükümeti halifelik makamını 3 Mart 1924’te kaldırdı (Karagöz, v.d.: 57).

Mustafa Kemal milli tarihe önem verdiği için 1931 yılında Türk Tarih Kurumunu kurdu. 1932 yılında da Türk Dil Kurumunu kurdu. 1925 yılında tekke ve zaviyeler kapatıldı. 17 Şubat 1923’te İzmir İktisat Kongresinde milli ekonomi ilkesi kabul edildi. Kılık kıyafet düzensizliğini ortadan kaldırmak için 25 Kasım 1925’te şapka giyilmesi hakkında kanun kabul edildi. 17 Şubat 1926’da Türk Medeni Kanunu’nun kabulü ile kadınlarımız birçok yeni hakka kavuştu.” gibi geçmişe ait bilgiler verilmektedir (Karagöz, v.d.: 57).

Ayrıca kültürel özellikler ile tarihi mekânlar hakkında bilgi edinmemizin gereğinden bahsedilmektedir. Yaşadığımız yerin ve diğer yerlerin kültürel özellikleri arasında karşılaştırmalar yapılarak kültürel zenginliğimiz hakkında fikir sahibi olabileceğimiz ifade edilmektedir.

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Adım Adım Türkiye ünitesinde”; “Atatürk bir milletin oluşmasında en etkili unsurlardan birinin tarih birliği olduğuna inanıyordu. Bunun için Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türk tarihinin araştırılmasına çok büyük önem verdi. Türk tarihinin doğru kaynaklara ve belgelere dayanarak araştırılması için Türk Tarih Kurumu’nu kurmuştur. <Atatürk Türk çocuğu atalarını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendin de kuvvet bulacaktır demiştir.> (Çetin, v.d.: 42) sözü ile geçmişin bilinmesine dair önem vurgulanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum ünitesinde: “ Atatürk 1930’lardan itibaren kültür konularıyla daha çok ilgilenmeye başladı. Türkiye Cumhuriyeti’nin ideolojisine uygun olarak milli dil ve milli tarih araştırmalarına ağırlık verilerek toplumda milli bilincin oluşturulmasına çalışıldı. Bu çalışmalardan birisi de Türk Tarih Kurumu’nun kurulmasıydı.” (Genç, v.d.: 29) demektedir.

“ Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen gerçek insanlığı şaşkırtacak bir hal alır.” diyen Atatürk, 1932 yılında Türk Tarih Kurumunun kurulmasına öncülük etmiştir denilmektedir. (Genç, v.d.: 29)

“ Bizim ulusumuz derin bir geçmişe sahiptir. Bu düşünce bizi elbette altı, yedi yüz yıllık Osmanlı Türklüğünden, Selçuklu Türklerine ve ondan evvel bu dönemlerin her birine eşit olan büyük Türk devletlerine kavuşur... Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.” diyen Atatürk yaşamının son günlerine dek Türk Tarih kurumunun çalışmalarına öncülük etmiştir bilgisi yer almaktadır. (Genç, v.d.: 29)

Beşinci ünite olan “İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinde geçmişe ait Türk tarihi hakkında geniş yer ayrılmıştır; belge yazıt, destan, buluntu ve kalıntılar yoluyla binlerce yıllık Türk tarihi boyunca Orta Asya’da Hun, Köktürk, Uygur devletlerinin kurulduğu bilgisi verilmektedir. İslamiyet’in Köktürkler döneminde Arabistan’da Talas Savaşıyla Türkler arasında hızla yayıldığı, İslamiyet’in Türklerin yaşamında sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda değişiklikler yaptığı belirtilmektedir. Ayrıca Türkistan bölgesinde Türk İslam devletlerinden Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu Devletlerinin geniş bir coğrafyada

kuruldukları, 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşıyla Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başladığını öğrenmekteyiz.

Özel kesimin hazırladığı **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabının birini ünitesinde Atatürk ve sosyal bilimler konu başlığı altında Türk Tarih Kurumunun kuruluşu ve önemi hakkında bilgilere yer verilmektedir.

Beşinci ünite olan “İpek Yolu'nda Türkler” ünitesinde Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı ders kitabına benzer şekilde Türklerin geçmişi ve kurduğu devletler hakkında bilgilere yer verilmektedir. Geçmişte kurulan Türk devletleri hakkında Atatürk'ün şu sözüne yer verilmektedir. “ Türkler, on beş asır evvel Asya'nın göbeğinde muazzam devletler teşkil etmiş ve insanlığın her türlü kabiliyetlerine belirti olmuş bir unsurdur. Sefirlerini Çin'e gönderen ve Bizans'ın sefirlerini kabul eden bir Türk devleti, ecdadımız olan Türk milletinin kurduğu bir devlet idi.” (Kolukısa, v.d.:117).

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “ Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde öğrencinin geçmişi adına birçok bilgiyi öğrenmesine çalışılmaktadır. Ünitenin sonunda Neler Öğrendik? kısmında şu bilgilerin:

“1071 yılından Anadolu'nun kapılarının Türklere açıldığını, Anadolu'nun anayurdumuz olma sürecinde yaşanan mücadeleleri ve Türkiye Selçukluları ve Anadolu'da kurulan beyliklerin Anadolu'nun Türkleşmesine yaptıkları katkıları, Osmanlı Devleti'nin üç kıtada hakim bir devlet olmasının sebepleri, Osmanlı Devleti'nin yaptığı fetihleri, özellikle İstanbul'un fethini, denizlerde yapılan mücadeleleri, deniz ticaretinin Osmanlı Devleti'nin ekonomisine ve genişlemesine katkılarını, Osmanlı Devleti'nde görev yapmış yada burada bir süre yaşamış kişilerin kaleminden Osmanlı toplumunda hoşgörü uygulamalarını, yolu Osmanlı Devleti topraklarından geçmiş yabancı seyyahların yazılarından Osmanlı Devletinde sosyal ve kültürel yaşama ait değerlerin” öğrenilmesine çalışılmaktadır. (Genç, v.d: 93).

Altıncı ünite olan “ Yaşayan Demokrasi” ünitesinde Kurultaydan Meclise konu başlığı altında tarihsel süreç içerisinde kurulmuş olan Türk devletlerinin yönetim şekillerini ve bu yönetimlerin değişen ve devam eden nitelikleri öğretilmeye çalışılmaktadır.

Sonuç olarak Milli Eğitimin genel amaçlarına da uygun olarak sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutacak şekilde geçmişlerinin öğrenilmesi sağlanmaktadır. Çocuğun Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesini kabul ederek insanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyıp, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterebilir.

3.2.4 Haklarını Öğrenmek

Hak konusu sosyal bilgiler ders kitaplarında önem verilen konular arasındadır. Sosyal bilgiler programının temel yaklaşımlarından bir tanesi de; öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini sağlamak olarak belirtilmektedir.

Öğrenciler sosyal bilgiler dersinde; kanun kavramını benimser, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanır. Türkiye Cumhuriyetinin, insan haklarına dayanan milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, cumhuriyet rejiminin özelliğini kavrar. İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörülükle karşılaşmaları gerektiğini benimserler. Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler. Kanun ve nizamla karşı saygı duymayı ve devlet teşkilatımızı seviyelerine göre öğrenirler (Erden: 1997).

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Kendimi Tanıyorum” ünitesinde bireysel farklılıklara, başkalarının fikirlerine, ilgilerine, duygu ve düşüncelerine saygı ve hoşgörü öğretilme amacı vardır.

Yedinci ünite olan “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde seçilme hakkının önemini kavrama, seçme hakkının önemini bilme ve bu hakkı gerektiği yerde kullanmanın gerektiğine değinilip bunun bir vatandaşlık hak ve ödevlerimizden olduğu ifade edilmektedir. “Bütün demokratik ülkelerde partiler vardır. Bunlar ülke yönetimine aday olurlar. Her partinin olduğu gibi her vatandaşında seçimlere katılım hakkı vardır. Vatandaşlar bu haklarını partilere oy vererek kullanırlar.” (Tekerek, v.d.: 150) bilgisine yer verilmektedir.

Özel kesimin hazırladığı **4. Sınıf sosyal bilgiler** ders kitabında da “Kendimi Tanıyorum” ünitesinde farklılıklarımız, bireylerin duygu ve düşünceleri gibi konular ele alınarak saygı ve hoşgörü kavramı öğretilmeye çalışılmaktadır.

Yedinci ünite olan “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde de seçim, yönetim, katılım gibi konular işlenerek seçme ve seçilme hakkının önemine değinilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında hak kavramına “Haklarımı Öğreniyorum” başlıklı üniteye yer verildiğini görmekteyiz. Bu üniteye ilk olarak “ Birey olarak sahip olduğumuz bazı haklar vardır. Yaşama hakkı, çalışma hakkı, eğitim öğrenim hakkı gibi, haklarımızı koruyabilmemiz için bize düşen sorumluluklar nelerdir?” (Karagöz, v.d.:30) sorusuna cevap aranmaktadır. Bireyin katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirmesini öğrenmesine çalışılmaktadır. Ayrıca haklarını koruma, sorumluluklarını evde, okulda yerine getirme ve çocuk haklarına dair sözleşmenin önemini kavramasına da değinilmektedir.

Ünitenin sonunda özet bölümünde: “ Hepimiz doğduğumuz andan itibaren bazı kurum ve grupların içinde yer alırız. İçinde bulunduğumuz grup ve kurumlara ait çeşitli rollerimiz vardır. Rollerimiz, bulunduğumuz yer, zaman ve duruma göre değişir. Katıldığımız grup ve kurumlarda aldığımız rollerle ilişkili haklarımız vardır. Haklarımızı kullanırken de yerine getirmemiz gereken bir takım sorumluluklarımız vardır. Hak ve sorumluluklar, birbirinin tamamlayıcısıdır.” (Karagöz, v.d.:34) düşüncesine yer verilmektedir.

İkinci ünite olan “Adım Adım Türkiye” ünitesinde Atatürk ve Kadın Hakları konu başlığı altında kadın haklarının önemine değinilmektedir. “Çünkü Atatürk, kadın ve erkek eşitliğine önem veriyordu. 17 Şubat 1926’da Türk Medeni Kanunu’nun kabulü ile kadınlarımız birçok yeni hakka kavuşmuştur. Resmi nikâh usulü ve tek eşli evlilik getirildi. Kadına boşanma hakkı verildi. Mirasta kadın-erkek eşitliği sağlandı. Böylece Türk ailesinin kuruluşu ve işleyişi çağdaş ve demokratik hale geldi. Atatürk’ün önderliğinde 3 Nisan 1930’da Türk kadınlarına belediye ve muhtarlık seçimlerine katılma hakkı verildi. 1934 yılında, anayasada yapılan bir değişiklikle, Türk kadınlarına milletvekili seçme ve seçilme hakkı verildi. O dönemde Avrupa’da kadınlara bu haklar tanınmamıştı” (Karagöz, v.d.:64) denilmektedir.

Yedinci ünite olan “Bir Ülke Bir Bayrak” ünitesinde yasalar bizim için var konu başlığı altında anayasanın ve yasaların önemine değinilmektedir. Eğitim hakkını ifade eden anayasanın 42. maddesi olan “...İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.” ilkesine yer verilmektedir. Nasıl ki sınıfta uyulması gereken bazı yasa ve kurallar var ise, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde de bunun gibi kurallar ve yasalar vardır. İşte anayasamız bunların temelidir denilmektedir. (Karagöz, v.d.:158)

“Bu yasaların toplum hayatının barışını, huzurunu ve güvenliğini sağlamak için hazırlanıp uygulanır. Örneğin tüm ülkede, trafik lambalarından kırmızı ışık, hangi tarafa yanarsa, o tarafın durması gerektiği anlamına gelir. Bu işaretler sayesinde trafik ortamındaki belirsizlikler ortadan kalkar” (Karagöz, v.d.:158) denilerek kuralların insan hayatındaki önemi kavratılmaya çalışılmaktadır.

Bizim için cumhuriyet ve demokrasi başlığı altında; bireyin demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığı, demokrasinin özgürlük ve eşitliğe dayandığını öğrenmesi istenmektedir.

Özel kesiminde, hazırladığı **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında da haklar konusunun önemsendiğini görmekteyiz. Hak konusuna ağırlıklı olarak “Haklarımı Öğreniyorum” ünitesinde yer verildiğini görmekteyiz. Rollerimiz, Haklarımız ve Sorumluluklarımız konusunda aldığımız roller ve bu rollerin beraberinde getirdiği sorumluluklar ele alınmaktadır.

Haklarımızı Biliyor muyuz? Konu başlığı altında çocuk haklarına, çocuk hakları sözleşmesinden maddeler ile yer verildiğini görmekteyiz. Örneğin; çocuk hakları sözleşmesi madde 28: “ Her çocuğun eğitim hakkı vardır.”, madde 29-a: “Her çocuğun zihinsel, bedensel, duygusal, gelişim hakkı korunmalıdır.”, madde 24-: “Her çocuğun yeterli beslenme, barınma, dinlenme ve tıbbi bakım hakkı vardır.”, madde 31: “ Her çocuğun oyun hakkı ve yeteneklerini geliştirebilme hakkı vardır.” (Çetin, v.d.: 14) gibi maddelere yer vererek çocuk haklarına verilen öneme değinilmektedir.

Bir başka konu olan Çocuk Olarak Haklarım konusunda da çocuk haklarının önemine değinilmektedir. “ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen çocuk haklarına dair sözleşme, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 14 Eylül

1990 tarihinde kabul edilmiştir. Bu sözleşmeyle çocukların hakları, sözleşmeye imza atan tüm devletler tarafından resmen kabul edilmiş ve bu devletler bu hakları sağlama yükümlülüğü altında girmiştir.” (Çetin, v.d.: 17) bilgisine yer verilerek çocuk hakları bildirgesinde yer alan madde 1: “ Tüm dünya çocukları “çocuk haklarından” din, dil, ırk, renk, cinsiyet, milliyet, mülkiyet, siyasi, sosyal sınıf ayrımı yapılmaksızın yararlanmalıdır.” gösterilmektedir. (Çetin, v.d.: 17)

Yedinci ünite olan “Bir Ülke Bir Bayrak” ünitesinde bakanlığın hazırladığı ders kitabına benzer şekilde yasa ve anayasanın öneminden bahsedilmiştir. Anayasanın vatandaşların temel hak ve görevlerini bildirdiği ifade edilmektedir.

Yaşamımızın her alanında da demokrasi konu başlığı altında da demokrasinin temeli olan hukuk kurallarının toplumun her kesimi için bağlayıcı ve vazgeçilmez olduğuna değinilmektedir. Ayrıca demokrasinin olmadığı yerde, insan hakları eşitlik, özgürlük gibi değerlerin korunamayacağını ve demokratik yaşamın temeli, sorunun çözümüne katılım ile mümkün olabileceği ifade edilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde haklarımız, sorunlarımızın çözümünde anahtardır konu başlığı altında karşılaşılan sorunlara hak ve özgürlükler temelinde çözüm aramanın önemine vurgu yapılmaktadır. “Hak, sorumluluk ve özgürlüklerimiz sorunlarımızın doğru çözümü için elimizde bulunan anahtarlar gibidir denilerek” (Genç, v.d.: 24) bu yüzden hak ve sorumluluklarımızı çok iyi bilmeli ve gerektiğinde onları kullanmamızın önemine değinilmektedir. Ayrıca yerleşme hakkı ve tüketici hakkının önemi de ifade edilmektedir.

Altıncı ünite olan “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde de haklar konusuna geniş yer verilmektedir. Demokrasilerde kişilerin hak ve özgürlüklerinin yasalarla güvence altına alındığını, başkalarının hak ve özgürlüklerine kendi hak ve özgürlüklerimiz kadar değer vermek gerektiğine değinilmektedir. Belgelerin dili konu başlığı altında çeşitli tarihsel belgeler ve yasalardan yararlanılarak insan hakları konusundaki gelişim ele alınmaktadır. Hammurabi, Veda Hutbesi, Manga Carta Libertatum, Kanuni Sultan Süleyman Kanunları, 1789 İnsan Hakları Bildirgesi, Kanun-i Esasi, İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne kadar olan süreçte insan hakları ile ilgili gelişim sürecine değinilmektedir.

Ünite boyunca insan hakları ve demokrasi konularında bilgi verilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşım konu başlığı altında öğrenciden hangi hakları bildiğine dair yapılan bir çalışma sonucunda:“ Tüm insanların, hiçbir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan oldukları için eşit, özgür ve onurlu yaşama hakkına sahip olduklarını biliyorum. Düşüncelerimi özgürce açıklayabiliyorum. Can ve mal güvenliğimin devlet tarafından sağlanması gerektiğini biliyorum. Seçme ve seçilme hakkımın olduğunu biliyorum. Temiz bir çevrede yaşama hakkımın olduğunu biliyorum demokratik yönetimlerde din, vicdan, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkımın olduğunu biliyorum.” gibi hakları bildiğini ifade etmektedir. (Genç, v.d.: 156)

Bu ünitenin sonuna doğru “Eşitliğe Doğru” konu başlığı altında da daha önceden de bahsettiğimiz kadın hakları ile ilgili gelişmelere değinilmektedir.

Özel kesimin hazırladığı **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde Neden Sosyal Bilgiler? Konu başlığı altında, sosyal bilgiler dersi sayesinde öğrendiğimiz haklardan birisinin de dilekçe ve bilgi edinme hakkı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca sosyal bilgilerin haklarımızı bilmemizi, kullanmamızı, sorumluluklarımızı yerine getirmemizi ve ulusal bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmemizi sağladığından da bahsedilmektedir.

Altıncı ünite olan “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde milli eğitimin hazırladığı kitaba benzer şekilde konuların ele alındığını görmekteyiz. Burada Uzun İnce Bir Yol başlığı altında çeşitli tarihsel belgeler ve yasalardan yola çıkılarak insan haklarının gelişim süreci ele alınmıştır. Ünitenin sonuna doğru Türk kadınının geçmişten bugüne kadar sahip olduğu haklar konusunda daha öncede ifade ettiğimiz benzer bilgiler verilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde, Özgürlükler üzerine panel yapıyoruz konu başlığı altında; Anayasanın 20. Maddesi: “ Herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz” (Genç, v.d.:23). İfade edilerek kitle iletişim araçlarının doğru haber almamızı sağladığını ancak kitle iletişim özgürlüğünün insan hayatının özel yanlarını açıklama hakkı olmadığı belirtilmektedir.

İkinci ünite olan “ Ülkemizde Nüfus” ünitesinde de anayasanın 23. Maddesi olan Yerleşme ve Seyahat Hürriyet, Anayasamızın 42. Maddesi olan Eğitim ve Öğretim Hakkı ve Ödevi ile anayasamızın 49. Maddesi olan Çalışma Hakkı ve Ödevi’nden bahsedilmektedir.

Beşinci ünite olan “ Zaman İçinde Bilim” ünitesinde Değişim ve Gelişim konu başlığı altında, Anayasanın 27. Maddesi olan “ Herkes Bilim ve Sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapma hakkına sahiptir.” (Genç, v.d.:130). Denilerek bireyin bilim ve sanat hürriyetinin önemine vurgu yapılmaktadır.

Yedinci ünite olan “ Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde, anayasanın 56. Maddesi olan: “ Herkes Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın görevidir.” (Genç, v.d.:169). İfadesine yer verilmektedir.

3.2.5 Toplum İçin Çalışmak

Milli Eğitimin genel amaçlarından bir tanesi de fertlerin: “ İnsan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirilmesini sağlamaktır.

Fertlerin ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bireyler olarak yetiştirilmelerini de hedeflemektedir.

Böylece bir yandan vatandaşların ve toplumun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek, hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır” (Meb, 2005).

Ayrıca öğrenciler bu derste; beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını öğrenirler. Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar (Erden: 1997).

Yukarıdaki amaçlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal bilgiler dersinin öğrenciyi toplumsal yaşama hazırladığı rahatlıkla görülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Kendimi Tanıyorum” ünitesinde Onlar Başardı konu başlığı altında şu ifadelere yer verilmektedir. “ Yaşadığımız toplumda birçok insan değişik mesleklerde çalışarak topluma hizmet ederler. Bu insanlardan bazıları yaptıkları işteki başarıları ile tüm toplumun beğenisini kazanırlar. Yaşamları boyunca başarıları sayesinde insanların gönüllerinde taht kurup, belleklerinde iz bırakırlar. Toplum başarılı insanlara hizmetlerinin karşılığı olarak vefa borcunu öder. Onların isimleri okullara, hastanelere veya mahallelere verilir. Ayrıca başarılı insanların isimlerini çocuklarına verenlerde var.” (Tekerek, v.d.: 18) denilerek toplum için çalışmanın önemine vurgu yapılmaktadır.

Dördüncü ünite olan “Üretimden Tüketime” ünitesinde sosyal bir toplulukta geçimlerini sağlayabilmek için çalışan tüm insanların yaptıkları işlerle birbirlerine yardımcı olduğu ve birbirlerinin hayatlarını kolaylaştırdığı ifade edilmektedir. Bu hizmetlerin bazılarını şehirlerde bazılarını köylerde yaşayan insanların sağladığı belirtilmektedir.

Altıncı ünite olan “Hep Birlikte” ünitesinde toplum için çalışan Kızılay gibi sosyal örgütler ile hastane, sağlık ocağı gibi resmi kurumların önemi ele alınmaktadır. Çünkü toplum içerisinde bulunan sivil toplum örgütleri ve resmi kurumlar çeşitli alanlarda (eğitim, sağlık, çevre vb.) faaliyetlerini yürütürler. Yürüttükleri bu faaliyetlerle toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunurlar. Böylece toplum içerisindeki sevgi, saygı, hoşgörü ve dayanışmayı güçlendirmektedirler.

Yedinci ünite olan “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde de, muhtar, belediye ve meclis gibi kavramlar öğretilerek başka bir yoldan topluma hizmet eden, toplum için çalışan kuruluşlardan bahsedilmektedir.

Özel kesimin hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Üretimden Tüketime” ünitesinde çevremizdeki insanların, yaptıkları işlerle birbirlerine yardımcı oldukları ifade edilerek, mesleklerin toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için var olduğu belirtilmektedir.

Altıncı ünite olan “ Hep Birlikte” ünitesinde toplum için çalışan Kızılay gibi sosyal örgütler ile hastane, resmi kurumların önemi ele alınmaktadır.

Yedinci ünite olan “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde de, Milli Eğitimin hazırladığı ders kitabındaki gibi muhtar, belediye ve meclis gibi kavramlar öğretilerek başka bir yoldan topluma hizmet eden ve toplum için çalışan kuruluşlardan bahsedilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. Sınıf Sosyal bilgiler** kitabında toplum için çalışmanın veya topluma hizmet etmenin önemini anlatan “ Toplum İçin Çalışanlar” ünitesi yer almaktadır. Bu ünite de sivil toplum kuruluşları, çevre için çalışanlar, kültür varlıklarını korumak için çalışanlar, hayırseverler ve Türk silahlı kuvvetlerinin toplum için yaptıkları çalışmalar ve hizmetlerin önemi vurgulanmaktadır.

Bu ünite de ülkemizin sağlıklı ve mutlu bir toplumun oluşabilmesi için kurulan birçok sivil toplum örgütünün olduğundan bahsedilmektedir. Bu örgütlerin yürüttükleri eğitim çalışmalarlarıyla insanları bilgilendirip bireylerin edindikleri bilgi ve deneyimlerle sağlıklı bir yaşam sürdürebilecekleri vurgulanmaktadır. Sağlık alanında çalışan Yeşilay, Türk Böbrek Vakfı, Lösemili Çocuklar Vakfı, Türk Diyabet Vakfı, Türk Kalp Vakfı gibi bazı sivil toplum örgütlerini tanıtıcı bilgilere yer verilmektedir. Ardından çevre için çalışan TEMA ve ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı) gibi sivil toplum örgütlerinden de bahsedilmektedir.

Onlar Birer Hayırsever konu başlığı altında ülkemizin önde gelen iş adamları ve şirketleri, vakıfları aracılığıyla sosyal projeler yürüttükleri belirtilerek eğitim, spor, sanat, çevre ve sağlık gibi çok sayıdaki alanda topluma katkı sağladıkları ifade edilmektedir.

Ünitenin özet bölümünde öğrenciye tavsiye niteliğinde şu bilgi verilmektedir. “Toplum içerisinde kurulmuş bulunan sivil toplum örgütleri ve kulüplerde görev alarak toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunabiliriz. Bu şekilde toplum içerisinde sevginin, saygının, hoşgörünün ve dayanışmanın güçlenmesine katkıda bulunabiliriz.” denilmektedir. (Karagöz, v.d.: 154)

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Toplum için Çalışanlar” ünitesinde, toplum için çalışmanın önemine değinilmektedir. Modern yaşamın gereği konu başlığı altında şu ifadelere yer verilmektedir.

“ Modern toplumlar, artık her şeyi devletlerinden beklemiyorlar. Devletin sorumluluklarını paylaşıyorlar. Resmi kurumlarca karşılanmaya çalışılan bu ihtiyaçlar, devletin yetemediği alanlarda gönüllülerin etkin katılımıyla yerine getirilmeye çalışılıyor. Çağı yakalamak isteyen toplumlarda her birey üzerine düşen görevi yapmak zorundadır. Ancak kimi durumlarda bireyler sorunları tek başına çözemeyebilir. Bu nedenle insanların bir araya gelerek sorunları çözmek için birlikte çalışmalarını gerekir. İşte bu iş birliğinden sivil toplum örgütleri doğar.” denilmektedir (Çetin, v.d.: 122)

Sağlık, eğitim, çevre koruma gibi farklı olan sivil toplum kuruluşlarını tanıtıcı bilgilere de yer verilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde, Hiç Bitmeyen Destek konu başlığı altında: “ Sizce insanlar birbirlerine neden destek verirler? İnsanların birbirlerine destek vermesi sonucu hangi kurum ve kuruluşlar oluşmuştur? Sorusuna cevap aranmaktadır. Ayrıca tarih boyunca varlıklı Türkler, toplumsal dayanışma ve yardımlaşmaya katkı sağlamak amacıyla vakıflar kurmuşlardır denilerek vakıfların toplumsal geçmişten günümüze toplumsal hayattaki önemi ifade edilmektedir.

Beşinci ünite olan “Zaman İçinde Bilim” ünitesinde tarihsel süreç içerisinde Türk-İslam bilim insanlarının bilimsel gelişim sürecine olan katkıları ele alınmaktadır. Bu aynı zamanda toplum için çalışmayı yani yaptıkları çalışmaların toplumun hizmetine sunulması açısından önemlidir.

3.2.6 Vatanseverlik

Sosyal bilgiler öğretim programının genel amaçları arasında fertlerin; Türkiye cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişmesi yer almaktadır (ttkb,2007).

Sosyal bilgiler programında < vatanseverlik > öğrenciye verilecek önemli değerler arasında gösterilmektedir. Sosyal bilgiler dersi öğrencinin ailesine, ulusuna, askerine, ordusuna ve insanlığa sevgi, saygı duygularını da geliştirir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında vatanseverlik bilinci, genellikle kurtuluş savaşındaki mücadelelerin anlatıldığı ve Türk silahlı kuvvetler konusunun geçtiği yerlerde verilmeye çalışıldığını görmekteyiz.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabının birinci ünitesi olan “ Kendimi Tanıyorum” ünitesinde “Mustafa Kemal’in vatanseverliği, Türk toplumunun üstün gücüne dayanıyordu...” (Tekerek, v.d.: 21)görüşüne yer verilmektedir.

İkinci ünite olan “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde de Türk Milletinin vatansever bir millet olduğu, Atatürk tarafından nasıl aynı amaç etrafında birleştirildiği vurgulanarak Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasının, Cumhuriyetin ilan edilmesinin, Türk milletinin sayesinde ve Atatürk’ün önderliğinde yapıldığı da belirtilmektedir.

Özel kesim tarafından hazırlanan **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde vatan ve vatanseverlik duygusunun önemine değinen yaşanmış bir hikâye anlatılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında, toplum için çalışanlar ünitesi ile bir ülke bir bayrak ünitesinin vatanseverlik bilincinin oluşmasına yardımcı konular içerdiğini söyleyebiliriz. Toplum için çalışanlar ünitesinde Türk silahlı kuvvetlerinin yer alması, bir ülke bir bayrak ünitesinde demokrasi, ulusal egemenlik, bağımsızlık, milli marş ve bayrak gibi unsurlardan söz edilmesi bunu göstermektedir.

Özel kesimin tarafından hazırlanan **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında beşinci ünite Kutsal Ocak başlığı altında; Ordu, vatan ve vatanseverlik ilişkisinin önemine değinilirken Atatürk’ün söz ve görüşlerinden faydalanılmıştır. Örneğin Atatürk: “Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir. Türkiye cumhuriyeti yalnız iki şeye güvenir: Biri millet kararı, diğeri en üzücü ve en güç şartlar içinde dünyanın takdirlerine hakkıyla layık olma niteliğini kazanan ordumuzun kahramanlığı; bu iki şeye güvenir.” (Kolukısa, v.d.: 118) denilmektedir.

Ardından aynı konunun devamında “ Askerlik milletimiz tarafından aynı zamanda milletin devlete yükümlülüğü olarak görülmüştür. Bu yüzden Türk evladı askere giderken <vatan borcu namus borcu > diyerek yola çıkar. Mustafa Kemal Atatürk, her

Türk vatandaşının devlete karşı yükümlülüğü olduğunu ve bu yükümlülüğü yerine getirmenin bir vatandaşlık görevi olduğunun altını çizmiştir” (Kolukısa, v.d.: 118) denilerek vatanseverliğe vurgu yapılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Ülkemizde Nüfus” ünitesinde, iç göç, dış göç ve beyin göçünün sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri üzerinden vatanseverlik bilinci verilmeye çalışılmaktadır.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde **Toprak: Vatan Kalbinin Attığı Yer** başlıklı okuma parçasında vatanseverlik duygularına yer verilmektedir.

“Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde de Çanakkale Geçilmez konu başlığı altında Türk Milletinin mücadelesine ve kahramanlığına vurgu yapılarak vatanseverlik duygusu işlenmektedir.

3.2.7 Milletini Sevmek (Milliyetçilik)

Milli Eğitimin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini; Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek şeklinde ifade edilmektedir (Meb, 2005).

Sosyal bilgiler ders kitaplarında milliyetçilik kavramı, millet kavramı, millet olma bilinci ve milletini sevme önem verilen konular arasındadır. Milletini sevme bilinci verilmeye çalışılırken en çok Atatürk’ün söz ve görüşlerinden yararlanıldığını görmekteyiz.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabının birinci ünitesi olan “ Kendimi Tanıyorum” ünitesinde Atatürk’ün millet ile ilgili düşünceleri anlatılırken; “Mustafa Kemal’e göre Türk milletinin karakteri yüksekti. Türk milleti zeki idi. Türk milleti birlik ve beraberlik içinde güçlükleri yenmesini bilen bir ulustu. “

Bu milletle neler yapılmaz ki?” deyip.” dünyanın hayranlık duyduğu yepyeni bir devlet kurdu (Tekerek, v.d.: 21) denilerek, Türk milletinin özelliklerine ve millet sevgisine vurgu yapıldığını görmekteyiz.

İkinci ünite olan “ Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde de; “ Bağımsızlığımızın kazanılmasında, Mustafa Kemal Paşa’nın kişisel özellikleri ve Türk milletinin güçlüklerle karşı birlik olma duygusu başlıca etken olmuştur” (Tekerek, v.d.: 51) denilmektedir. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin güçlü, Türk milletinin mutlu olması için çalışmalar yaptı. En karmaşık zamanlarda bile, bir kurtuluş yolu bulunduğunu kanıtlayarak Türk milletine güven duygusu kazandırdı ifadesi kullanılmaktadır (Tekerek, v.d.: 51).

Ayrıca Türk Milletinin vatansever bir millet olduğu, Atatürk tarafından nasıl aynı amaç etrafında birleştirildiği vurgulanarak Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasının, Cumhuriyetin ilan edilmesinin, Türk milletinin sayesinde ve Atatürk’ün önderliğinde yapıldığı da belirtilmektedir.

Altıncı ünite olan “ Hep Birlikte” ünitesinde ise; Mustafa Kemal Atatürk’ün her zaman Türk milletine inandığı belirtilerek, toplum hayatındaki dayanışma ve iş birliğinin en güzel örneğini Mustafa Kemal Atatürk ve Türk milletinin verdiği vurgulanmıştır. “Bizlerinde en önemli görevinin Türk milletinin gösterdiği dayanışma ve iş bölümünü gerçekleştirerek kendimizin ve ülkemizin gelişmesine katkıda bulunmaktır” (Tekerek, v.d.: 136) denilmektedir.

Yedinci ünite “ İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde ise; “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” (Tekerek, v.d.: 150) sözü ile milletin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu tekrar ifade edilmiştir. Bunu da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı gününü, bayram günü ilan ederek egemenliğin ulusa ait olduğu belirtilmektedir.

Özel kesim tarafından hazırlanan **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında da, ikinci ünite olan “ Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde; Milli Mücadele ve Türk Halkı başlığı altında <Bu Ulusla Neler Yapılmaz! > konulu bir hikâye metniyle ve kısa mektup yazıları şeklinde millet konusu vurgulanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabına baktığımızda, “Bir Ülke Bir Bayrak Ünitesinde” Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı

konusu anlatılırken, Milli Mücadele esnasında ya da Kurtuluş savaşının kazanılmasında millet olgusuna vurgu yapılmaktadır.

İkinci ünite olan “Adım Adım Türkiye” ünitesinde milliyetçiliğe Atatürk ilkeleri konusunda değinilmektedir. “Atatürk’e göre milliyetçilik bir duygu ve vicdan işidir. Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür. Milliyetçilik, ırkçılığı, zümreciliği, bölgeciliği reddeder. Kurtuluş savaşının kazanılmasında milliyetçilik ilkesinin önemli bir rolü olmuştur.” (Karagöz, v.d.: 54) denilmektedir.

Özel kesim tarafından hazırlanan **5. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında da, ikinci ünite olan “ Adım Adım Türkiye” ünitesinde; milliyetçiliğe Atatürk ilke ve İnkılâpları konusunda yer verilmektedir. “ Atatürk milliyetçiliği, Atatürk’ün inandığı ve güvendiği Türk milletini sevmeye ve yüceltmeye dayanır. Atatürk milliyetçiliği, Türkiye’nin her alanda yükselmesini ve yücelmesini, milletin bağımsızlığını amaçlar. İnsana ve insanlığa değer verir. Kendi milletine olduğu kadar başka milletlere de saygı duyar. Dünya barışının sağlanmasının ancak bu şekilde olacağına inanır. Atatürk bunu < Yurtta barış dünyada barış> sözüyle belirtmiştir ifadesine yer verilmektedir. (Çetin, v.d.: 44)

Yine aynı ünite de ; “ Milliyetçilik ilkesi, milli birlik ve beraberliğimizin temel taşıdır. Milliyetçilik ilkesinin Türk toplumuna sağladığı pek çok yarar vardır. İç ve dış tehditlere karşı devletimizi güçlendirir. Vatanın, bütünlüğünü ve bağımsızlığını her şeyin üstünde tutar. Milliyetçilik duygusu, onca yokluğa rağmen, Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasında en önemli rolü oynamıştır. 1999’da yaşanan deprem felaketinde de Türk milleti bütün varlığını ortaya koyarak felakete uğrayanların yardımına koşmuştur.” (Çetin, v.d.: 44) denilerek milliyetçiliğin önemi vurgulanmaya çalışılmaktadır.

Özel kesim tarafından hazırlanan **6. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında da, birinci ünite olan “ Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde; sosyal bilgiler dersinin milletimizi ve vatanımızı sevmemizi sağladığı belirtilmektedir.

Beşinci ünite olan “ İpek Yolu’nda Türkler” ünitesinde, Atatürk ve Türk Devletleri başlığı altında, Atatürk’ün Türk milleti ile ilgili şu sözüne yer verilmektedir. “ Türk milleti, eski ve şerefli bir millettir. Zaten Orta Asya’nın Altay yaylasında yetiştiği için kartalın meziyetlerini daha gençliğinde kazanmıştır; ta uzakları görür, hızlı bir uçuşu vardır ve bu ruhu barındıracak kadar kuvvetli bir beden sahibidir. Zaten maddi olsun,

dimaağı olsun hiçbir sıkıcı hudut içinde durmaz yaradılıŖta olduğundan yüksek ana yurdunun, dñnyada uzak vaziyetine karŖı isyan etmiŖtir. İŖte o zaman bu ilk Tñrkler, baŖlarını alarak dñnyanın hem doğusuna hem batısına yayıldılar.” (Kolukısa, v.d.: 117)

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Tñrk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde, Seyyahların Gñzñnden Osmanlı Kñltñrñ konu baŖlıđı altında: “ Tñrk aile yapısı, yabancıların gñzñnde nasıldı?” (Genç, v.d.:76) sorusu ile Tñrk Milletinin özellikleri anlatılmaktadır.

“ñlkeler Arası Kñprñler” ünitesinde de Çanakkale Geçilmez konu baŖlıđı altında Tñrk Milletinin mñcadelesine ve kahramanlığına vurgu yapılmaktadır.

Sonuç olarak; sosyal bilgiler ders kitaplarında devletin tarihsel ve kñltñrel mirası, toplumsal değerleri millet/milliyetçilik temelinde öğretilmeye çalıŖılmaktadır. Bñylece bireylerde ortak bir tarih ve kñltñr anlayıŖı verilerek vatana ve millete bağlılık bilinci kazandırılmaya çalıŖılmaktadır.

3.2.8 Teknolojinin YanlıŖ Kullanımı

Sosyal bilgiler programının amaçlarından bir tanesi de fertlerin; bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmasını sağlamak. Ayrıca bilimin ve teknik gelişmelerin insan hayatındaki etkilerini kavratmak, keŖiflere ve bilim adamlarına karŖı sevgi duymalarını sağlamaktır (Meb, 2005)

Bu dersin eğitim ve öğretiminde öğretmen fotoğraflar, haritalar, filmler, CD-ROM’lar, tarih ve sosyal bilgiler benzeŖim (simñlasyon) programları, çoklu ortam (multimedya) ve hipermedya gibi araçlar; telekomñnikasyon hizmetlerini (internet gibi) imkñnları ölçñsñnde sosyal bilgiler dersinin bir parçası yapmalıdır. Gezi düzenleyemediği mekñnlara, sınıf içinde internet yardımıyla, sanal alan gezileri yaptırmalıdır (Meb,2005).

Milli Eğitim Bakanlığı’nın hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “ İyi ki Var” ünitesinde geçen televizyon ve çocuklar baŖlıklı bir gazete haberinde; “ Yapılan

araştırmalar, televizyonun çocuğun çevresinde ulaşamayacağı görüntüleri getirerek, çevresini zenginleştirdiğini, hayal alanını genişlettiğini, bilgisini artırdığını göstermiştir.

Bunun yanında sürekli televizyon izleyen çocuklarda; geç yatma ve uykusuzluğa neden olduğu, yakından izlendiğinde gözleri yorduğu ve bozduğu, hareketsizliğe neden olduğu için, gelişimi olumsuz etkilediği, çocuğu, aile ve arkadaşlık ilişkilerinden kopardığı görülmüştür.” (Tekerek, v.d.: 117) ifadelerine yer verilerek teknolojinin doğru kullanılmasının önemine vurgu yapılmaktadır.

Televizyon, gerçekten bir kısım insanın iddia ettiği gibi şiddete ve tüketime yol açan amansız bir canavar mıdır? Yoksa insanları dünyanın en uzak köşelerinde olup biten hakkında bilgilendiren, eğlendiren, öğreten bir araç mı? (Tekerek, v.d.: 117) Sorusu sorularak öğrencilerden cevap bulmaları istenmektedir.

Özel kesimin hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında da iyi ki var ünitesinde, interneti en etkili ve kolay şekilde kullanmak için öğretmen ve öğrencilerin uymaları gereken kuralların olduğu ifade edilerek bunlara uyulmadığında bilgisayar ve internet kullanma olanaklarını kaybedebileceklerinden bahsedilmektedir. Öğrencilerin bilgisayar ve interneti kullanırken uymaları gereken kurallar: (Yavuz: 93)

—Bilgisayar başka birine ya da onun yaptıklarına zarar verecek şekilde kullanılmamalıdır.

—Bilgisayara ve bilgisayar ağına hiçbir şekilde zarar verilmemelidir.

—Kopya programlar ücretsiz de olsa aę yöneticisinin haberi olmadan yüklenmemelidir.

—Telif hakkı ve kuralları çiğnenmemelidir.

—Uygunsuz mesaj ve resimlere bakılmamalı, yollanmamalı ve gösterilmemelidir.

—Bilgisayar şifresi başkasına gösterilmemeli ve kullandırılmamalıdır.

—Başkalarına ait klasörlere ve dosyalara girilmemelidir.

—Uygunsuz materyalle karşılaşıldığında öğretmene haber verilmelidir.

Gibi maddeler sıralanarak kurullara uyulmadığında, bilgisayar ve interneti kullanma hakkının alınacağı bilgisi verilir teknolojinin doğru kullanımının önemine değinilmektedir.

Aynı ünite de teknolojinin hayatımızda yaptığı değişiklikler konu başlığı altında: “Teknolojinin gelişmesi her ne kadar insanların hayatını kolaylaştırmışsa da dikkat edilmediği veya gerekli önlemler alınmadığı takdirde insanlara ve çevreye zararları da dokunmaktadır. Örneğin, otomobillerden çıkan egzoz dumanları insanların sağlığını bozmakta ve çevreyi kirletmektedir” (Yavuz: 100) denilmektedir.

Teknolojiyi doğru kullanıyoruz konu başlığı altında da televizyonun yukarıda da ifade ettiğimiz olumsuz durumlarına işaret edilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Gerçekleşen Düşler” ünitesinde, Atatürk’ün bilim ve teknolojiye verdiği önem anlatılmaktadır. “ Kendi toprağını süremeyen, kendi şekerini işleyemeyen, kendi demir-çeliğini üretemeyen kısacası her yönden dışa bağımlı kalmış bir ülkenin tam bağımsız olması elbette düşünülemez. Mustafa Kemal bu gerçeği bildiği çok iyi bildiği için Türkiye Cumhuriyeti’nin çağdaşlaşma yolundaki yol göstericisini bilim ve teknoloji olarak belirlemiştir.” (Karagöz, v.d.: 128)ifadesine yer verilerek Atatürk’ün bilim ve teknolojinin toplum hayatındaki yeri ve önemini sürekli vurgulayan ve bu konuya toplumunu teşvik eden bir lider olduğu vurgulanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında yedinci ünite olan “ Elektronik Yüzyıl” ünitesinde Korsana Hayır konu başlığı altında; “ Bir ürün, insanların hizmetine sunuluncaya kadar uzun ve yorucu bir süreçten geçer. Bu süreçte hem maddi hem de manevi emek harcanır. Bazı insanlar ise başkalarının emekleri üzerinden haksız kazanç sağlamaktadırlar. Başkalarının ürünleri izinsiz, yasadışı yollarla kopyalanarak veya taklit edilerek üretilirse ürün korsan ürün adını alır. Böyle ürünlere karşı gerek devlet gerekse ürün sahipleri birlikte mücadele etmektedirler.” (Genç, v.d.: 176) ifadesine yer verilerek korsan ürünleri satın almamamız gerektiği vurgulanmaktadır.

Özel kesimin hazırladığı **6.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında da korsan yayınların ülkemize ve ekonomimize getirdiği zararlar ele alınmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında birinci ünite olan “ İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde, teknoloji ürünü olan kitle iletişim araçlarının doğru haber almamızı sağladığını ancak kitle iletişim özgürlüğünün insan hayatının özel yanlarını açıklama hakkı olmadığı ifade edilmektedir denilerek teknolojiyi amaçlarımız uğruna yanlış yerlerde kullanmamamız gerektiğinin önemine değinilmektedir.

Ayrıca yine bu üniteye Özgürlükler Üzerine Panel Yapıyoruz başlıklı konuda bir araştırma yapılmış ve bu araştırmanın sonuçlarına baktığımızda: “ Türkiye’de yayın yapan basın yayın kuruluşlarının yayınlarında izleyicileri rahatsız eden noktalar vardır. Bu yayınlar zaman zaman kişilerin yasal haklarını ihlal ettiği gibi toplumun genel ahlakına, gelenek ve göreneklerine aykırı durumlar ortaya çıkarır. Bu durumda yayınları ortaya koyanların yasal yollarla uyarılması gerekir. Radyo Televizyon Üst Kurulu’nun çalışmaları bu bakımdan önemlidir.” (Genç, v.d.: 25) ifadesine yer verilerek teknolojinin doğru kullanılmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Beşinci ünite olan “ Zaman İçinde Bilim” ünitesinde ise tarihsel süreç boyunca teknolojinin gelişimi işlenmektedir.

3.2.9 Çevre Kirliliği

Sosyal bilgiler öğretim programının genel amaçlarından bir tanesi de fertlerin; “Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklamalarını sağlamaya çalışmasıdır.

Bu dersin işlenişinde öğrencilere, yurdumuzun doğal kaynaklarının sınırsız olmadığı ve tükenebileceği, bunlardan gelecek nesillerinde yararlanacağı, dolayısıyla doğal kaynakların korunması ve verimli kullanılması gerektiği kazandırılmalıdır” (Meb, 2005).

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **4. Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında üçüncü ünite olan “Yaşadığımız Yer” ünitesinde; “ Daha güzel yaşamak için doğal çevrede yaptığımız değişiklikler pek çok sorunu da beraberinde getirir. Örneğin, yakacak odun elde etmek amacıyla ormanların yok edilmesi, ormanları ev olarak kullanan yabancı

hayvanların evsiz kalmasına neden oluyor.” (Tekerek, v.d.: 75) ifadesi kullanılarak çevre sorunlarına değinilmektedir.

Altıncı ünite olan “Hep Birlikte” ünitesinde çevremizi güzelleştirelim konu başlığı altında “ Ormanlar, bir ülkenin akciğerleridir. En büyük zenginliğimizdir. Elimize aldığımız kalem, okuduğumuz kitap, yazdığımız defter, mobilyalarımız vb. yüzlerce alet, araç ve gereksinimlerimizi ormanlardan karşılarız. Ormanlara ilk çağlardan beri arazi açmak, hayvan otlatmak için zarar verilmiştir. Her yıl milyonlarca ağaç yanıp kül olmaktadır. Ormansız kalan toprak ise erozyonla sürüklenip gitmektedir. Ormanlar hepimizindir. Sahip çıkıp, gelecek kuşaklara sağlıklı, yeşil ormanlar bırakmalıyız. Ağaçlandırma çalışmaları yapmalıyız.” (Tekerek, v.d.: 144) denilerek orman ve çevre kirliliği ilişkisine değinilmektedir.

Özel kesimin hazırladığı **4.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında üçüncü ünite olan “Yaşadığımız Yer” ünitesinde; “ Günümüzde doğal unsurların bilinçsizce yok edilmesi bazı problemleri de ortaya çıkarmıştır. Çünkü insanlar ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yaptıkları değişiklikler doğal çevreye zararlar da vermektedir.” (Yavuz: 49) denilmektedir.

Altıncı ünite olan “Hep Birlikte” ünitesinde çevre kirliliği konu başlığı altında “Denizlerimizde akarsu ve göller gibi ev ve kent atık suları ile sanayi atıklarının denize akıtılması yüzünden büyük ölçüde kirlenir. Kirlenmiş akarsuların denize ulaşması da ayrı bir kirlilik nedenidir. Gemilerin pis suları ve diğer atık maddeleri denize boşaltması, deniz kirliliğinin en önemli nedenlerindedir.

Çöp adı verilen katı atıklar, çevreyi kirletir. Deniz, göl ve akarsuların kirlenmesi, tüm canlı hayatın azalması ve tükenmesi demektir. Bu büyük hayati tehlikeyi önlemek için akarsularımızın, göllerimizin ve denizlerimizin temizliğini korumalıyız. Suyu ve su kaynaklarını temiz tutmak, insanlık görevimiz olduğu kadar, milli görevimizdir.” (Yavuz: 114) ifadeleri ile çevre kirliliğine ve sorunun önemine vurgu yapılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **5.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Bölgemizi Tanıyalım” ünitesinde doğal çevre ile ele ele konu başlığı altında; “ İnsanlar var oldukları andan itibaren hem çevresinden etkilenmiş hem de çevresini etkilemiştir. Yaşamını kolaylaştıracak birçok değişiklik yapmıştır. Ancak bunları gerçekleştirirken

doğayla uyumunu bozmuş, bilinçsizce yaptığı birçok hatalar, yanlış uygulamalar zararlı boyutlara ulaşmıştır. Bundan dolayı bütün canlıların yaşamını tehdit eden, hava su ve toprak kirliliği gibi çevresel sorunlar ortaya çıkmıştır. Tüm bu sorunların etkilerini azaltmak için doğal çevreye karşı daha duyarlı olmamız gerekir.” (Karagöz, v.d.: 86) sözleri ile çevreye vermemiz gereken önem vurgulanmaktadır.

Özel kesimin hazırladığı **5.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Bölgemizi Tanıyalım” ünitesinde doğa ve insan konu başlığı altında; “ İnsanların bir arada yaşamaları beraberinde çevre kirliliğini de getirmiştir. Çevre kirliliği, yalnızca görüntü kirliliği değildir; insan sağlığını tehdit ettiği için de istenmeyen bir durumdur.” (Çetin, v.d.: 64) denilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **6.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında ülkemizin kaynakları ünitesinde ormandaki varlık konusunda teknolojik gelişmelerin doğal kaynaklarımızı nasıl etkilediğinden bahsedilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı **7.Sınıf Sosyal bilgiler** ders kitabında “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde, küresel sorunların temelinde çevre sorunlarının olduğu belirtilmektedir. Çevrenin korunması diğer bazı sorunların da oluşmasını engelleyecektir ifadesine yer verilerek anayasamızın 56. Maddesi olan Çevre Hakkı belirtilmektedir.

Yine bu ünite de Dünya Hepimizin konu başlığı altında: “ Hayatımızı kolaylaştıran sanayi ürünlerinin birçoğu fabrikalarda üretilmektedir. Fabrika bacalarından çıkan duman havayı ve çevreyi kirletmektedir” (Genç, v.d.:168). denilerek önemli bir çevre sorunu olan hava kirliliğine dikkat çekilmektedir.

Bu konunun devamında: “ Buzullar eriyor, deniz seviyesi yükseliyor, tropikal bitki ve hayvan türleri azalıyor, ağaçlar daha hızlı yaşlanıyor, salgın ve bulaşıcı hastalıklar, dünya nüfusu ve işsizlik hızla artıyor, seller, fırtınalar meydana geliyor, küresel ısınma hızla küresel felakete doğru ilerliyor.” (Genç, v.d.:168). İfadesine yer verilerek dünyadaki önemli küresel sorunlara vurgu yapılmaktadır.

Dünyadaki küresel sorunlara çözüm bulmak amacıyla kurulmuş olan uluslar arası kuruluşlardan **Unicef, Unesco, Greenpeace** gibi kurumlar tanıtılmaktadır.

Sonuç olarak sosyal bilgiler ders kitapları öğrencilerde evre kirliliğini nleme, çevreyi temiz tutma, küresel sorunların zmne katkıda bulunma, doğayı koruma bilincinin oluşmasına yönelik teşvik edici konular yeteri kadar ele alınmaktadır diyebiliriz.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bir ülkenin toplumsal, ekonomik ve teknolojik yönden gelişmesini sağlayan en önemli unsurlardan bir tanesi de eğitim sistemidir. Çünkü eğitim sistemi bir ülkenin ihtiyaç duyduğu nitelikli insanları yetiştiren sosyal bir kurumdur. Böylece birey toplum için çalışacak ve topluma hizmet edecektir. Kaliteli, girişimci bireyin topluma katılması demek o toplumun gelişmesi, kalkınması ve ilerlemesi demektir.

Dile getirdiğimiz bu düşünceler ancak eğitimin sosyalleştirici özelliğinin bireye kazandırılmasıyla gerçekleşebilir. Bireyi sosyalleştiren ve eğitimin merkezinde de yer alan ders kitaplarından olan sosyal bilgiler ders kitapları, sosyalleştirme konusunda önemli roller ifa etmektedir. Bunlardan en önemlisi bireyi sosyalleştirebilme özelliğidir. Sosyalleşen birey kültürel değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasını sağlayarak toplumun devamlılığını sağlamada büyük roller üstlenebilir.

Yeni ilköğretim programına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitapları bireyi sosyalleştirebilme başarısını gösterebilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı ve Özel Kesime ait yayınevleri tarafından hazırlanan 4., 5., ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları öğrencileri sosyalleştirebilme konusunda zengin bir içeriğe sahiptir. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı sosyal bilgiler ders kitaplarının özel yayınevlerinin hazırladığı ders kitaplarına nazaran sosyalleştirme konusunda daha başarılı bulduk. Bunu kitapları hazırlayanların; işi bilen ve konusunda uzman akademik bir komisyon tarafından hazırlanmış olmasına bağlayabiliriz. Ayrıca yardımcı kaynaklarında ana ders kitaplarını destekleyici yönde öğrenciyi sosyalleştirmeye başarılı katkılar sunduğunu söyleyebiliriz. Öğrencinin etkin bir biçimde bu kaynaklardan yararlanmasına çalışılmaktadır.

Daha önceki 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ağırlıklı olarak tarih ve coğrafya konularından ibaretti. Bu kitaplar geleneksel eğitim sistemine uygun olarak öğretmenin anlatıcı, öğrencinin ise dinleyici rolünde olduğu bir şekilde hazırlanmıştı. Konular ise bilgiye dayalı olduğundan düz anlatım mantığına göre düzenlenmişti. Öğretmen ödev verir, öğrenci evde hazırlayıp gelir. Dolayısıyla bu şekilde ele alınmış bir kitaptan başarılı bir sosyalleştirme rolü beklemek mümkün görünmemekteydi.

Oysa Yeni İlköğretim Programına göre hazırlanan 7.Sınıf Sosyal bilgiler ders kitapları öğrenciyi sosyalleştirebilme başarısını gösterebilmektedir. Verilen etkinlikler ile öğrenci aktif hale getirilmekte, bilgiye kendisinin ulaşması sağlanarak performansının artırılmasına, pozitif yaşantılar geçirebilmesine, problem çözebilme kabiliyetinin gelişmesine ve yorum yapabilmesine olanak sağlayacak şekilde içeriğin düzenlendiğini görmekteyiz.

Hem Milli Eğitim Bakanlığı hem de Özel Kesim yayınevlerinin hazırladığı sosyal bilgiler ders kitapları; yeni ilköğretim programında belirtildiği gibi yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda hazırlanmıştır. Yani öğrenciler daha önce başkaları tarafından hazırlanmış bilgileri ezberlemek yerine, var olanlardan yararlanıp kendileri yeni bilgiler oluşturmaktadırlar. Ders kitaplarındaki etkinlikler öğrencilerin yaparak düşünme, araştırma, sorgulama, problem çözme ve karar verme süreçlerine katılmasını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla öğrenci öğrenme sürecinde aktif bir rol oynamaktadır.

Ayrıca öğrenci kendi ilgi, eğilim ve ihtiyaçları doğrultusunda yeni bilgiler yapılandırmakta, üretip kullanmaktadır. Sosyal bilgiler ders kitapları, öğrencilerin bilgileri ezberlemekten çok, belli duygu, düşünce ve davranışları edinerek kendine özgü bir kimlik oluşturmasını hedef alan kazanımlardan meydana geliyor. Kitaplar öğrenci merkezli bir anlayışla hazırlanmış. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarında öğretmen daha geri planda olup, öğretmenin rehberlik yönü daha belirgin olarak ortaya konuyor. Dolayısıyla bu ifade ettiklerimiz sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirebilme özelliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre:

1. Sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme rolü vardır.
2. Sosyal bilgiler ders kitapları bireyi sosyalleştirebilmede başarılıdır.
3. Toplumdaki bireylerle sosyal ilişkilerin kurulmasına uygun bir ortam oluşturmaktadır.
4. Bireylerin sosyal ve kültürel bir kişilik kazanmalarını sağlayacak düzeydedir.

5. Sosyal bilgiler ders kitapları bireyi sosyalleştirerek, kendine güven duygusunu geliştirir.
6. Toplumdaki mevcut değer ve kurallara uygun davranış şekillerini geliştirmektedir.
7. Sosyal bilgiler ders kitapları, yakından uzağa, basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğru bir yol izleyerek çocuğun düşünüş ve bakış açısını genişletecek düzeydedir.
8. Ders kitaplarındaki bilgiler teoriden pratiğe geçebilecek seviyededir.
9. Ders kitapları, konusunda uzman, akademik bilgiye sahip, tecrübeli sosyal bilimciler tarafından yazılmıştır.
10. Konular güncel olaylarla bağlantı kurulacak şekilde düzenlenmiştir.
11. Türk toplum dinamiklerine uygun, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak bir sosyal bilgiler anlayışı oluşturulmuştur.
12. Verilen bilgiler Türk toplum yapısına uygun ve problemlerin çözümüne ışık tutacak özellikler taşımaktadır.
13. Sosyal bilgiler ders kitapları bireyin etkin, sosyal ve iyi birer vatandaş olarak yetişmesine olanak sağlayacak bir program doğrultusunda hazırlanmıştır.

ÖNERİLER

Sosyal bilgiler ders kitaplarını daha verimli ve kaliteli hale getirmek için bu konu ile ilgili olanlara bir takım önerilerimiz olacaktır.

1. Yeni programa göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitapları ve bu ders kitaplarının eğitimdeki verimliliği üzerine veya eğitimdeki etkileri konusunda bilimsel araştırma ve tezlerin yürütülmesi için MEB tarafından teşvik edici politikalar geliştirilebilir.
2. Yaşanılan çağa uygun ve toplumun beklentilerini yansıtabilmesi için sosyal bilgiler ders kitaplarının güncellenmesine özen gösterilmelidir.
3. Özel kesime ait yayın evlerinin hazırladığı sosyal bilgiler ders kitapları daha akademik düzeyde yetişmiş uzman kişiler tarafından hazırlanabilir.
4. Sosyal bilgiler öğretiminin daha etkili hale getirilmesi konusunda yeni yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi için araştırmacılar desteklenmeli.

KAYNAKLAR

- AKAR, Cüneyt (2001), **İlköğretimde Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKARSU, Saliha (2005), **İlköğretim Kurumları Sosyal Bilgiler Müfredatındaki Coğrafya Ünitelerinin İçerik Açısından İncelenmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- AKDENİZ, Sabri (1994), **Eğitim Sosyolojisi**, 3.Basım: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları No: 77, İstanbul.
- AKSOY, Mustafa (2000), **Sosyal Bilimler ve Sosyoloji**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- AKYÜZ, Hüseyin (1991), **Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- AKYÜZ, Yahya (2001), **Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ALKAN, Türker (1979), **Siyasal Toplumsallaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ALKAN, Türker ve Doğu Ergil (1980) **Siyaset Psikolojisi**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- ALKAN, Türker (1989), **Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim**, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- ARDA, Erhan (2003), **Sosyal Bilimler El Sözlüğü**, Editör; Erhan Arda, Hazırlayanlar: Erhan Arda, Necla Kılıçgedik, Selahattin Bakan, İsmail Bakan, Barbaros Kemer, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, s.546.
- ARVASI, S.Ahmet (1995), **Eğitim Sosyolojisi**, Burak Yayınevi, İstanbul.
- BARTH, James, ve Abdullah Demirtaş (1996), **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Yök Dünya Bankası, Ankara.

BAŞGÖZ, İlhan (1995), **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

BAYRAKÇI, Mustafa (2005), “**Ders Kitapları Konusu ve İlköğretimde Ücretsiz Ders Kitabı Dağıtım Projesi**”. Milli Eğitim Dergisi, sayı:165, Ankara.

<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/165/bayrakci.htm>,11.02.2007

BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1987), **Eğitim Sosyolojisi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit (1981), **Genel Öğretim Bilgisi**, Binbaşioğlu Yayınevi, Ankara.

BOZKURT, Veysel (2004), **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

CELKAN, Hikmet Yıldırım (1990), **Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. İstanbul.

ÇELİKKAYA, Hasan (1998), **Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi**, 2.Baskı: Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

ÇELİKKAYA, Hasan (1996), **Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi (Pedagojik Formasyon Amaçlı)**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

ÇETİN, A., U. Varoğlu, O. Bulkan, S. Levendoğlu, (2005), **Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5**. Başarı Yayıncılık, İstanbul.

ÇİMEN, Latife (1999), **1923'ten Günümüze Lise Sosyoloji Ders Kitapları ve Sosyalleştirme Roller**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Sosyoloji ve Antropoloji Anabilim Dalı İstanbul.

DEWEY, John (1996), **Demokrasi ve Eğitim**. Çeviren: Tahsin Yılmaz, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.

DODURGALI, Abdurrahman (2000), **Eğitim Sosyolojisi**. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

- DOĞAN, Nuri (1994), **Ders Kitapları ve Sosyalleşme**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, İsmail (1998), **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, Sistem Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul.
- DÖNMEZER, Sulhi (1982), **Sosyoloji**. 8.Baskı: Savaş Yayınları, Ankara.
- Eğitim-Sen (2005), “ **Yeni İlköğretim Müfredatının Değerlendirilmesi**”
<http://www.egitimsen.org.tr/index.php?yazi=38>, 05.02.2007
- ERDEN, Münire (1997), **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- ERDOĞAN, İrfan,
<http://www.ttkb.gov.tr>, 10.01.2007
- ERGÜN, Mustafa (1992), **Eğitim ve Toplum**, Ocak Yayınları, Ankara.
- ERGUN, Doğan (2005), **Sosyoloji ve Eğitim**. İmge Kitabevi Yayınları, 3.Baskı: Ankara.
- ERKAL, Mustafa (1983), **Sosyoloji (Toplumbilim)**. 2.Baskı: Filiz Kitabevi, İstanbul.
- FICHTER, Joseph (1996), **Sosyoloji Nedir**, çeviren: Nilgün Çelebi, Attila Kitabevi, Ankara.
- FIRATLI, Halil Vedat (1991), **Birinci Maarif Şurası, (17/29 Temmuz 1939), 4.Celse Lahika, No: 28**, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul.
- GENÇ, E., M.M. Polat, S. Başol, N. Kaya, H. Azer, S. Gökçe, M. Koyuncu, A. Gök, A. Yıldız, D. Yılmaz, A. Özcan, (2006), **Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6**. Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları 2.Baskı.???
- GENÇ, E., M.M. POLAT, N. Kaya, H. Azer, M. Koyuncu, A. Özcan, (2006), **Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 7**. Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, Ankara.
- GIDDENS, Anthony (2000), **Sosyoloji**. Yayına Hazırlayan: Hüseyin Özel- Cemal Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara.

GORDON, Marshall (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, çeviren: Osman Akınhan ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

GÜNGÖRDÜ, ERSİN (2001), **İlköğretim Okullarında Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Nobel Yayınları, Ankara.

İNAL, Kemal (2004), **Eğitim ve İktidar**, Ütopya Yayınevi, Ankara.

İNAL, Kemal (1996), **Eğitimde İdeolojik Boyutlar**, Doruk Yayıncılık, Ankara.

İŞÇİ, Metin (2000), **Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim**. Der Yayınları, İstanbul.

KARAGÖZ, G., M. Tekerek, N. Kaya, H. Azer, M.D. Alç, B. Yılbat, M. Koyuncu, K. Ulusoy, (2006), **Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5**. Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları 2.Baskı:, Ankara.

KOCAOLUK, Fatma ve M.Ş Kocaoluk (2000), **Son değişiklikleriyle İlköğretim Okulu Programı**. 36. Baskı: Kocaoluk Yayınevi, İstanbul.

KOENİG, Samuel (2000), **Sosyoloji, Toplum Bilimine Giriş**, çeviren: S. Sucu-O..Aykaç,Ütopya Kitabevi Yayınları, İstanbul.

KOLUKISA, A., H. Tokcan, B. Akbaba, (2006), **Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6. A** Yayınları, Ankara.

KÖYMEN, Nusret (1959), **Eğitim Sosyolojisi**. Maarif Basımevi, İstanbul.

Milli Eğitim Bakanlığı,

<http://www.meb.gov.tr/> ,11.02.2007

Milli Eğitim Temel Kanunu, Milli Eğitim Basımevi, Ankara–2005

ÖZDEMİR,Servet,

<http://iogm.meb.gov.tr/pages.php?page=haber&id=170>,10.01.2007

ÖZKALP, Enver (1994), **Sosyolojiye Giriş**. Genişletilmiş 7.Baskı: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 87, Eskişehir.

ÖZSOY, Osman (2002), **Etkin Öğrenci, Etkin Öğretmen, Etkin Eğitim**, Hayat Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, Cemil. Baysal, Nurdan (1998). **İlköğretim 4.-5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumu**. Denizli 4.Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumuna Sunulan Bildiri, Denizli.

ÖZTÜRK, Hüseyin (2005), **Sosyolojik Yansımalar**. 2.Baskı: Babil Yayıncılık, Ankara.

ÖZTÜRK, Hüseyin (1978), **Modern Eğitim Sosyolojisi**. Büyük Dağıtım Yayınevi, İstanbul.

Sabancı üniversitesi (2005), “ **Yeni Öğretim Programlarını İnceleme ve Değerlendirme Raporu**”,

<http://www.erg.sabanciuniv.edu/>, 02.02.2007

SAĞDIÇ, İsmail (2006), “**Yeni Eğitim Programı (Müfredatı) üzerine**”,

<http://www.egitimsen.org.tr/index.php?yazi=781>, 09.02.2007

SANDSTRÖM, Carlı İvor (1982), **Çocuk ve Gençlik Psikolojisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. Çeviren. Refia Uğurel-ŞEMİN, İstanbul.

SEYYAR, Ali (2002), **Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)**, Beta Basım, İstanbul.

SEZAL, İhsan (2003), **Sosyolojiye Giriş**, 3. Baskı: Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara.

SEZGİN, Osman (1991), **Üçüncü Neslin Eğitimi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Sosyal Bilgiler Bilgi Paylaşım Sitesi,

<http://www.sosyalbilgiler.info/> , 06.02.2007

- SÖNMEZ, Veysel (1999), **Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ŞAHİN, Tuğba Yanpar ve Yıldırım, Soner (1999), **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**, Anı Yayınları, Ankara.
- ŞENER, Sami (1998), **Sosyoloji (Sosyal Bilimlere Alternatif Yaklaşım)**, İnkılab Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.
- TAŞKESEN, Abdullah (2003), “ **Sosyalleşmede Ailenin Rolü**”, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi, sayı: 5, s.25, Sakarya.
- TEKEREK, M., N. Kaya, M.D. Alıç, B. Yılbat, T. Yıldırım, M. Koyuncu, K. Ulusoy, (2006), **Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4**, Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 2.Baskı: İstanbul.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2005), “ **Sosyal Bilgiler Sunumu**”,
http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=48, 10.01.2007
http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=74&min=20&orderby=titleA&show=10, 10.01.2007
- TEZCAN, Mahmut (1994), **Eğitim Sosyolojisi**, Zirve Ofset, Ankara.
- TOSUNOĞLU, M. Arslan, M.M Karakuş (2001), Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme, Anıtepe Yayıncılık, Ankara.
- TURAN, İlter (1977), Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını: 389, İstanbul.
- YAPICI, Mehmet ve Demirdelen, Ceren, “**İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri**”,
<http://ilkogretim-online.org.tr/> 15.01.2007
- YAVUZ, NURİ, (2006), **Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4**, Meram Yayıncılık, İstanbul.

YAVUZER, Haluk (1982), **Çocuk Psikolojisi**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

YILMAZ, Özlem (2002), **İlköğretim Beşinci Sınıflarda Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Problem Çözme Yöntemi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

ÖZGEÇMİŞ

Süleyman Şanlı 01.03.1980 yılında Şırnak'ın Cizre ilçesinde doğdu. İlkokulu Cizre'de okudu. Batman Anadolu Lisesinde hazırlık sınıfını okuduktan sonra, Şanlıurfa Anadolu Lisesine geçiş yaparak 1998 yılında bu okuldan mezun oldu. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünü kazandı. 2003 yılında bu okuldan mezun oldu.